

Rijksvastgoedbedrijf
Ministerie van Volkshuisvesting en
Ruimtelijke Ordening

Ruimteboek 2025

De bouwstenen van een
rijkskantoor in beeld gebracht

Colofon

Datum:

Versie 3 | januari 2025

Contactpersoon Rijksvastgoedbedrijf:

Marije den Hollander

Directie:

Transacties en Projecten

Afdeling:

Architectuur en Techniek

Omslag foto:

Rijkskantoor Fellenoord, Eindhoven OTH

Vormgeving:

Hanneke van der Meer

Maartje Kool

Dit is een uitgave van het Rijksvastgoedbedrijf (RVB). Het Ruimteboek is tot stand gekomen in samenwerking met de FWR-expertgroep (RVB, DG DG DOO, CDV) en IDV. De versie die voor u ligt is de derde release van het Ruimteboek en is het resultaat van een intensieve samenwerking tussen de hierboven genoemde partijen.

Het Ruimteboek wordt steeds geoptimaliseerd. Op de achtergrond vindt een continu proces plaats waarin wordt gezocht naar verbeterlagen. Daarnaast is het actueel houden van de data een randvoorwaarde voor het succesvol kunnen inzetten van het Ruimteboek. In januari 2026 verschijnt de vierde release van het Ruimteboek.

In lijn met de Koers draagt het Ruimteboek bij aan de versnellingsopgave van het RVB door middel van standaardisatie en een efficiënt ingericht werkproces.

Verzoek aan rechthebbenden van auteursrechten

Het Rijksvastgoedbedrijf heeft bij de totstandkoming van het Ruimteboek de grootst mogelijke zorgvuldigheid betracht. Voor zover de in het Ruimteboek gebruikte afbeeldingen of foto's eigendom zijn van derden, is getracht de eigenaar te achterhalen en in voorkomend geval vermeld.

Indien u van mening bent dat u rechthebbende bent van het auteursrecht op een foto of afbeelding en dit ten onterechte niet wordt vermeld, wordt u verzocht contact op te nemen met de redactie van het Ruimteboek via:

postbus.vb.vraagspecificatie@rijksoverheid.nl.

Ambassadeurs

Concerndienstverlener (CDV)

Jonna Ivangh
senior adviseur bedrijfsvoering, FMH

Marjolijn Kroon
adviseur werkomgeving, RWS Corporate Dienst

Eric Hooghuis
productmanager hybride werkomgeving, SSO CFD

Sandra Brunia
aspectmanager hybride werkomgeving, SSO CFD

Roy van Tiel
adviseur rijkshuisvesting SSC DJI

Manon Bolt
projectleider huisvesting

ICT-dienstverlener (IDV)

Harm Rijpstra
servicemanager ICT, B/CIE

Directoraat-generaal Digitalisering en Overheidsorganisatie (DG DOO)

Maurits Voncken
coördinerend beleidsmedewerker

Rijksconsultants

Peter Blokhuis
gemandateerd opdrachtgever (GO) en integraal projectmanagement (IPM)

Conchita Petit
project-/programmamanager

Rodica Teodorescu
project-/programmamanager

Atelier Rijksbouwmeester

Charles van Marrelo
architect/adviseur architectuur & stedenbouw

Bart Erens
architect/adviseur architectuur & stedenbouw

Simone Huijbregts-Breitkopf
architect/adviseur architectuur & stedenbouw

Rijksvastgoedbedrijf

Architectuur en Techniek

Dieter van Beijersbergen van Henegouwen
huisvestingsadviseur

Gabriela Miksovka
huisvestingsadviseur

Dittie Bakker
huisvestingsadviseur

Nicole van Riel
huisvestingsadviseur

Joyce Visser
huisvestingsadviseur

Gerry Hofkamp
huisvestingsadviseur

Marije den Hollander
coördinator rijkskantoren en huisvestingsadvisering

Paul van der Vlis
architect

Maartje Kool
architect

Farah Alasadi
adviseur duurzaamheid & comfort

Pien Kuijpers
adviseur stedenbouw

Evgeniya Mednikova
huisvestingsadviseur

Transacties en Projecten (T&P)

Jacco van der Vegte
project-/programmamanager

Strategie en Digitalisering (S&D)

Warcha Bhikharie
portefeuille manager

Thomas van Dijk
coördinerend adviseur Strategie en Uitvoeringsbeleid

Mariska Maal
adviseur Strategie en Uitvoeringsbeleid

Financiën en Bestuursadvisering

Paul van Rijn
coördinator huisvesting

Inkoop Vastgoed

Daan Olie
sectiehoofd

Programmateam Rijksbouwguids

Marijke Mulder
kwartiermaker Rijksbouwguids

Freek van Groningen
coördinerend technisch manager RVB-vraagspecificatie

Arnout Baak
coördinerend technisch manager RVB-vraagspecificatie

Esther Sietses
implementatiemanager Rijksbouwguids

Henri Fischer
programmamanager Rijksbouwguids

Arjan Verboom
adviseur Rijksbouwguids

Center for People and Buildings (CfPB)

Anca Gosselink
programmamanager

Inhoudsopgave

Inleiding	6
Het rijkskantoor	14
Buitenruimte	18
↳ Openbaar toegankelijk	22
↳ Niet-openbaar toegankelijk	36
Gebouw	48
↳ Openbaar gebied	49
↳ Entreegebied	50
↳ Algemeen gebied	59
↳ Ontmoetingsplein	60
↳ Vergadergebied	68
↳ Servicegebied	78
↳ Welzijnsgebied	92
↳ Werkgebied	102
↳ Werkomgeving	108
↳ Werkplekondersteunende ruimten en -voorzieningen	118
↳ Facilitaire ruimten	123
↳ Beveiligingsgebied	126
↳ Keukengebied (in ontwikkeling)	132
↳ Schoonmaak- en Binnenwerkgebied	142
↳ Beheer en onderhoud	152
↳ Expeditiegebied	158
↳ Opslag	168
↳ Post	174
↳ Generieke ruimten	178
↳ Sanitair	179
↳ Werkruimten schoonmaak	184
↳ Stallingsruimten	187
↳ Parkeergebied auto's en motoren	198
↳ Kledingruimten	204
↳ Technische ruimten	210
↳ Samengestelde voorzieningen	216
↳ De verbindende tussenruimte	232
↳ Gebruikersspecifieke ruimten	236
Bijlage 1: toelichting technische uitgangspunten	242

Inleiding

De versie die voor u ligt is de derde release van het Ruimteboek. Dit boek is het resultaat van een intensieve samenwerking tussen DG DOO, CDV, IDV en het Rijksvastgoedbedrijf.

Wat is een Ruimteboek?

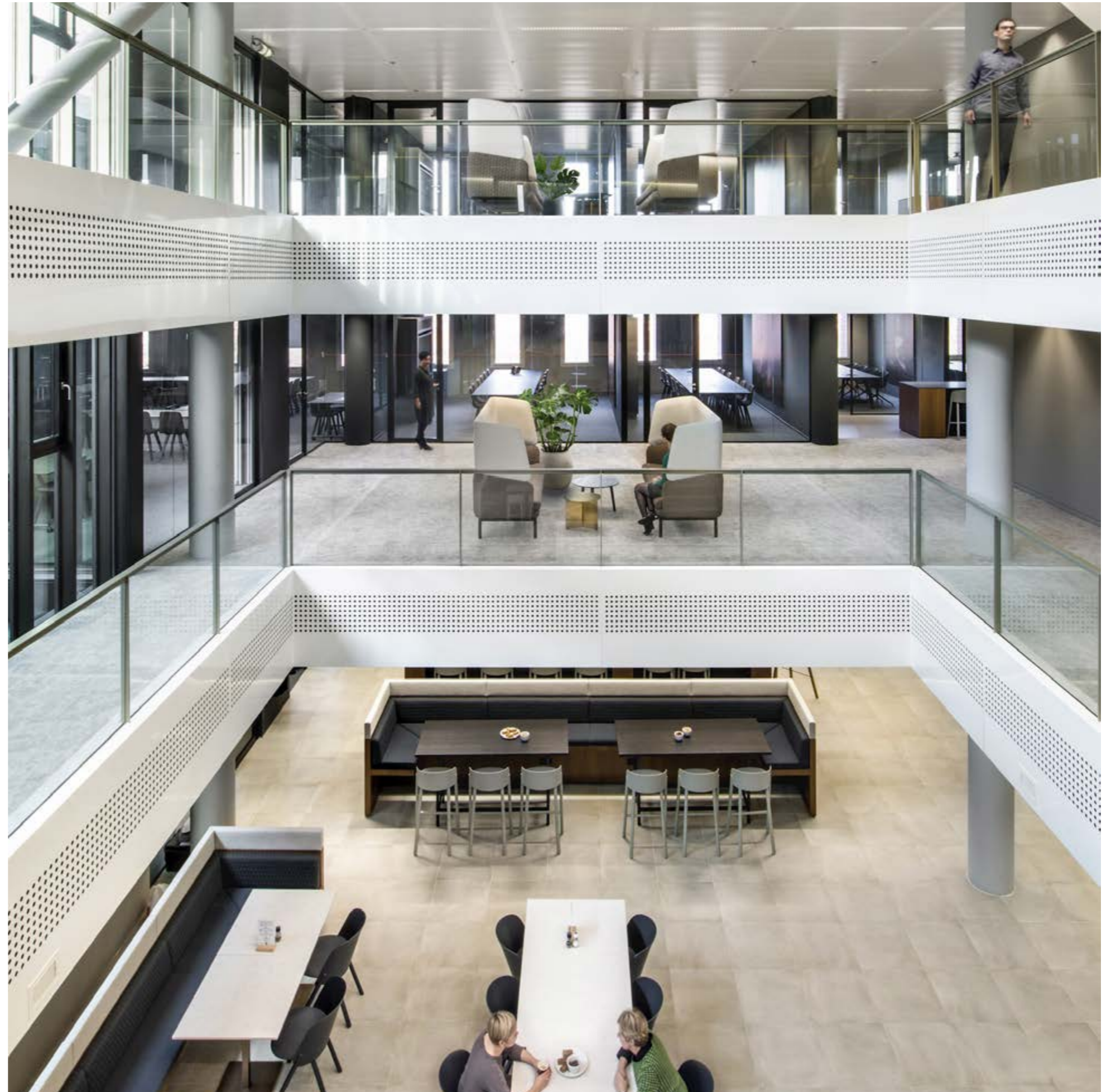
In het Ruimteboek zijn de ruimten en voorzieningen die onderdeel uitmaken van een rijkskantoor in beeld gebracht. Deze bouwstenen bieden het vertrekpunt in de projecten en zijn gebaseerd op de Fysieke Werkomgeving Rijk (FWR). Per ruimte zijn de functionele en ruimtelijke eisen op een overzichtelijke wijze weergegeven, variërend van ontvangstbalie tot expeditie en van werkplek tot de buitenruimte. Hierbij zijn ook de meest relevante technische uitgangspunten opgenomen. Dit Ruimteboek biedt op deze wijze de input voor het standaard ruimtelijk en functioneel programma van eisen (RF-PvE).

Waarom een Ruimteboek?

Met dit Ruimteboek maken we de bouwstenen van een rijkskantoor transparant en toegankelijk voor alle betrokkenen. In de projecten starten we niet iedere keer opnieuw met het opstellen van een PvE, want de basis ligt met dit Ruimteboek al op tafel. Hierdoor besparen we een hoop tijd en kan de energie gericht worden op de zaken die projectspecifiek zijn. Zoals het in beeld brengen van de specifieke gebruikersbehoefte, de maatschappelijke en stedenbouwkundige context en de technische en ruimtelijke ingrepen. De doelgroep van het Ruimteboek varieert van huisvestingsadviseurs, ICT- en dienstverleningsadviseurs, gemandateerde opdrachtgevers, architecten, eindgebruikers tot projectleiders en ontwerpende partijen.

Leeswijzer

Het Ruimteboek start met een gebruikershandleiding. Vervolgens komt het overzichtsschema aan bod. Uit dit schema kan worden opgemaakt uit welke gebieden, bouwstenen en voorzieningen een rijkskantoor bestaat. Voordat we de gebieden en bouwstenen één voor één behandelen, tref je per gebied een ambitietekst en een relatieschema aan. In de ambitietekst wordt een toelichting gegeven op het gebruik, de beleving en de beeldkwaliteit. Ook worden toekomstige ontwikkelingen aangestipt. Om zicht te krijgen op de onderlinge relaties tussen de gebieden, ruimten en voorzieningen, zijn er per gebied relatieschema's opgesteld.

Ruimtelijkheid: verbinding en overzicht via vides en daglicht
Rijkskantoor OV-terminal, Breda - Koen van Velsen architecten

Welbevinden: gebruik van substantieel en divers groen als onderdeel van het gebouw
Lumen IBM, Wageningen - Behnisch Architecten (foto: Stefan Behnisch)

Hoe toe te passen in de projecten?

In de projecten vormt het Ruimteboek de basis. Het brengt de 'streefkwaliteit' voor de rijkskantorenportefeuille in beeld. Voor de bestaande rijkskantoren wordt het Ruimteboek voornamelijk op individueel bouwsteenniveau toegepast. Bijvoorbeeld als het stallingsgebied moet worden aangepakt in het kader van achterstallig onderhoud. Dan kan het handig zijn om de bouwstenen die van toepassing zijn op dit gebied, erbij te pakken.

Om tot een projectspecifieke invulling van de bouwstenen te komen wordt de ReF ingezet. De ReF is een handige rekentool die bijvoorbeeld het aantal vergaderstoelen in beeld brengt, de hoeveelheid vierkante meters die voor een entreegebied gehanteerd moet worden, tot het aantal ruimten dat gerealiseerd moet worden. Let op: de ReF geeft een richtlijn en de invulling zal per situatie verschillend zijn. Dit is o.a. afhankelijk van de ligging, de omvang van het rijkskantoor en de voorzieningen in de omgeving.

Mocht het toch voorkomen dat een gebruiker een specifieke ruimte of voorziening nodig heeft in het rijkskantoor die geen onderdeel vormt van dit Ruimteboek, dan wordt de afwijkende behoefte door de CDV in beeld gebracht. Dit worden ook wel 'gebruikersspecifieke ruimten' genoemd. Een voorbeeld is een opslagruimte voor inbeslaggenomen goederen. Daarbij wordt de bouwsteen voor een opslagruimte als vertrekpunt gebruikt en in dit geval aangevuld met beveiligingsvoorzieningen (paslezer). Achterin dit boek zijn lege formats voor de gebruikersspecifieke bouwstenen te vinden.

Samenwerking tussen beleid en uitvoering

De inhoud van dit Ruimteboek is een weergave van het beleid dat door DG DOO is opgesteld voor de rijkskantoren. Dit beleid is tot stand gekomen in samenwerking met het Rijksvastgoedbedrijf, conerndienstverleners (CDV) en ICT-dienstverleners (IDV). Gedurende reviewsessies is gezamenlijk in beeld gebracht welke bouwstenen en voorzieningen onderdeel uitmaken van dit boek en welke eisen hieraan gesteld worden.

Continue ontwikkeling

Het Ruimteboek is nog in ontwikkeling. Op de achtergrond vindt een continu proces plaats waarin wordt gezocht naar verbeterlagen. Daarnaast is het actueel houden van de data een randvoorwaarde voor een succesvolle inzet van dit boek. In januari 2026 vindt de eerstvolgende actualisatie plaats. In samenspraak met de eerder genoemde partijen wordt gekeken hoe het Ruimteboek verder ontwikkeld kan worden. De samenwerking zet zich dus voort. Ook is er een grote groep ambassadeurs die zich actief inzet. De ambassadeurs helpen om inzichtelijk te maken wat er in de projecten speelt en waar nog behoefte aan is. De regie over het beheer van het Ruimteboek ligt bij het Rijksvastgoedbedrijf.

Wat speelt er nog meer?

Dit Ruimteboek maakt onderdeel uit van de ontwikkeling van de Rijksbouwgijs: een actuele, gestructureerde en portefeuille-overstijgende bron van eisen ten behoeve van de RVB-vraagspecificatie. Om in de projecten te allen tijde met actuele gegevens te kunnen werken, zijn de bouwstenen uit dit Ruimteboek verwerkt in de RVB-vraagspecificatie. Hiermee geeft het Rijksvastgoedbedrijf opdracht aan de markt om het project te ontwerpen en realiseren.

Laagdrempelig, vriendelijk en informeel
Forum, Groningen - NL architect (foto: Roos Adlershoff)

Hoe gebruik je dit Ruimteboek?

In de onderstaande tekst wordt toegelicht hoe je de onderdelen uit het Ruimteboek kunt gebruiken.

Overzichtsschema

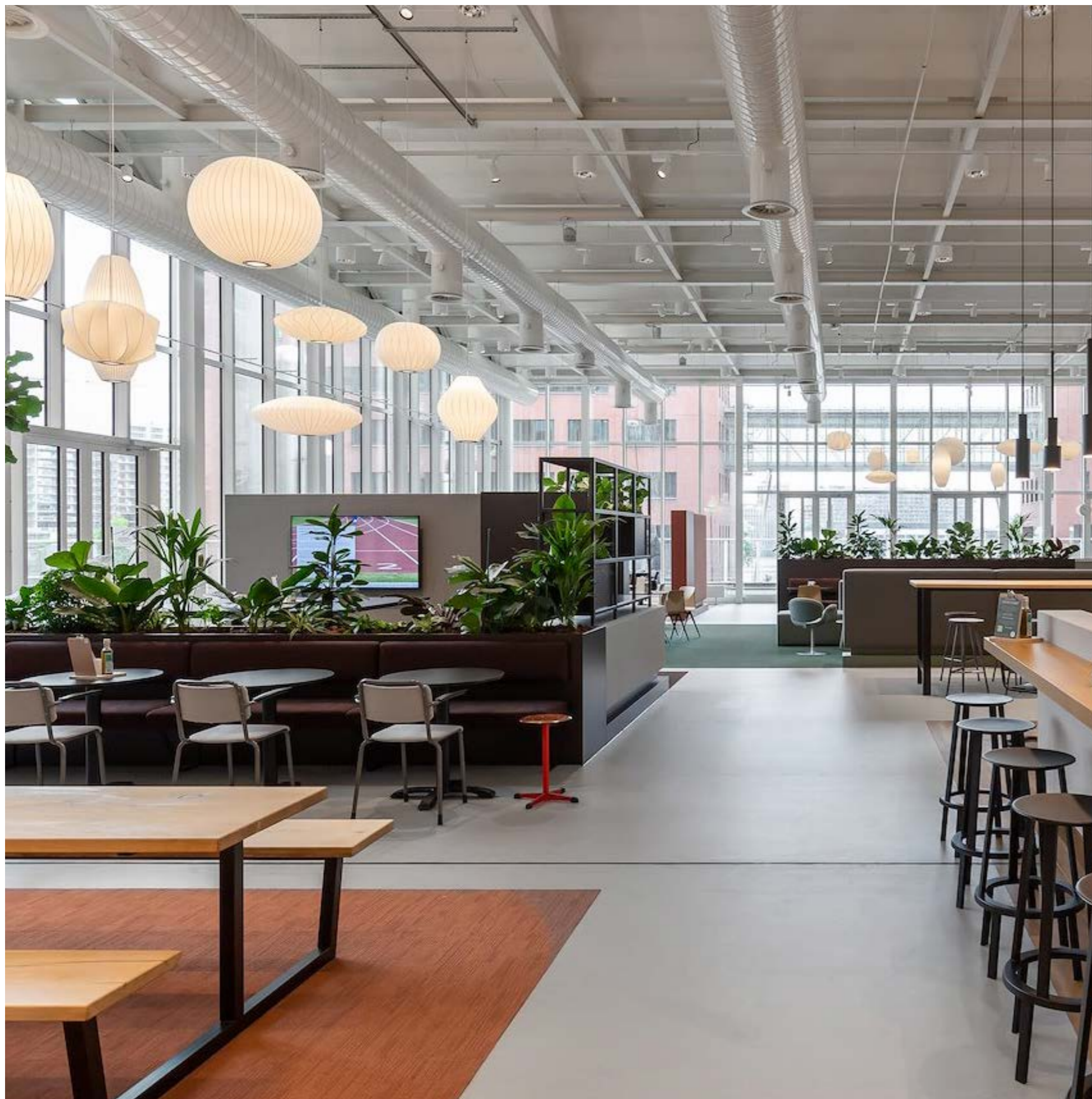
Om een goed beeld te hebben bij alle bouwstenen van een rijkskantoor en in welk gebied deze voorkomen, is een overzichtsschema gemaakt. Met dit schema gaat het Ruimteboek van start. Het overzichtsschema is een handige praatplaat om in gesprek met de projectbetrokkenen op tafel te leggen. Let op: dit schema is geen relatieschema maar laat wel zien hoe de gebieden, ruimten en voorzieningen zich tot elkaar verhouden. Voor de onderlinge relaties zijn per gebied relatieschema's opgesteld.

Ambitieteksten

De ambitieteksten geven invulling aan de leidende principes voor rijkskantoren. In de ambitieteksten wordt per gebied een toelichting gegeven op het gebruik, de beleving en de beeldkwaliteit. Ook worden toekomstige ontwikkelingen geschetst. Met deze teksten beschrijven we waarom maatregelen worden genomen en welk doel we daarmee voor ogen hebben. Soms is dit nog een vergezicht en soms wordt heel concreet omschreven hoe een kwaliteit gerealiseerd kan worden. De teksten zijn vooral bedoeld om de lezer te prikkelen. Het is dus geen 'afvinklijst' voor de projecten. Wel maken we de projectteams graag bewust van de ontwikkelingen zodat we de rijkskantoren zo toekomstbestendig mogelijk kunnen ontwerpen.

Relatieschema's

Om zicht te krijgen op de onderlinge relaties tussen de gebieden, ruimten en voorzieningen, is per gebied een relatieschema opgesteld waarin de directe relaties, nabijheidsrelaties en visuele relaties zijn aangegeven. Indien de gebieden en ruimten direct aan elkaar grenzen, is een directe relatie aangegeven. Een nabijheidsrelatie's geeft aan dat de gebieden en ruimten zich bij voorkeur in de nabijheid van elkaar bevinden. Tot slot is aangegeven of er een visuele relatie is en waar zicht op moet zijn vanuit een gebied of ruimte. Ook is het mogelijk dat de ruimten die onder één gebied vallen, geen relatie tot elkaar hebben. Dit is bijvoorbeeld van toepassing op een aantal ruimten uit het facilitaire gebied, die zich verspreid over het gebouw kunnen bevinden. Let op: het relatieschema is géén plattegrond, het formaat van de diverse blokjes zegt niets over het formaat van het daadwerkelijke gebied of ruimte.

Overzichtelijkheid: clustering van verschillende plekken binnen één gebied
Rijkskantoor Laan op Zuid - OTH Architecten (foto: Maarten Zwaneveld)

Bouwstenen

De bouwstenen brengen de functionele en ruimtelijke eisen in beeld die aan een ruimte of samengestelde voorziening gesteld worden. Ook zijn de meest relevante technische uitgangspunten opgenomen. In de RVB-vraagspecificatie zijn aanvullende functionele en technische eisen opgenomen, gebaseerd op de vigerende wet- en regelgeving en normen die voor de rijkskantoren zijn opgesteld. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het NKBR (Normen Kader Beveiliging Rijkskantoren), het HIB (handboek ICT-bekabeling) en normen op het gebied van integrale toegankelijkheid.

Zie op de volgende pagina een toelichting op de elementen die in een bouwsteen aan bod komen.

Samengestelde voorzieningen

Een samengestelde voorziening is een cluster van meerdere voorzieningen die bij elkaar horen. De samengestelde voorziening heeft vaak een prominent ruimtebeslag in een ruimte. Een voorbeeld van een samengestelde voorziening is de pantry. De pantry is onderdeel van het ankerpunt (ruimte). De pantry bestaat uit verschillende voorzieningen zoals een aanrechtmeubel, een watervoorziening, elektra, etc. De samengestelde voorzieningen komen vaak in dezelfde vorm op meerdere plaatsen in het rijkskantoor voor.

Verbindende tussenruimte

De verbindende tussenruimte is de ruimte die zich tussen de gebieden, ruimten en voorzieningen bevindt. Het wordt ook wel omschreven als het 'weefsel' tussen de bouwstenen dat interactie en ontmoeting stimuleert en bijdraagt aan een betekenisvol en aantrekkelijk kantoor. Een simpel voorbeeld is de opwaardering van het verkeersgebied tot een aantrekkelijke tussenruimte waar collega's elkaar informeel ontmoeten. Een ander voorbeeld is de toepassing van vides en trappen waardoor er naast een visuele verbinding tussen verdiepingen ook interactie tussen afdelingen en collega's ontstaat. Of groene wandelpaden met uitnodigende zitplekken in de buitenruimte. Het zijn allemaal voorbeelden van hoe er invulling gegeven kan worden aan de tussenruimte. Achter in dit boek is de 'verbindende tussenruimte' nader uitgewerkt in bouwstenen.

Beelden

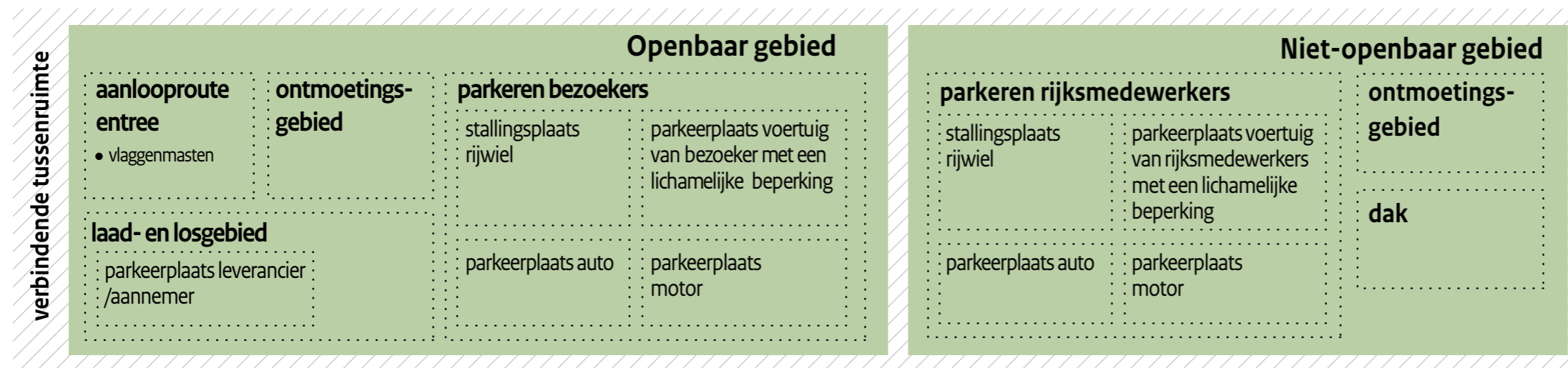
In het Ruimteboek zijn referentiebeelden opgenomen ter ondersteuning van de beoogde ambities en bouwstenen. Er is gebruik gemaakt van het brede aanbod aan beelden van de rijksvastgoedportefeuille, aangevuld met aansprekende externe voorbeeldprojecten. De beeldselectie is mogelijk gemaakt dankzij interactieve beeldkwaliteitsessies met CDV, DGOO- en het Atelier Rijksbouwmeester.

Ruimte		Naam ruimte/samengestelde voorziening
Omschrijving		Beknopte omschrijving van de ruimte/samengestelde voorziening.
Activiteiten		Beknopte beschrijving van de activiteiten die in de ruimte/samengestelde voorziening plaatsvinden.
Functionele eisen		Opsomming van functionele eisen die van toepassing zijn op de ruimte/samengestelde voorziening.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	<ul style="list-style-type: none"> • minimaal functioneel nuttig vloeroppervlak (FNO); • rekenregel om te komen tot aantal ruimten/samengestelde voorzieningen of benodigd functioneel nuttig vloeroppervlak; • aantal ruimten/samengestelde voorzieningen.
	Open/omsloten	Geeft aan of het om een open of omsloten ruimte gaat.
	Privacy	Opsomming van privacy gerelateerde eisen. Bijvoorbeeld de mogelijkheid om een ruimte te blinderen of rugdekking bij werkplekken.
	Afsluitbaarheid	Aanduiding of de ruimte afsluitbaar moet zijn of niet.
	Daglichttoetreding	Aanduiding of er daglichttoetreding in de ruimte moet zijn.
Ruimtelijke relaties	Directe relatie	Geeft aan tot welke andere ruimten of gebieden er een directe relatie is. Bouwstenen met een directe relatie grenzen aan elkaar.
	Nabijheidsrelatie	Geeft aan tot welke andere ruimten of gebieden er een nabijheidsrelatie is. Bouwstenen met een nabijheidsrelatie zijn gepositioneerd in elkaars nabijheid.
	Visuele relatie	Geeft aan op welke andere ruimten of gebieden zicht moet zijn, of juist geen zicht op mag zijn.
Voorzieningen	Losse inrichting	Opsomming van benodigde losse inrichtingselementen die door de CDV geleverd worden*.
	Vaste inrichting	Opsomming van benodigde vaste inrichting, ook wel gebouwgebonden voorzieningen genoemd*.
	IT- & AV-middelen	Opsomming van benodigde IT- & AV-middelen die door IDV geleverd worden*.
Weging FWTE		Van toepassing op werkplekken. FWTE staat voor Fysieke Werkplek Tel-Eenheid: dit is een eenheid voor het tellen van werkplekken. Een werkplek telt als 1 FWTE en een overlegplek als ½ FWTE.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Aanduiding van de akoestische comfortklasse die van toepassing is op de ruimte. Voor een samengestelde voorziening geldt de comfortklasse van het gebied/ruimte waar de samengestelde voorziening onderdeel vanuit maakt, tenzij anders aangegeven.
	Thermisch comfort	Aanduiding van de thermische comfortklasse die van toepassing is op de ruimte. Voor een samengestelde voorziening geldt de comfortklasse van het gebied/ruimte waar de samengestelde voorziening onderdeel vanuit maakt, tenzij anders aangegeven.
	Luchtkwaliteit	Aanduiding van de klasse luchtkwaliteit die van toepassing is op de ruimte. Voor een samengestelde voorziening geldt de comfortklasse van het gebied/ruimte waar de samengestelde voorziening onderdeel vanuit maakt, tenzij anders aangegeven.
	Visueel comfort	Aanduiding van de klasse visueel comfort die van toepassing is op de ruimte. Voor een samengestelde voorziening geldt de comfortklasse van het gebied/ruimte waar de samengestelde voorziening onderdeel vanuit maakt, tenzij anders aangegeven.
	Beveiligingsniveau	Aanduiding beveiligingsniveau van de ruimte. Voor een samengestelde voorziening geldt het beveiligingsniveau van het gebied/ruimte waar de samengestelde voorziening onderdeel vanuit maakt, tenzij anders aangegeven.

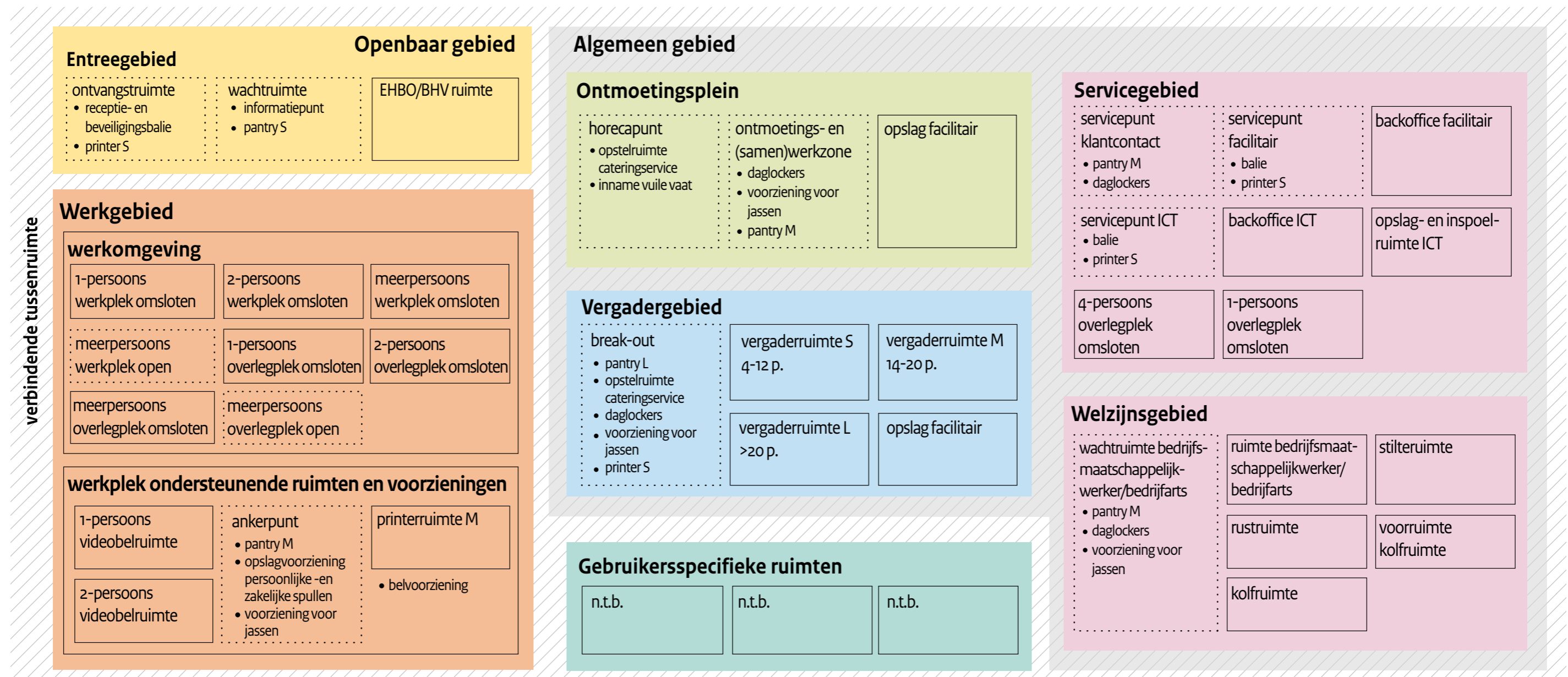
*Let op: dit overzicht is niet uitputtend en biedt een aanzet voor een demarcatie in de projecten.

Overzichtsschema rijkskantoor

Buitenruimte

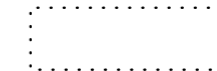
Gebouw

Legenda

omsloten ruimte

open ruimte

samengestelde
voorziening

Voor de onderlinge relaties tussen gebieden, ruimten en voorzieningen zie de relatie-schema's die per gebied zijn opgesteld.

Facilitaire ruimten

beveiligingsgebied

meldkamer
beveiliging

opkomruimte
beveiliging

kleedruimte
facilitair
• kledinglockers

serverruimte
beveiliging

- pantry M
- printer S

schoonmaak- en Binnenwerkgebied

- pantry M

2-persoons werk-
plek schoonmaak-
en Binnenwerk

4-persoons
overlegplek
omsloten

opkomruimte
schoonmaak

opkomruimte
Binnenwerk

kleedruimte facilitair
• kledinglockers

wasruimte

opslagruimte
schoonmaak-
middelen (bulk)

expeditiegebied

beveiligingspost
expeditie

werkplek
expeditiegebied

goederenontvangst

opstelruimte
goederen (tijdelijk)

opstelruimte
transportmiddelen

opslag emballage

milieustraat afvalscheiding

- klein gevaarlijk afval
- restafval
- glas
- papieren handdoeken
- plastic
- GFT/Swill
- vertrouwelijk papier
- karton

- pantry M
- printer S
- opslagvoorziening
persoonlijke -en
zakelijke spullen

keukengebied

voorbereidings-
keuken
• opstelruimte
cateringservice

opslag food en
non-food

koel-vriescellen

afval-/ emballage-
ruimte catering

spoelkeuken

werkkast en opslag
catering

werkplek catering
• printer S

kleedruimte facilitair
• kledinglockers

beheer en onderhoud

werkplek technische
dienst CDV

opslag en werk-
plaats technische
dienst

werkplek
huisaannemer

opslag

opslagruimte
meubilair

opslagruimte
kantoorartikelen,
papier (bulk)

ICT-opslagruimte
(bulk)

opslagruimte
koffieleverancier

post

postafhandeling

printerruimte M

Stallingsruimten

stallingsgebied rijwielen

stallingsplaats
dienstfiets

stallingsplaats
elektrische fiets

stallingsplaats
standaardfiets

stallingsplaats
fietsen met
afwijkende maten

stallingsplaats
bakfiets

stallingsplaats
scootmobiel

stallingsplaats
bromfiets en
scooters

parkeergebied auto's en motoren

parkeerplaats
voertuig van
rijksmedewerkers
met een lichamelijke
beperking

parkeerplaats
(dienst)auto

parkeerplaats
motor

kleedruimten

lockerruimte
• kledinglockers
• droogvoorziening

1-persoons
kleedruimte

1-persoons douche-
ruimte inclusief
omkleedruimte

Generieke ruimten

sanitair

toilet inclusief
voorraimte

integraal
toegankelijk toilet

werkruimten schoonmaak

werkkasten
schoonmaak

Technische ruimten

ICT-ruimten

Entrance Facility (EF)

Building Distributor
(BD)

Floor Distributor
(FD)

ruimte voor
energieopwekking

n.t.b.

Het rijkskantoor

De binnentuin, daglicht en vides dragen bij aan de ruimtelijke kwaliteit en verbinding

Universiteit Twente, Enschede - CIVIC Architects, Studio Groen+Schild (foto: Stijn Bollaert & Mike Bink)

Het rijkskantoor

De Fysieke Werkomgeving Rijk (FWR) is het kader voor de rijkskantoren. Inmiddels is de FWR aangeland bij de 3e versie, ofwel FWR 3.0. Hieronder volgt een toelichting op de doelen, leidende principes en de ordening van de ruimtelijke functies die ook leidend zijn voor dit Ruimteboek. Voor meer info zie ook de Rijkskantorenwijzer.

Doelen

De FWR biedt een werkomgeving die bijdraagt aan het werken aan de maatschappelijke opgave van de rijksdiensten, een aantrekkelijk werkgeverschap en de ruimtelijke kwaliteit van Nederland.

Dat betekent een werkomgeving die:

- mensen verbindt, zowel binnen als buiten de grenzen van de rijksoverheid;
- mensen ondersteunt en inspireert bij het werken aan de maatschappelijke opgaves;
- duurzaam, veilig en gezond is en zich staande houdt in uiteenlopende toekomstige ontwikkelingen;
- gericht is op de omgeving door bij te dragen aan een aantrekkelijke en duurzame ontwikkeling.

Leidende principes

Rijkskantoren verbinden, ondersteunen, zijn duurzaam en omgevingsgericht. Deze leidende principes zijn kaderstellend en vervullen een kompasfunctie tijdens de 'reis van beleid naar uitvoering'. Ze bieden ruimte om in te spelen op verschillen in locatie, gebouwkenmerken of gebruik (situationele benadering). Zie hiernaast een overzicht waarin de leidende principes zijn uitgewerkt. Tezamen vormen ze het overkoepeld kader voor de FWR 3.0.

Ordening ruimtelijke functies

De ordeningsprincipes richten zich op vier niveaus die zich onderscheiden qua schaal. Ze vormen de kapstok van dit Ruimteboek:

- het gebouw in zijn omgeving;
- gebieden;
- bouwstenen;
- verbindende tussenruimte.

Zie de volgende pagina voor een schematische uitwerking.

Rijkskantoren verbinden, ondersteunen, zijn duurzaam en omgevingsgericht

De leidende principes

Verbinden

- Mensen binnen teams, organisaties en netwerken
- Rijksoverheid met andere overheden
- Rijksoverheid met maatschappelijke organisaties en netwerken
- Rijksoverheid met burgers

Ondersteunen

- Uiteenlopende werkprocessen en werkpatronen
- Verschillen tussen mensen en hun werkvoorkeuren
- Identiteit en belevingswaarde
- Gezond en veilig werken in toegankelijke gebouwen

Duurzaam

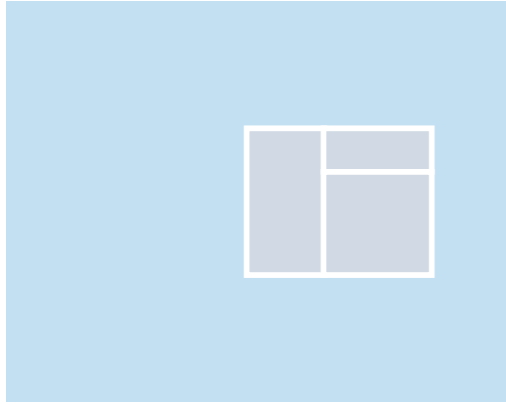
- Hoogwaardige en toekomstbestendige kwaliteit
- Adaptief en multifunctioneel bruikbaar
- Gedeeld gebruik, goede benutting en uitnodigend tot duurzaam gedrag
- Circulair, biobased, natuurinclusief, energiezuinig, hernieuwbaar en klimaatadaptief

Omgevingsgericht

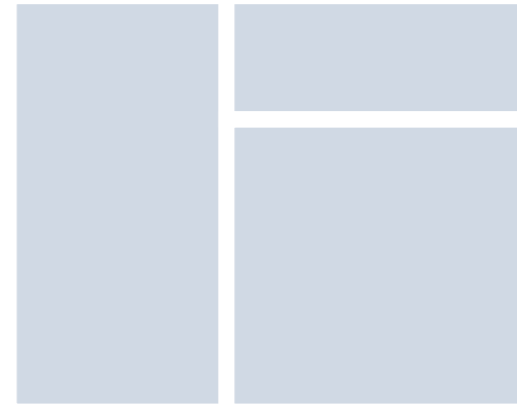
- Pand overstijgend en netwerk gericht
- Integrale benadering van binnen- en buitenruimte, passend in omgeving
- Bijdrage aan duurzame sociaal-economische gebiedsontwikkeling
- Benaderbare en mensgerichte uitstraling

Ordering ruimtelijke functies op verschillende schaalniveaus

Gebouw in zijn omgeving

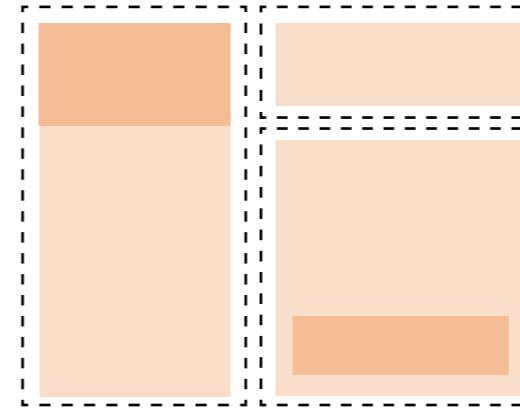
Het rijkskantoor draagt op een positieve manier bij aan de omgeving en de relatie met de burger. De buitenruimte bestaat uit een openbaar en niet-openbaar gebied. Naast een aanlooproute, ruimte voor parkeren, laden en lossen is er ruimte voor ontmoeting. De invulling van de buitenruimte verschilt per situatie.

Gebieden

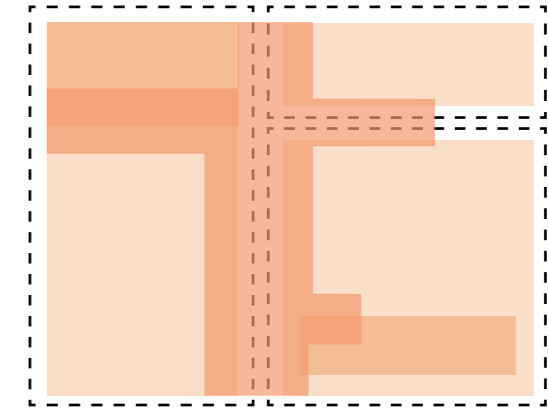
Het gebouw is opgedeeld in gebieden, die verschillen in functie en toegankelijkheid:

- openbaar gebied;
- algemeen gebied;
- werkgebied;
- facilitaire ruimten;
- stallingsruimten;
- generieke ruimten;
- technische ruimten;
- gebruikersspecifieke ruimten.

Bouwstenen

De gebieden (buiten en binnen) zijn opgebouwd uit bouwstenen. Deze bouwstenen brengen de functionele en ruimtelijke eisen in beeld die aan een ruimte of voorziening gesteld worden. Ook zijn de meest relevante technische uitgangspunten opgenomen.

De verbindende tussenruimte

De verbindende tussenruimte is de ruimte die zich tussen de gebieden, ruimten en voorzieningen bevindt.

De verbindende tussenruimte

De verbindende tussenruimte is de ruimte die zich tussen de gebieden, ruimten en voorzieningen bevindt. Het wordt ook wel omschreven als het 'weefsel' tussen de bouwstenen dat interactie en ontmoeting stimuleert en bijdraagt aan een levendige, betekenisvolle en aantrekkelijke plek voor de omgeving en de gebruikers van het rijkskantoor. Een simpel voorbeeld is de opwaardering van het verkeersgebied tot een aantrekkelijke tussenruimte waar collega's elkaar informeel ontmoeten. Of groene wandelpaden met uitnodigende zitplekken in de buitenruimte.

Een goed ontwerp

Met zichtlijnen, door bijvoorbeeld vides, wordt een visuele connectie gecreëerd tussen verschillende verdiepingen en ruimten. Zicht op de buitenruimte en vanzelfsprekende verkeerslijnen nodigen uit om naar buiten te gaan voor een korte wandeling of een overleg in de binnentuin. Ook de trappen dragen bij aan verbinding en interactie. Ze bevinden zich op een zichtbare plek en zijn mooi vormgegeven. De toepassing van een centrale en aansprekende trap kan ook heel versterkend werken. Het vormt de verbindende schakel tussen de verdiepingen en maakt de verbinding tastbaar. Als vanzelfsprekend word je uitgenodigd om de trap te nemen. De liften zijn minder op de voorgrond aanwezig en kille trappenhuizen waar het galmt, zien we niet meer. Een goede ontwikkeling, want we bewegen veel te weinig op kantoor. Het stimuleren van het trapgebruik draagt bij aan gezonde en vitale medewerkers.

In het ontwerp is nagedacht over de routing, de zonering en positionering van de functies die zich in de verbindende tussenruimte bevinden. Zo wordt bijvoorbeeld voorkomen dat een overlegzitje gepositioneerd wordt nabij open werkplekken. Een omsloten belvoorziening is dan logischer. Ook is de klimaatinstallatie en de verlichting toereikend om de diversiteit aan plekken in de tussenruimte te faciliteren.

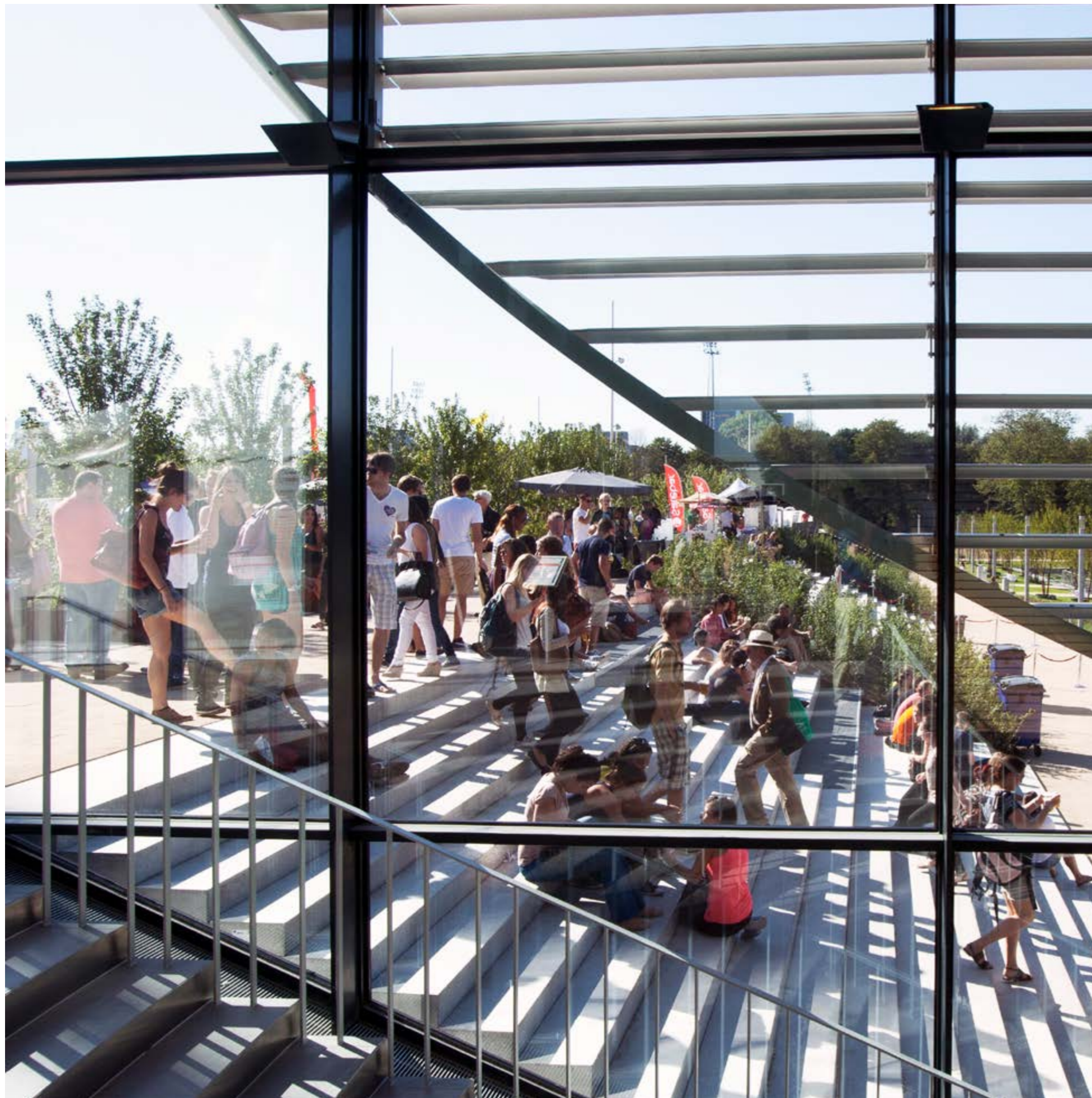

Stimuleren van trapgebruik, visuele connectie maakt de verbinding tastbaar
Alliander Westpoort, Amsterdam - De Zwarte Hond (Foto: ScagliolaBrakkee)

Buitenruimte

Gelaagde beplanting die in alle seizoenen bijdraagt aan natuurwaarden, belevingswaarde en biodiversiteit. Rijkskantorencomplex (Kempkensberg), Groningen - UNStudio, landschap Baljon

Een plek die uitnodigt om te verblijven met ruimtelijke relatie tussen buiten en binnen
Erasmus Paviljoen, Rotterdam - Powerhouse Company, De Zwarte Hond (foto: Christian van der Kooy)

De buitenruimte: een aantrekkelijke plek voor iedereen

Het rijkskantoor draagt op een positieve manier bij aan de omgeving en de relatie tot de burger. Dit begint al bij een zorgvuldige stedelijke- en landschappelijke inpassing. De volgende stap is het nadenken over de buitenruimte van het rijkskantoor. De invulling van de buitenruimte is per situatie verschillend. Dit is o.a. afhankelijk van de ligging en de voorzieningen in de omgeving. Het streven is om met het rijksvastgoed een wederkerige plek neer te zetten, waar we niet alleen ruimte nemen van de stad, maar ook ruimte teruggeven.

Een plek die uitnodigt

Wat maakt een buitenruimte aantrekkelijk? Het is een plek waar iedereen zich welkom voelt, een plek die prikkelt en tot de verbeelding spreekt. En vooral een plek die gedurende het hele jaar van toegevoegde waarde is voor de omgeving en de bewoners van het rijkskantoor. De naadloze aansluiting van de buitenruimte op de omgeving maakt dat je het gebied bijna vanzelf betreedt, op een ongedwongen en laagdrempelige manier. Je komt er tot rust, voelt je er veilig en vindt er inspiratie. In de plint van het rijkskantoor bevindt zich een Repair Café waar buurtbewoners en rijkscollega's zich inzetten voor een circulaire economie en kapotte items een nieuw leven geven.

Dankzij de zorgvuldige inpassing van wonen en werken (functiemix) is het een aantrekkelijke, integraal toegankelijke en groene omgeving met veel faciliteiten. Zo is er een beveiligde fietsenstalling met oplaadvoorzieningen en zijn er voorzieningen die door alle buurtbewoners gebruikt kunnen worden en invulling geven aan het thema wederkerigheid. De buitensportvoorzieningen en de buurtmoestuin maken de buitenruimte van het rijkskantoor een plek van iedereen.

Verlengstuk van het kantoor

De buitenruimte draagt bij aan een positieve beleving en vitale medewerkers. Even weg van de drukte van de werkvloer, om in alle rust een telefoongesprek te kunnen voeren. Of een frisse neus halen na een lange vergadering. Ook buiten vergaderen is mogelijk. De grote picknicktafels, omringd door bomen, nodigen uit om plaats te nemen in de schaduw. Het buitenmeubilair is met net zoveel zorg uitgekozen als het interieur in het kantoor: duurzaam, weerbestendig en comfortabel. Slim vormgegeven overkappingen met geïntegreerde verlichting en stroom- en wifi punten maken het mogelijk dat je het hele jaar buiten kunt werken en beschermd bent tegen weersinvloeden. Ondanks de rijke beplanting is de oriëntatie helder. Uiteraard zijn de medewerkers zich bewust van de veiligheidsrisico's in een openbaar toegankelijk gebied, want gevoelige thema's bespreek je in een veilige omgeving. Er worden daarom ook buitenvoorzieningen geboden binnen de beveiligde schil. De binnentuin van het rijkskantoor in Haarlem (Surinameweg) is een aansprekend voorbeeld.

Klimaat adaptief

Als Rijk geven we het goede voorbeeld: de buitenruimte is voorbereid op de effecten van de klimaatverandering en draagt bij aan het vergroten van de natuurwaarden. Het beste middel om steden koel te houden is zoveel mogelijk oppervlakken onverhard te maken en te voorzien van robuuste en gevarieerde beplanting. Dit zie je niet alleen terug in de natuurinclusieve maatregelen bij de (groene) gevel maar ook in de tuin die met veel zorg wordt onderhouden en bijdraagt aan de biodiversiteit van de stad. Bestrating zie je bijna niet. De seizoenen zijn het hele jaar voelbaar dankzij de gelaagde beplanting met afwisselende bloeitijden. Ook de wadi zorgt voor een goede opname van het regenwater bij extreme buien. Daarnaast is er nagedacht over de positionering van de bomen om het felle zonlicht in het rijkskantoor te kunnen weren op warme zomerdagen. Bomen staan het liefst in volle grond. Een mooie bijvangst is dat de wortels van de bomen bijdragen aan een goede infiltratie van het regenwater.

In de planvorming voor het nieuwe rijkskantoor aan de Juliana van Stolberglaan in Den Haag maakt een 'pocketpark' zelfs onderdeel uit van de opgave. Zie ook de [Routekaart Duurzaamheid 2.0](#) voor een verdere uitwerking op dit thema.

Aantrekkelijke buitenruimte als verlengstuk van het kantoor en ontmoetingsplek voor de buurt
Terras Green house, Utrecht - CEPEZED (foto: Lucas van der Wee)

Rijksvastgoed op ooghoogte

De plint van het rijkskantoor is van grote invloed op de beleving die grotendeels bepaald wordt door de ervaring op ooghoogte. Een diversiteit aan functies in de plint vergroot de dynamiek en draagt bij aan een aantrekkelijke buitenruimte. In het ontwerp wordt er dan ook zorgvuldig nagedacht over de plint. Dit varieert van het nadenken over de materialisatie van de gevel en het type functies die in de plint een plek krijgen tot een slimme positionering van de expeditie en de afvalcontainers. Ook buiten sluitingstijd is de buitenruimte veilig en biedt het geborgenheid. Het is zelfs zo dat een goed functionerende plint mede wordt bepaald door een aantrekkelijke buitenruimte en vice versa. Het goedbezochte Repair Café en de Weggeefwinkel in de plint van het rijkskantoor kun je inmiddels niet meer wegdenken uit het stadsbeeld. Zie ook het handboek 'Rijksvastgoed op ooghoogte' en de ['Werkwijze Wederkerig Vastgoed'](#).

Voor én door de omgeving

Yogalessen op zondagochtend, wisselende exposities, een beeldentuin of misschien wel een skatebaan. Het kan allemaal. Om ervoor te zorgen dat de buitenruimte ook echt gebruikt wordt, is het van belang dat de programmering tot stand komt in afstemming met de omgeving. 'Waar is behoefte aan? Hoe kunnen we ervoor zorgen dat het rijkskantoor ook echt iets toevoegt? En misschien wel de meest belangrijke vraag: hoe maken we van de buurtbewoners trotse gebruikers, die zich ook verantwoordelijk voelen?'. Hiervoor gaan we graag bij ieder project steeds weer de dialoog aan, want geen omgeving is hetzelfde. We onderzoeken daarom altijd gezamenlijk de mogelijkheden om niet alleen de ruimte te faciliteren, maar ook blijvend de interacties en programmering te ondersteunen. Een standaard programma voor de buitenruimte, bestaat daarom ook niet.

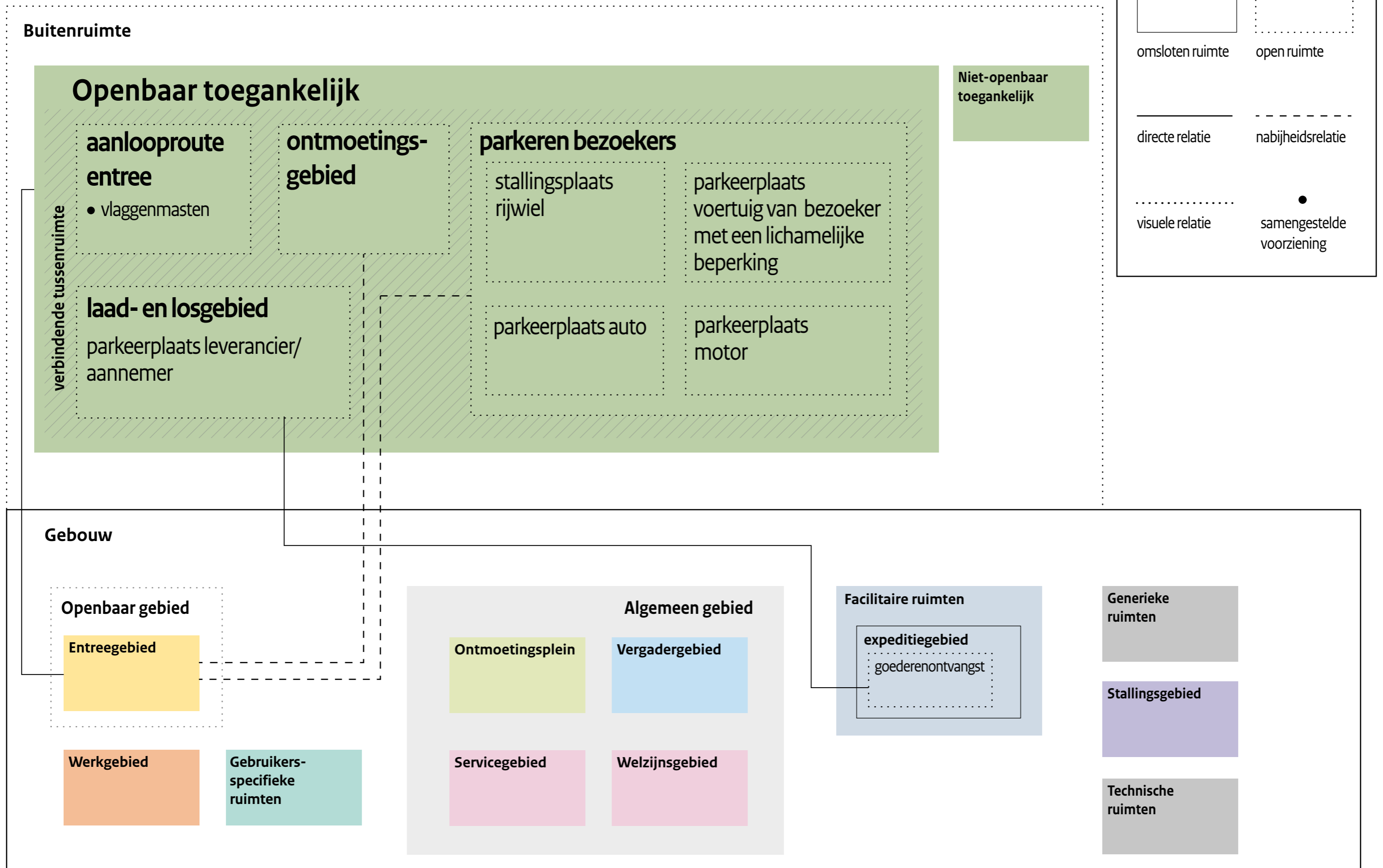

Openbaar toegankelijk

Zichtbare entree die aansluit bij de stedelijke omgeving met heldere opzet

Tijdelijke huisvesting Tweede Kamer, Den Haag - Zecc Architecten

Relatieschema buitenruimte - openbaar toegankelijk

Aanlooproute entree

Ontspannen overzichtelijke aanlooproute met een hoge verblijfskwaliteit

Rijkskantorencomplex (Kempkensberg), Groningen - UNStudio, landschap Baljon

Buitenruimte - Openbaar gebied

Ruimte		Aanlooproute entree
Omschrijving		De aanlooproute is een aantrekkelijke, veilige en logische verbinding tussen de openbare weg en het entreegebied van het rijkskantoor.
Activiteiten		Ontvangen
Functionele eisen		<ul style="list-style-type: none"> • de entree van het gebouw is goed herkenbaar en vindbaar; • de materialisering van de looproute is bestand tegen en veilig begaanbaar bij diverse weertypen.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	Entreegebied
Samengestelde voorziening		Vlaggenmasten (zie achteraan in dit Ruimteboek).
Voorzieningen	Losse inrichting	Bord met naamsaanduiding organisaties.
	Vaste inrichting	Voorziening voor het uitdrukken van sigaretten en het deponeren van afval.

Ontmoetingsgebied openbaar

Karaktervolle buitenruimte die voldoende aanleiding geeft om op verschillende manieren te verblijven.

St. Pancras square, London - Townshend Landscape Architects (foto: John Sturrock)

Buitenruimte - Openbaar gebied

Ruimte		Ontmoetingsgebied openbaar
Omschrijving		Een aantrekkelijk en groen openbaar toegankelijk ontmoetingsgebied waar faciliteiten zijn voor ontmoeten, informeel overleg en ontspanning voor de omgeving en gebruikers van het rijkskantoor.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • ontmoeten; • overleggen; • pauzeren; • wandelen; • ontspannen; • sporten.
Functionele eisen		<ul style="list-style-type: none"> • groene-, biodiverse- en klimaatadaptieve invulling; • gelaagde, onderhoudsarme beplanting met afwisselende bloeitijden (groenbeleving gedurende het hele jaar); • diversiteit aan voorzieningen die informele ontmoetingen, ontspanning, spel en interactie ondersteunen; • zorgvuldige routing, zonering en positionering van functies die zich in het ontmoetingsgebied bevinden; • aandacht voor sociale en fysieke veiligheid; • weer- en molestbestendige voorzieningen.
Ruimtelijke relaties	Nabijheidsrelaties	Entreegebied
Voorzieningen		<p>Losse inrichting</p> <p>Vaste inrichting</p> <p>Gescheiden afvalvoorziening.</p> <ul style="list-style-type: none"> • groenvoorziening (o.a. bomen, beplantingen, hagen, gras); • buitenverlichting; • sta-en zitelementen; • overlegtafels; • buitensportvoorzieningen; • voorzieningen die uitnodigen tot spel en interactie.

Parkeren bezoekers

Buitenruimte - Openbaar gebied - Parkeren bezoekers (buiten)

Ruimte		Stallingsplaats rijwiel
Omschrijving		Plek om een fiets, gemotoriseerde tweewieler en klein vervoermiddel van een bezoeker met een lichamelijke beperking te stallen, rekening houdend met diverse afmetingen.
Activiteiten		Stallen
Functionele eisen		De stallingsplaats is geïntegreerd in de planvorming van de buitenruimte.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Per medio 2026 geldt 10% van het aantal FWTE voor het totaal aantal stallingsplaatsen voor rijwielen (in buitenruimte en in stallingsgebied).
	Open/omsloten	Open
Voorzieningen	Vaste inrichting	Voorziening om een fiets te plaatsen en aan vast te zetten.

Buitenruimte - Openbaar gebied - Parkeren bezoekers (buiten)

Ruimte		Parkeerplaats voertuig van bezoeker met een lichamelijke beperking
Omschrijving		Plek om een voertuig van een bezoeker met een lichamelijke beperking te parkeren, met voldoende ruimte om rond het voertuig te manoeuvreren.
Activiteiten		Parkeren
Functionele eisen		<ul style="list-style-type: none"> • de parkeerplaats is geïntegreerd in de planvorming van de buitenruimte; • bij de inpassing wordt zo veel mogelijk gezocht naar mogelijkheden om bij te dragen aan vergroenen, biodiversiteit en klimaatadaptiviteit.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	<ul style="list-style-type: none"> • per parkeerplaats 17,5 m²; • De afmeting van de parkeerplaats is 3,5 x 5 m.
	Open/omsloten	Open
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	Entreegebied

Buitenruimte - Openbaar gebied - Parkeren bezoekers (buiten)

Ruimte		Parkeerplaats auto
Omschrijving		Plek om een gemotoriseerd voertuig te parkeren.
Activiteiten		Parkeren
Functionele eisen		<ul style="list-style-type: none"> • de parkeerplaats is geïntegreerd in de planvorming van de buitenruimte; • bij de inpassing wordt zo veel mogelijk gezocht naar mogelijkheden om bij te dragen aan vergroenen, biodiversiteit en klimaatadaptiviteit.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	<ul style="list-style-type: none"> • per parkeerplaats 12,5 m²; • de afmeting van de parkeerplaats is 2,5 x 5 m.
	Open/omsloten	Open

Buitenruimte - Openbaar gebied - Parkeren bezoekers (buiten)

Ruimte		Parkeerplaats motor
Omschrijving		Plek om een motor te parkeren.
Activiteiten		Parkeren
Functionele eisen		De stallingsplaats is geïntegreerd in de planvorming van de buitenruimte.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	<ul style="list-style-type: none"> • per parkeerplaats 3,8 m²; • de afmeting van de parkeerplaats is 1,5 x 2,5 m
	Open/omsloten	Open

Laad- en losgebied buiten

Royale dimensionering, obstakelvrij, verzorgd ingepast, passend bij de omgeving

Rijkskantoor de Knoop, Utrecht - Cepezed, Rijnboutt (buitenruimte) (foto: Kees Hummel)

Buitenruimte - Openbaar gebied - Laad- en losgebied buiten

Ruimte		Parkeerplaats leverancier/aannemer
Omschrijving		Plek om een gemotoriseerd voertuig te parkeren.
Activiteiten		Parkeren
Functionele eisen		<ul style="list-style-type: none"> • de plaatsen zijn duidelijk herkenbaar en vindbaar; • de plaatsen zijn gemakkelijk en veilig te bereiken bij alle diverse weersomstandigheden.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Het aantal plaatsen is volgens de gemeentelijke norm.
	Open/omsloten	Open
Voorzieningen	Vaste inrichting	Belijning of andere voorziening om parkeerplaats te duiden.

Niet-openbaar toegankelijk

Dakterras als verlengstuk van het kantoor, substantieel en divers groen als onderdeel van het gebouw

Erasmus MC, Rotterdam - EGM Architecten, landschap: Juurlink[+]Geluk (foto: Frank Hanswijk)

Relatieschema buitenruimte - niet-openbaar toegankelijk

Parkeren rijksmedewerkers buiten

Stedelijke inpassing in de luwte van het gebouw, afgeschermd, overzichtelijk, vanzelfsprekend en groen. Rijkskantoor de Knoop, Utrecht - Cepezed, Rijnboutt (buitenruimte) (foto: Kees Hummel)

Buitenruimte - Niet openbaar gebied - Parkeren rijksmedewerkers buiten

Ruimte		Stallingsplaats rijwiel
Omschrijving		Plek om een fiets, gemotoriseerde tweewieler of klein vervoermiddel van rijksmedewerkers met een lichamelijke beperking te stallen, rekening houdend met diverse afmetingen.
Activiteiten		Stallen
Functionele eisen		<ul style="list-style-type: none"> • ontwerp en inrichting stalling volgens Leidraad fietsparkeervoorziening rijkskantoren d.d. oktober 2023; • de stallingsplaats is geïntegreerd in de planvorming van de buitenruimte.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Per medio 2026 geldt 10% van het aantal FWTE voor het totaal aantal stallingsplaatsen voor rijwielen (in buitenruimte en in stallingsgebied). Voor de verdeling van de oppervlakte voor de verschillende types fietsen wordt verwezen naar de Leidraad fietsparkeervoorziening rijkskantoren versie 1.0 okt 2023.
	Open/omsloten	Open
Voorzieningen	Vaste inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • tenminste 10% van het totaal aantal stallingsplaatsen voor diverse rijwielen voorzien van een laadvoorziening (het aantal laadvoorzieningen is situationeel en in ontwikkeling); • voorziening om een rijwiel te stallen/aan vast te zetten passend bij de stallingsplaats; • belijning of andere voorziening om stallingsplaats te duiden; • fietspomphaspel met luchtdruk (compressor).

Buitenruimte - Niet openbaar gebied - Parkeren rijksmedewerkers buiten

Ruimte		Parkeerplaats voertuig van rijksmedewerker met een lichamelijke beperking
Omschrijving		Plek om een voertuig van een rijksmedewerker met een lichamelijke beperking te parkeren, met voldoende ruimte om rond het voertuig te manoeuvreren.
Activiteiten		Parkeren
Functionele eisen		<ul style="list-style-type: none"> • het parkeren is geïntegreerd in de planvorming van de buitenruimte. Bij de inpassing van het parkeren wordt zo veel mogelijk gezocht naar mogelijkheden om bij te dragen aan vergroenen, biodiversiteit en klimaatadaptiviteit; • in aanvulling op de laadvoorzieningen (zie vaste inrichting) worden de overige parkeerplekken voorzien van loze leidingen ter voorbereiding op toekomstige uitbreidingen.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	<ul style="list-style-type: none"> • per parkeerplaats 17,5 m²; • de afmeting van de parkeerplaats is 3,5 x 5 m.
	Open/omsloten	Open
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	Entreegebied
Voorzieningen	Vaste inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • 12% van het totaal aantal parkeerplaatsen voorzien van een laadvoorziening (het aantal laadvoorzieningen is situationeel en in ontwikkeling. Bij nieuwbouw of ingrijpende renovatie dient vanaf eind 2026 50% van het aantal parkeerplekken een laadvoorziening te hebben volgens de EPBD 4 (Europese regelgeving); • belijning of andere voorziening om parkeerplaats te duiden.

Buitenruimte - Niet openbaar gebied - Parkeren rijksmedewerkers buiten

Ruimte		Parkeerplaats auto
Omschrijving		Plek om een gemotoriseerd voertuig te parkeren.
Activiteiten		Parkeren
Functionele eisen		<ul style="list-style-type: none"> • het parkeren is geïntegreerd in de planvorming van de buitenruimte. Bij de inpassing van het parkeren/stallen wordt zo veel mogelijk gezocht naar mogelijkheden om bij te dragen aan vergroenen, biodiversiteit en klimaatadaptiviteit; • in aanvulling op de laadvoorzieningen (zie vaste inrichting) worden de overige parkeerplekken voorzien van loze leidingen ter voorbereiding op toekomstige uitbreidingen.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	<ul style="list-style-type: none"> • per parkeerplaats 12,5 m²; • de afmeting van de parkeerplaats is 2,5 x 5 m.
	Open/omsloten	Open
Voorzieningen	Vaste inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • 12% van het totaal aantal parkeerplaatsen voorzien van een laadvoorziening (het aantal laadvoorzieningen is situationeel en in ontwikkeling). Bij nieuwbouw of ingrijpende renovatie dient vanaf eind 2026 50% van het aantal parkeerplekken een laadvoorziening te hebben volgens de EPBD 4 (Europese regelgeving); • belijning of andere voorziening om parkeerplaats te duiden.

Buitenruimte - Niet openbaar gebied - Parkeren rijksmedewerkers buiten

Ruimte		Parkeerplaats motor
Omschrijving		Plek om een motor te parkeren.
Activiteiten		Parkeren
Functionele eisen		De parkeerplaats is geïntegreerd in de planvorming van de buitenruimte.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	<ul style="list-style-type: none"> • per parkeerplaats 3,8 m²; • de afmeting van de parkeerplaats is 1,5 x 2,5 m.
	Open/omsloten	Open

Niet-openbaar ontmoetingsgebied

Informeel, beschutte binnentuin, uitnodigend om samen te komen, in beleving onderscheidend van de rest van het kantoor

Walterbosch-complex, Apeldoorn - Bosch Slabbers (binnentuin)

Buitenruimte - Niet-openbaar gebied

Ruimte		Ontmoetingsgebied niet-openbaar
Omschrijving		Een aantrekkelijke en groene buitenruimte waar faciliteiten zijn voor ontmoeten, informeel overleggen en ontspanning.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • ontmoeten; • overleggen; • pauzeren; • samenwerken; • aanlanden; • wandelen; • ontspannen.
Functionele eisen		<ul style="list-style-type: none"> • groene en klimaat adaptieve invulling; • gelaagde, onderhoudsarme beplanting met afwisselende bloeitijden (groenbeleving gedurende het hele jaar); • diversiteit aan voorzieningen die informele ontmoetingen en ontspanning ondersteunen; • zorgvuldige routing, zonering en positionering van functies die zich in het ontmoetingsgebied bevinden; • weer- en molestbestendige voorzieningen; • gemakkelijk te bereiken elektravoorzieningen.
Ruimtelijke relaties	Nabijheidsrelaties	Vergadergebied en/of rijksontmoetingsgebied.
Voorzieningen	Losse inrichting	Gescheiden afvalvoorziening.
	Vaste inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • groenvoorziening (o.a. bomen, beplantingen, hagen, gras); • buitenverlichting; • elektravoorzieningen; • sta-en zitelementen; • overlegtafels; • buitenspelvoorzieningen.

Buitenruimte - Niet-openbaar gebied

Ruimte	Dak
Omschrijving	De bovenafsluiting van een gebouw of gebouwdeel.
Activiteiten	<ul style="list-style-type: none"> • ontmoeten; • vergroenen; • energieopwekking.
Functionele eisen	<ul style="list-style-type: none"> • de daken geven invulling aan vergroening, biodiversiteit, klimaatadaptatie en bieden ruimte voor energieopwekking; • de zon, schaduw, windcondities en de hoogte van de dakvlakken bepalen welke functionaliteiten het meest passend zijn; • goed toegankelijk en veilig voor gebruik, beheer en onderhoud; • visueel aantrekkelijk.

Gebouw

Aansprekende architectuur

Rijkskantoor Fellenoord, Eindhoven - UNStudio (foto: Evabloem)

Openbaar gebied

Licht en laagdrempelig ontvangstgebied met biobased materialen en geïntegreerd groen

Gemeentehuis Voorst, Twello - De Twee Snoeken

Entreegebied

Heldere ruimte, royaal en licht met diversiteit aan zitjes en zicht op buiten

Rijkskantoor Fellenoord, Eindhoven - UNStudio/OTH (foto: Evabloem)

Het entreegebied: een warm welkom in het rijkskantoor

De entree van het rijkskantoor bevindt zich op een zichtbare plek. Zowel voor de bezoekers als de medewerkers is dit de centrale plek waar je binnenkomt. De routing vanaf de openbare weg is logisch en uitnodigend. Het entreegebied speelt een belangrijke rol in het uitdragen van de kernwaarden van de Rijksoverheid en versterkt het imago en identiteit van het Rijk.

Licht en laagdrempelig

Het ontvangstgebied is de plek waar gasten worden verwelkomd, waar ze comfortabel kunnen wachten en ontdekken waar de Rijksoverheid voor staat. Bij het betreden van het ontvangstgebied kom je in een royale en overzichtelijke ruimte die voorzien is van veel daglicht waardoor de ruimte uitnodigend aanvoelt. De overgang van buiten naar binnen is zorgvuldig vormgegeven waarbij de buitenruimte bijdraagt aan een prettige binnenkomst. Eenmaal binnengekomen is zichtbaar, op een scherm van het Workplace Management Systeem (WMS), waar in het kantoor de beschikbare werkplekken zijn.

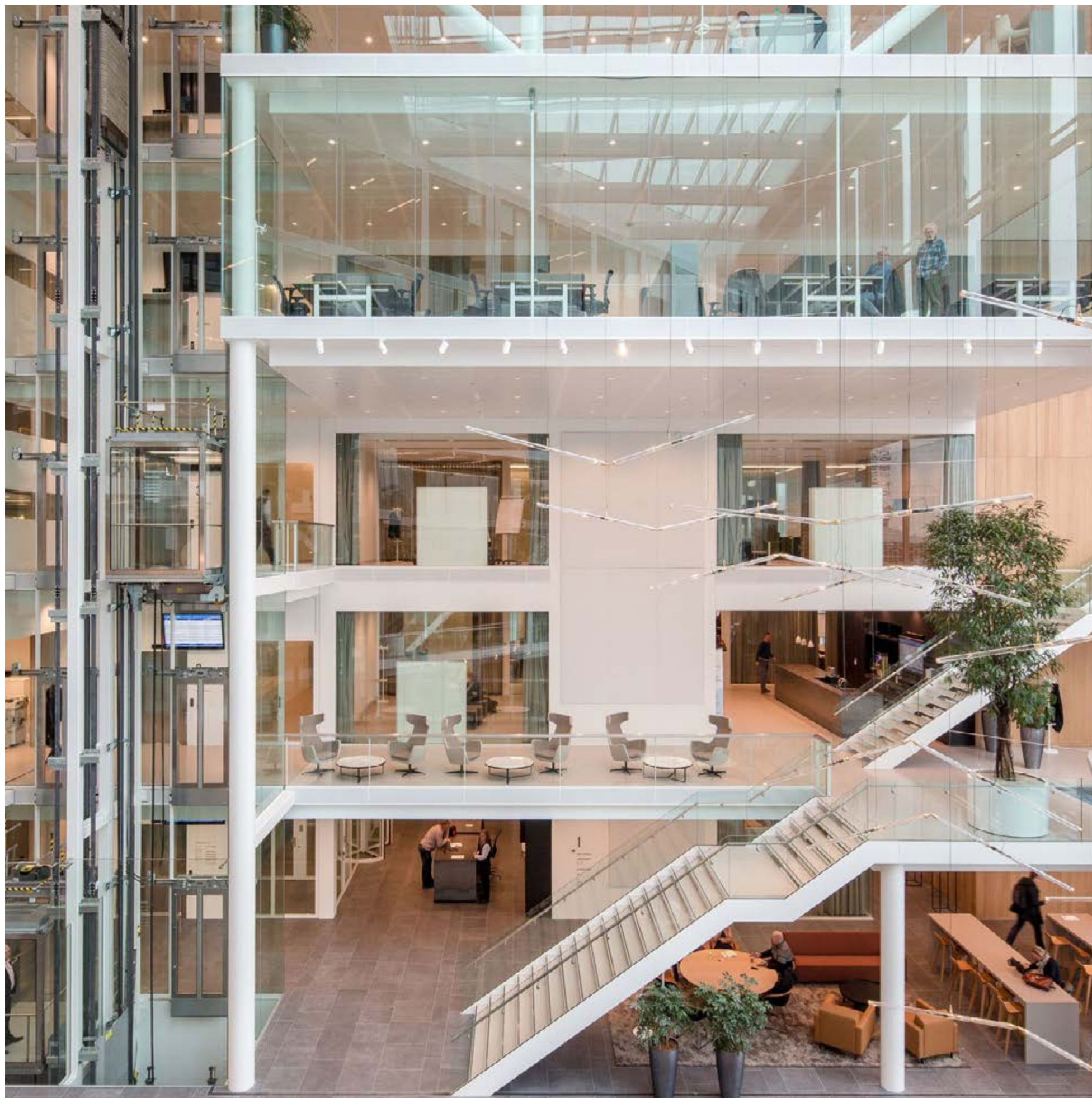
De receptiebalie is goed in het zicht opgesteld: je loopt er vanzelfsprekend op af. Een vriendelijke receptiemedewerker helpt je meteen op weg. De zichtbare en toegankelijke opzet van de balie draagt bij aan een ontspannen gevoel. Het voelt alsof je binnenkomt in een openbare bibliotheek of lobby van een hotel. De bewegwijzering maakt onderdeel uit van het interieurontwerp en is eigenlijk overbodig. Dankzij de heldere opzet en goed doordachte verkeerslijnen vinden de bezoekers en medewerkers vanzelfsprekend hun weg.

Aangenaam wachten

Comfortabele zitjes, een leestafel, pantry en wifi-faciliteiten zorgen ervoor dat de wachttijd niet alleen aangenaam maar ook productief kan worden doorgebracht. Op strategische plekken worden informatieve displays ingezet, dit wordt ook wel een 'informatiepunt' genoemd. De missie en visie van de organisaties die in het rijkskantoor gehuisvest zijn, worden hier zichtbaar tot uiting gebracht. Maar ook actuele nieuwsberichten of informatie over het treinverkeer wordt getoond. Alles om de bezoeker te ontzorgen. Het duurzame gebruik van het rijkskantoor wordt gemonitord en transparant in beeld gebracht. De bezoekers en medewerkers zijn zich ervan bewust dat ze zich in een duurzaam kantoor bevinden.

Uitnodigende receptiebalie op een vanzelfsprekende plek in het entreegebied
Headquarters of KAB, Kopenhagen - Henning Larsen (foto: Laura Stamer)

Ruimtelijkheid: heldere logistieke opzet, trap als verbindend element
 Rijkskantoor de Knoop, Utrecht - Cepezed en Fokkema en Partners

Als bezoeker word je opgehaald en afhankelijk van de aard van het overleg begeleid naar het aangrenzende vergadergebied of ontmoetingsplein. Het kan zelfs zo zijn dat (een gedeelte) van het ontmoetingsplein zich nog vóór de toegangscontrole bevindt en daarmee ook de functie van wachtruimte vervult. Er vindt toezicht plaats vanaf de receptiebalie en een bezoekerspas is niet nodig om van dit gebied gebruik te maken. Hoe openbaar het ontmoetingsplein wordt ontworpen is afhankelijk van de ligging, het gebruikersprofiel van de te huisvesten organisatie(s) en de rol die het rijkskantoor in de omgeving speelt.

Veilig en vriendelijk

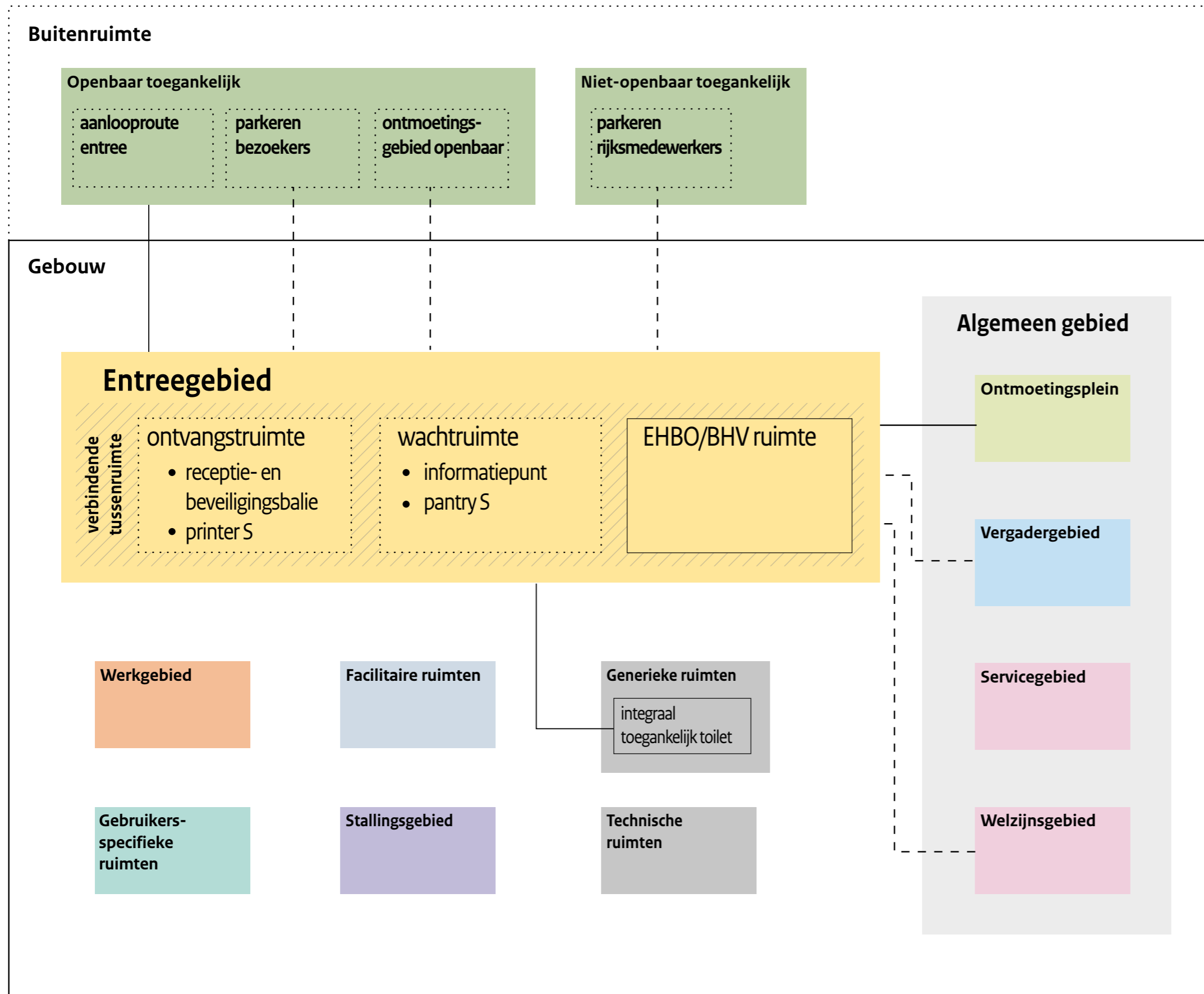
Beveiligingsmaatregelen zijn zichtbaar en onzichtbaar aanwezig en zorgvuldig ingepast in het ontwerp. Zo is er bijvoorbeeld goed nagedacht over de positionering van een tourniquet waardoor de beveiligingsovergang één geheel vormt met het architectonisch ontwerp en de doorstroom goed verloopt. De heldere opzet, met zichtlijnen en een vriendelijke uitstraling, draagt bij aan de-escalatie indien zich incidenten voordoen. Dankzij een slim ontwerp is het mogelijk om de beveiliging van het entreegebied en de buitenruimte op te schalen naar een situationeel passend niveau.

De receptiefunctie en de beveiligingsfunctie kunnen elkaar waar mogelijk versterken door de inzet van beveiligingspersoneel als gastheer/gastvrouw en een pro-actief contact met bezoekers. In de nabijheid van de entree bevindt zich ook de EHBO-BHV-ruimte. In het geval van een calamiteit is het handig dat de hulpdiensten snel ter plaatse kunnen zijn.

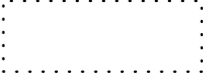

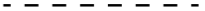

Ontvangst door een host

In de toekomst kan het zo zijn dat er helemaal geen receptiebalie meer is. Een behulpzame host staat je op te wachten bij binnenkomst en begeleidt je naar een zuil waar je zelfstandig een toegangspas kunt genereren middels een irisscan en legitimatiescanner. Vervolgens neem je plaats in het ontmoetingsplein waar wachten, werken en ontmoeten naadloos in elkaar overlopen.

Relatieschema entreegebied

Legenda

	
omsloten ruimte	open ruimte
	
directe relatie	nabijheidsrelatie
	
visuele relatie	samengestelde voorziening

Gebouw - Openbaar gebied - Entreegebied

Ruimte		Ontvangstruimte
Omschrijving		De ruimte direct aan de hoofdentree van het gebouw. In de ontvangstruimte kan men zich oriënteren bij binnenkomst zonder andere mensen daarbij in de weg te staan. In de ontvangstruimte bevindt zich de receptie- en beveiligingsbalie.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • binnenkomen; • oriënteren; • opstellen en naar de receptiebalie lopen; • vertrekken; • receptie- en beveiligingswerk.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Zie Ref.
	Open/omsloten	Open
	Afsluitbaarheid	Nee
	Daglichttoetreding	Verplicht: directe of indirecte daglichttoetreding.
Ruimtelijke relaties	Visuele relaties	Vanuit de entree is direct zicht op de receptiebalie- en beveiligingsbalie.
Samengestelde voorziening		Printer S (zie achteraan in dit Ruimteboek).
Voorzieningen	Vaste inrichting	Schoonloopvoorziening bij entree.
	IT- & AV-middelen	Bezoekers-/servicezuil, AV-informatievoorziening.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort verkeersruimte.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort verkeersruimte.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verkeersruimte.
	Visueel comfort	Visueel comfort bijeenkomstfunctie klasse 2.

Gebouw - Openbaar gebied - Entreegebied

Ruimte		Receptie- en beveiligingsbalie
Omschrijving		De receptie- en beveiligingsbalie is ingericht voor klantcontact tussen de bezoeker/rijksmedewerker en de baliemedewerker. Vanuit de balie wordt toezicht gehouden. De balie is direct bij binnenkomst herkenbaar en goed zichtbaar. De balie heeft een gastvrij karakter en is goed benaderbaar. Er wordt gecontroleerd toegang verleend door middel van het uitreiken van een bezoekerspas. De balieplekken zijn geschikt om langer dan twee uur achtereenvolgens te werken.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • ontvangen en aanmelden van bezoekers; • invoeren/uitlezen van digitale persoonsgegevens; • uitgeven van toegangspassen; • verstrekken van informatie en wegwijs maken van bezoekers; • aannemen of afgeven van documenten; • toezichthouden; • sleutels beheren; • opbergen.
Functionele eisen		<ul style="list-style-type: none"> • aandacht voor de toegankelijkheid van de balie aan beide zijden voor mensen met een beperking; • gemakkelijk te bereiken aansluitpunten voor ICT-middelen (geïntegreerd in het meubilair).
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	De rekenregel voor het aantal vierkante meters per balieplek is 8 m ² (6 m ² t.b.v. Arbo-werkplek plus 1 m ² kastruimte plus 1 m ² aan gastzijde).
	Open/omsloten	Open
	Privacy	Bezoekers hebben geen zicht op beeldschermen die op de balie staan opgesteld.
	Afsluitbaarheid	Ja, met paslezer.
	Daglichttoetreding	Verplicht: directe daglichttoetreding.
Ruimtelijke relaties	Visuele relaties	Vanaf de receptie- en beveiligingsbalie is goed zicht op het gehele entreegebied.
Samengestelde voorziening		Printer S (zie achteraan in dit Ruimteboek).

Ruimte		Receptie- en beveiligingsbalie
Voorzieningen	Losse inrichting	24-uurs stoelen.
	Vaste inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • baliemeubel met werkplekopstelling die voldoet aan de Arbo; • het contact tussen baliemedewerker met bezoeker is op gelijke ooghoogte, ervan uitgaande dat de bezoeker staat voor de balie en de medewerker zit; • de balie moet voldoen aan ITs 2012 voor zowel baliemedewerker als bezoeker; • de vloer achter de balie is verhoogd; • de verhoogde vloer heeft een hellingbaan voor mindervaliden en transportkarren; • bureaubladen en balie vormen één geheel en zijn met gevraagde bedieningen en beveiligingsvoorzieningen geïntegreerd ontworpen; • de balie is voorzien van een aflegruimte waarop medewerkers en bezoekers spullen kunnen uitwisselen en tonen. • baliemedewerkers kunnen gebruiksvoorwerpen uit het zicht onder de aflegruimte leggen; • aan de voorkant van de balie is een smalle plank waar de bezoeker zijn tas op kan steunen; • de baliehoogte is 1100 mm; • de baliemedewerker moet met maximaal één armlengte de baliebezoeker kunnen bedienen; • de balie heeft een geïntegreerde kastvoorziening met drie strekkende meter kastplank per balieplek; • de kastvoorziening is afsluitbaar; • er is een verankerde trakakast/sleutelkast; • er is een voorziening voor het ophangen van jassen/colberts passend bij de ruimte/functie; • er is een AED.
	IT- & AV-middelen	ICT-werkplekopstelling
Weging FWTE		Telt niet mee als FWTE.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort klasse 4.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomstruimte klasse 2A.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verblijfsruimte zonder spuiventilatie.
	Visueel comfort	Visueel comfort werkplek klasse 3.

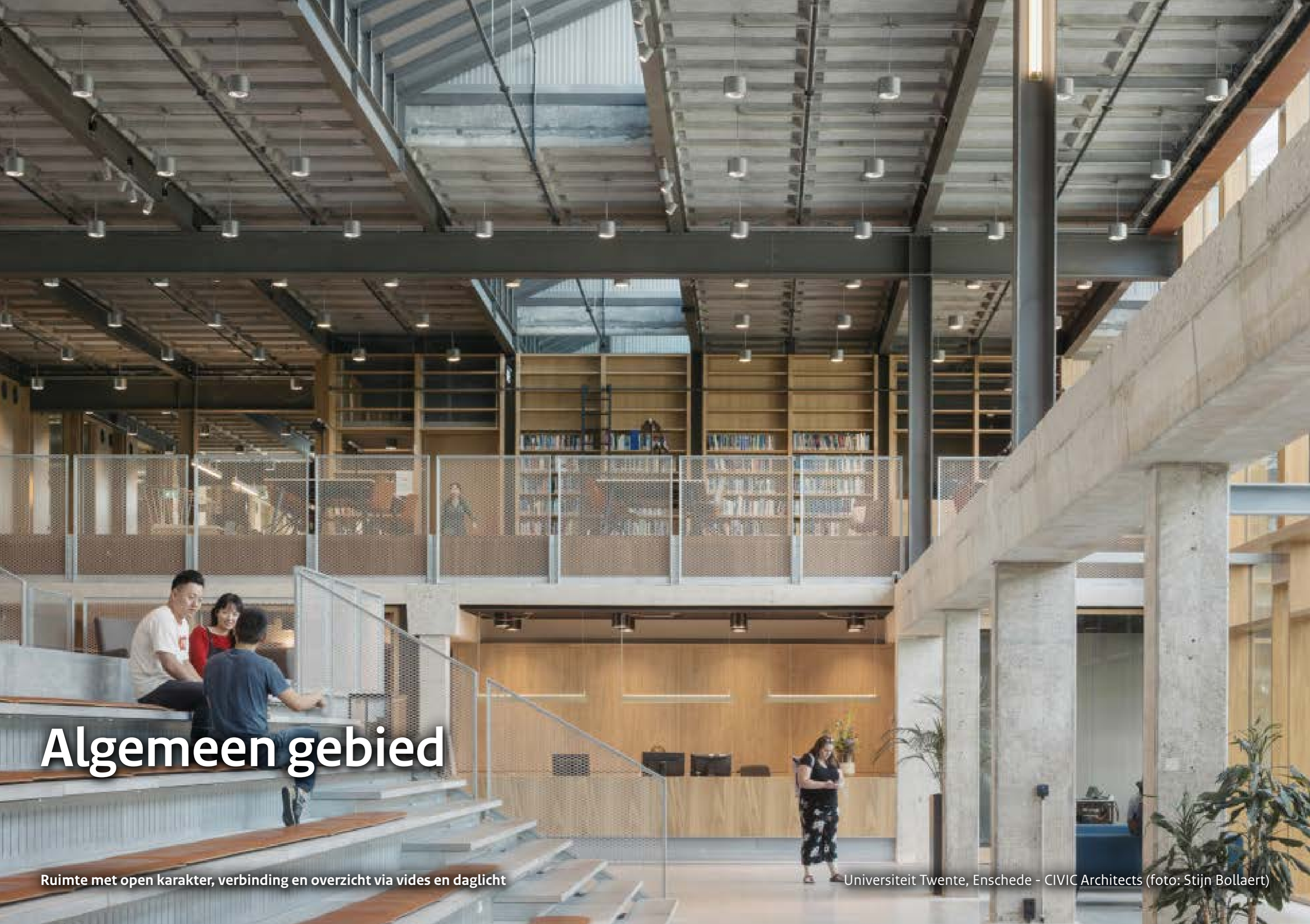

Gebouw - Openbaar gebied - Entreegebied

Ruimte		Wachtruimte
Omschrijving		Een omgeving waar bezoekers kunnen wachten en kortstondig kunnen werken tot ze worden opgehaald voor begeleide toegang. Hier kunnen kortdurende informele gesprekken plaatsvinden.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • wachten; • telefoneren; • kortstondig laptopwerk; • kort overleg.
Functionele eisen		Gemakkelijk te bereiken aansluitpunten voor ICT-middelen (geïntegreerd in het meubilair).
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Per zitplaats 1,5 m ² . Het aantal zitplekken is zes plus het aantal vergaderzitplaatsen/50 plus het aantal FWTE/150 m ² , afgerond naar boven.
	Open/omsloten	Open
	Afsluitbaarheid	Nee
	Daglichttoetreding	Verplicht: directe of indirecte daglichttoetreding.
Samengestelde voorziening		Informatiepunt, pantry S (zie achteraan in dit Ruimteboek).
Voorzieningen	Losse inrichting	Leestafel en een diversiteit aan zitelementen.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort verkeersruimte.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort verkeersruimte.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verblijfsruimte zonder spuiventilatie.
	Visueel comfort	Visueel comfort bijeenkomstfunctie klasse 2.

Gebouw - Openbaar gebied - Entreegebied

Ruimte		EHBO/BHV-ruimte
Omschrijving		Ruimte om mensen kortstondig medische hulp te verlenen. In deze ruimte zijn medische hulpmiddelen opgesteld.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • verlenen van eerste hulp bij ongelukken en medische calamiteiten; • opbergen.
Functionele eisen		Vrij/bezet aanduiding.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Per ruimte 12 m ² .
	Open/omsloten	Omsloten
	Privacy	Geen inkijk, niet beïnvloedbaar.
	Afsluitbaarheid	Ja
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Voorzieningen	Losse inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • comfortabele stoel; • brancard; • rolstoel; • centrale BHV-kast inclusief BHV-middelen; • stellingkast.
	Vaste inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • wastafel met warm- en koud stromend water. Voorziening om handen te kunnen drogen; • voorziening voor het ophangen van jassen/colberts passend bij de ruimte/functie.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort klasse 2.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomstruimte klasse 2A.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verblijfsruimte met spuiventilatie.
	Visueel comfort	Visueel comfort bijeenkomstfunctie klasse 3.

Algemeen gebied

Ruimte met open karakter, verbinding en overzicht via vides en daglicht

Universiteit Twente, Enschede - CIVIC Architects (foto: Stijn Bollaert)

Ontmoetingsplein

Overzichtelijk en ruimtelijk door daglicht, clustering van verschillende plekken binnen één gebied

Rijkskantoor Graadt van Roggenweg 500, Utrecht - De Twee Snoeken

Het ontmoetingsplein: het hart van het rijkskantoor

Het ontmoetingsplein is de plek binnen het kantoor waar ontmoeten en samenwerken op een informele manier centraal staan. Het is het hart van het rijkskantoor. Je werkt er samen met collega's en ketenpartners aan maatschappelijke opgaven, op een plek waar je in contact bent met de maatschappij en die prikkelt om de dialoog aan te gaan.

Publiek karakter versus veilig gebruik

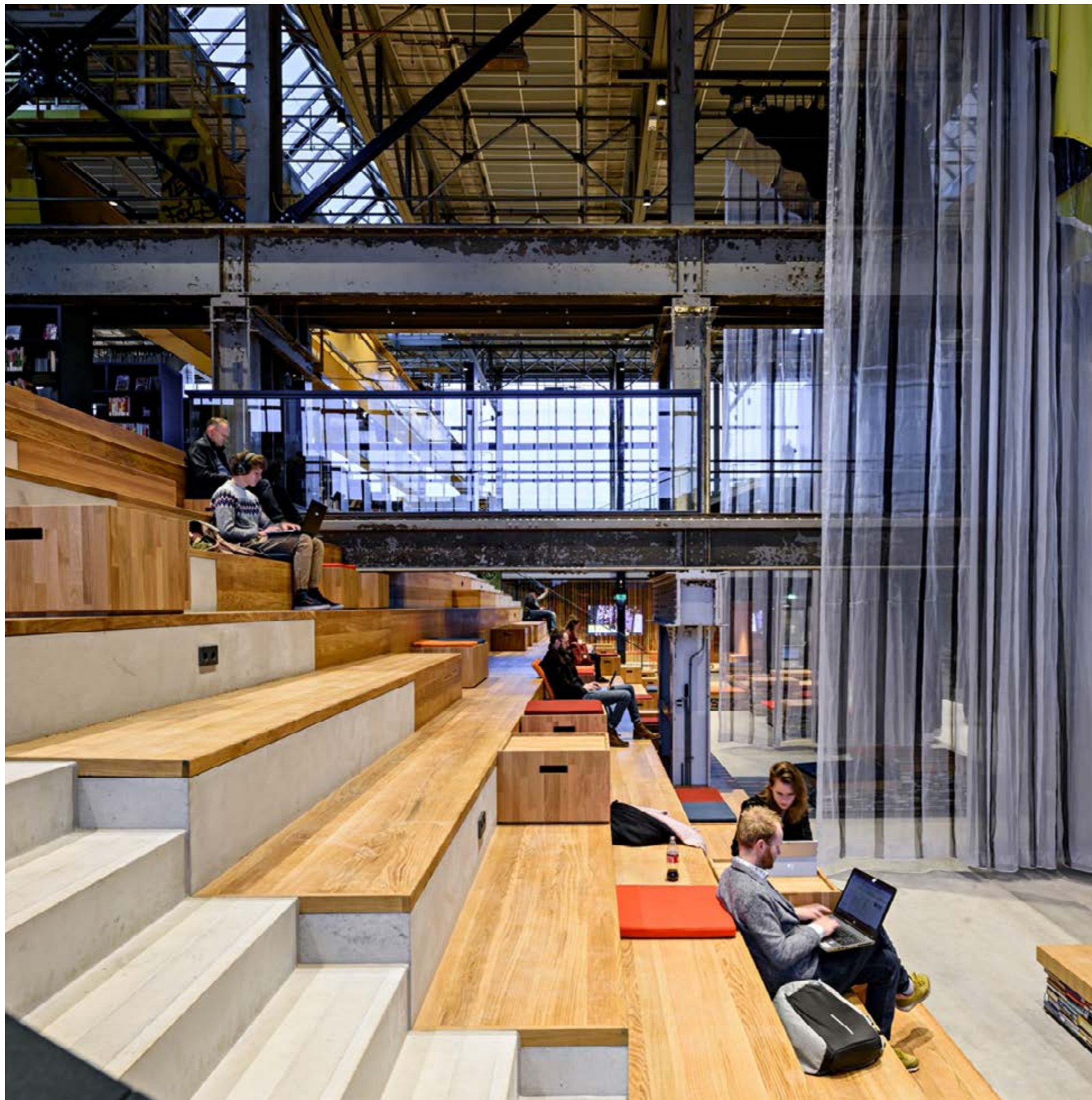
Het streven is om het ontmoetingsplein een zo openbaar mogelijk karakter te geven en multifunctioneel te gebruiken. De positionering van het ontmoetingsplein op de begane grond, nabij de entree, maakt dat je er makkelijk bezoekers kunt ontvangen en dat zichtbaar is voor de omgeving waar de Rijksoverheid voor staat. Het plein is het visitekaartje van het Rijk.

In een aantal rijkskantoren is het mogelijk om het ontmoetingsplein, of een deel ervan, vóór de beveiligde schil te realiseren zodat ook bezoekers en omwonenden gebruik kunnen maken van de voorzieningen in het plein. Zoals bijvoorbeeld een buurtorganisatie die een overlegplek zoekt of een student die na een interview nog even blijft aanlanden. Tijdens dagen met een lage bezetting en ook na de reguliere kantoor tijden, is een gedeeld gebruik van het rijkskantoor een belangrijk streefpunt.

Door vroegtijdig na te denken over de toegankelijkheid kan er in het ontwerp rekening gehouden worden met een zoneringsconcept waarbij het publieke karakter goed samen kan gaan met een veilig gebruik van het rijkskantoor. De daadwerkelijke invulling van het ontmoetingsplein en de mate van openbaarheid zal verschillend zijn per rijkskantoor. Het plein is in ieder geval toegankelijk voor alle rijksmedewerkers met een rijks pas. Of het ontmoetingsplein (of een gedeelte) ook daadwerkelijk wordt opengesteld voor de omgeving is afhankelijk van de locatie, de voorzieningen in de omgeving en het gebruikersprofiel van de te huisvesten organisatie(s).

Open ruimte met publiek karakter, met horeca als centraal element, dynamisch
LochHal, Tilburg - CIVIC architects + Braaksma & Roos architectenbureau + Inside Outside + Mecanoo

Verbindend element met diversiteit aan plekken en mogelijkheden

LoHal, Tilburg

Diversiteit aan plekken

Het ontmoetingsplein grenst bij voorkeur aan het entreegebied en ligt in nabijheid van het vergadergebied en het servicegebied. Bij binnenkomst is het mogelijk om persoonlijke spullen op te bergen in een daglocker die gebruikt kan worden door zowel rijksmedewerkers als bezoekers. Vervolgens kies je een plek die past bij de activiteit. Een aanlandplek om even je mail door te nemen of een halfomsloten plek met presentatiescherm om samen met een collega een presentatie voor te bereiden. Ook is er een groot aanbod aan zitjes voor informeel overleg en zijn er voorzieningen waar je kunt deelnemen aan een digitaal gesprek, zonder dat iedereen mee kan luisteren. De teamruimten zijn erg populair en makkelijk te reserveren in WMS (Workplace Management System). Het ontmoetingsplein vloeit over in de buitenruimte waar diverse zitplekken het ontmoeten en ontspannen ook buiten mogelijk maken.

Subtiële zonering

Het ontmoetingsplein is een verlengstuk van zowel het vergadergebied als het werkgebied. Wanneer je werkdag vooral gevuld is met overleggen, kan het goed zijn dat je helemaal niet in het werkgebied komt omdat het plein alle benodigde faciliteiten biedt. In het werkgebied, op de hoger gelegen verdiepingen, ligt het accent meer op rust en concentratie.

Dankzij een subtiële zonering ervaar je het plein als één geheel zonder dat dit ten koste gaat van de geborgenheid. Er is goed nagedacht over de positionering van de functies en het meubilair is met zorg afgestemd. Rondom de horecapunten is de dynamiek het grootst. Hoe verder je van de horecapunten afgaat, hoe rustiger het wordt. Heb je de hele ochtend samengewerkt met collega's en wil je even in alle rust de acties uitwerken? Dan zijn er voldoende plekken waar je dit zonder al te veel afleiding kunt doen. Open plekken worden afgewisseld met deels omsloten plekken (bijvoorbeeld een treincoupé met hoge rugleuning) en er zijn groenvoorzieningen die ingezet worden als afscheiding en die ook privacy bieden. Er zijn aanlandtafels met akoestische schermen tussen de zitplekken en ook de materialisatie draagt bij aan het beperken van de geluidsoverlast. Zie ook het 'Werkboek ontmoetingsplein' voor meer informatie over de opbouw en de verschijningsvormen van het plein.

Hoogwaardige horeca

Ook het horecaconcept is afgestemd op een optimale bezetting van het ontmoetingsplein. Er zijn verschillende horecapunten waar hoogwaardige dienstverlening wordt geleverd. Zo is er bijvoorbeeld een baristabar met lekkere koffie en een saladebar waar je terecht kunt voor een gezonde lunch of een lekker tussendoortje.

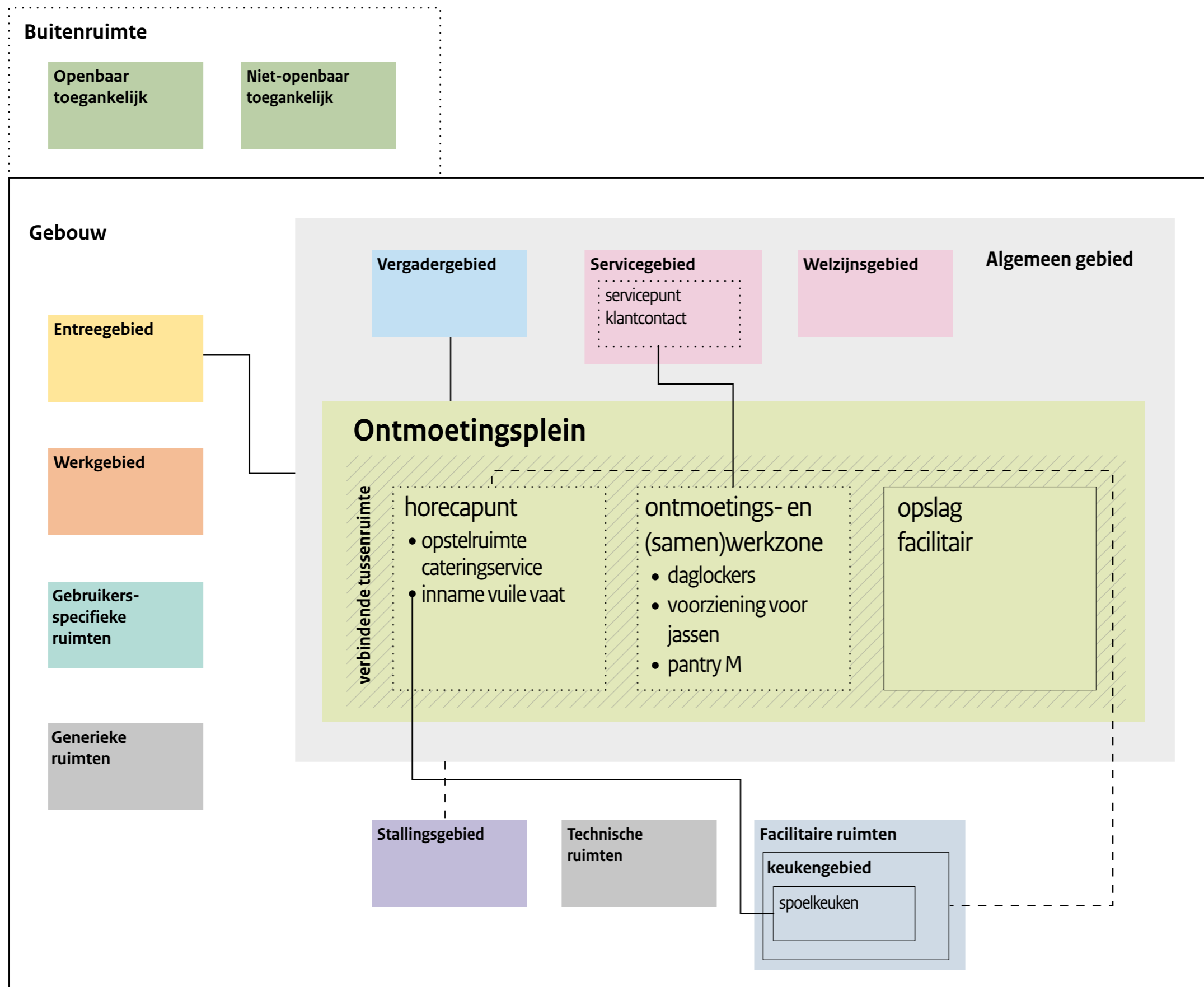
Het ontmoetingsplein kan ook geboekt worden voor (feestelijke) bijeenkomsten zoals een afscheidsreceptie of een lezing. Dankzij de flexibele indeling en zonering is het mogelijk om activiteiten parallel naast elkaar te laten plaatsvinden. Ook de logistieke opzet is goed doordacht waardoor de facilitaire medewerkers hun werk effectief kunnen doen, zonder dat dit ruis oplevert.

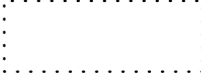

Aantrekkelijke horecavoorziening, de hele dag door, in een comfortabele ruimte met een prettige uitstraling

Kaffe Landskap, Denver - Roth Sheppard Architects

Relatieschema ontmoetingsplein

Legenda

	
omsloten ruimte	open ruimte
	
directe relatie	nabijheidsrelatie
	
visuele relatie	samengestelde voorziening

Gebouw - Algemeen gebied - Ontmoetingsplein

Ruimte		Ontmoetings- en (samen)werkzone
Omschrijving		<p>De ontmoetings- en (samen)werkzone bestaat uit een diversiteit aan passend meubilair dat aansluit op het hybride werken en is voorzien van gemakkelijk te bereiken aansluitpunten. Het gebied bestaat uit een mix van:</p> <ul style="list-style-type: none"> • samenwerkplekken; • ontmoetingsplekken/lounge/zitjes; • lunchplekken; • aanlandplekken. <p>De verschillende functies lopen in elkaar over en er is een bepaalde mate van privacy en geborgenheid. Het zoneringsprincipe van rumoer-ruis-rust is toegepast.</p> <p>Een deel van het gebied kan geschikt worden gemaakt voor bijeenkomsten zoals een lezing of een borrel.</p>
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • samenwerken; • overleggen; • ontmoeten; • aanlanden; • nuttigen van eten en drinken; • borrelen.
Functionele eisen		Het vaste deel van het meubilair heeft gemakkelijk te bereiken aansluitpunten voor ICT-middelen (geïntegreerd in het meubilair).
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Gemiddeld per zitplek 3 á 3,5 m ² inclusief circulatieruimte (afhankelijk van type zitplek, voor lunchplekken kan dit 1,2 m ² zijn).
	Open/omsloten	Het aantal vierkante meters volgt uit ReF.
	Privacy	Open
	Daglichttoetreding	Het gebied biedt de gebruikers een mate van geborgenheid, visuele en akoestische privacy door de positionering binnen het gebouw, effectieve zonering binnen het gebied met behulp van losse- en vaste inrichting zoals meubilair en beplanting.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	Verplicht: directe of indirecte daglichttoetreding.
Ruimtelijke relaties		Servicegebied klantcontact.
Samengestelde voorziening		Daglockers, voorziening voor jassen, pantry M (zie achteraan in dit Ruimteboek).
Voorzieningen	Losse inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • Het ontmoetingsgebied biedt een diversiteit aan ontmoetings-, samenwerk-, lunch- en aanlandplekken die aansluiten op het hybride werken; • incidenteel plaatsing van meubilair en voorzieningen voor borrels, presentaties.
	IT- & AV-middelen	AV-informatievoorziening.
Weging FWTE		In het project wordt bekeken hoe dit gebied meetelt.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort klasse 3.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomstruimte klasse zB.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verblijfsruimte zonder spuiventilatie.
	Visueel comfort	Visueel comfort bijeenkomstfunctie klasse 2.

Gebouw - Algemeen gebied - Ontmoetingsplein

Ruimte		Horecapunt
Omschrijving		Aantrekkelijk uitgiftepunt van warme- en koude dranken en een divers assortiment voor de lunch. De uitgifte is een 'eyecatcher'; representatief, herkenbaar en identiteit-gevend. Daarnaast is het een vertaling van de visie en ambities van het rijk voor duurzaamheid, circulariteit en gezondheid.
Activiteiten		Uitgifte en aanschaffen eten en drinken.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Het aantal vierkante meters volgt uit ReF.
	Open/omsloten	Open
	Daglichttoetreding	Verplicht: directe of indirecte daglichttoetreding.
Ruimtelijke relaties	Nabijheidsrelaties	Keukengebied
Samengestelde voorziening		Opstelruimte cateringservice, inname vuile vaat (zie achteraan in dit Ruimteboek).
Voorzieningen	Vaste inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • uitgiftebuffetmeubel(en) met opstelruimte voor kassa's; • warme- en koude dranken apparaten; • werkblad met spoelbak en warm- en koud stromend water en opbergvoorziening voor gekoeld en ongekoeld food en non-food; • spoelmachine (voorlader).
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort verkeersruimte.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomst ruimte klasse 2B.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verkeersruimte.
	Visueel comfort	Visueel comfort bijeenkomstfunctie klasse 2.

Gebouw - Algemeen gebied - Ontmoetingsplein

Ruimte		Opslag facilitair
Omschrijving		Ruimte om meubilair en facilitaire middelen op te slaan.
Activiteiten		Opslaan meubilair en losse voorzieningen.
Functionele eisen		Toegang voldoende groot voor beoogd gebruik ruimte (dubbele deuropening).
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Het aantal vierkante meters volgt uit ReF.
	Open/omsloten	Omsloten
	Afsluitbaarheid	Ja, met paslezer.
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Ruimtelijke relaties	Nabijheidsrelaties	Goederenlift (verticale verkeersruimte).
Voorzieningen	Losse inrichting	Stellingkasten
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort opslagruimte.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort overige technische ruimte en opslagruimte.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie opslagruimte.
	Visueel comfort	Visueel comfort sanitaire-, technische-, verkeers- en opslagruimte.

Vergadergebied

Aangenaam break-out gebied, heeft een goede relatie met buiten

Fotografemuseum - Charleroi, L'Escaut Architectures, Landinzicht Landschapsarchitecten (Foto: Michiel De Cleene)

Het vergadergebied: focus en interactie

Het centrale vergadercentrum ligt in de nabijheid van de entree. Als vanzelfsprekend vind je na binnenkomst in het rijkskantoor de weg naar het vergadercentrum. Met behulp van een zichtbaar reserveringsstelsel, bij de toegang van de zalen, zie je in één oogopslag bij welke zaal je bent en of deze gereserveerd is. Het vergadergebied is helder van opzet en heeft een vanzelfsprekende routing. Als er sprake is van een groot vergadercentrum dan kan het zijn dat het vergadergebied opgedeeld is in clusters waardoor het ook hier makkelijk is om de juiste vergaderzaal te vinden.

Diversiteit in gebruik

Je komt in het vergadergebied even los van de werkplek. Het is een levendig en prikkelend gebied waar interactie gestimuleerd wordt zonder dat dit verstorend werkt voor de vergaderingen die plaatsvinden. De hoogwaardige materialisering draagt bij aan een goede akoestiek en ook in de positionering van de functies is rekening gehouden met het reduceren van prikkels. Na een lange vergadersessie ben je nog steeds energiek. Voldoende daglichttoetreding, een goed binnenklimaat en de mogelijkheid om van de binnentuin gebruik te maken, dragen hieraan bij.

Het vergadergebied biedt een grote diversiteit aan zalen. Naast zalen met een 'traditionele opstelling' zijn er ook zalen met een flexibele indeling voor meer interactieve bijeenkomsten. Dit vraagt om een grote diversiteit aan meubilair, zorgvuldig afgestemd op het gebruik. De apparatuur en de zaalopstelling ondersteunen een optimale verbinding en interactie tussen de digitale deelnemers en de fysiek aanwezige deelnemers. De vergaderopstelling in V-vorm draagt hieraan bij. In een deel van de zalen is de indeling makkelijk aanpasbaar door het gebruik van verplaatsbare en aanpasbare interieurelementen die flexibel inzetbaar zijn. Daarnaast is er in het vergadergebied voldoende opslagruimte waar het meubilair opgeslagen kan worden. Zie ook de handreiking 'Ruimtelijke, technische en inrichtingsvoorzieningen videovergaderen'.

Vergaderruimte geschikt voor focus en kleinschalige interactie
Office building Frederiksplein, Amsterdam - Office Winhove (foto: Hart Nibbrig, Stefan Müller)

De 'verbindende tussenruimte' geeft invulling aan het break-out gebied
Hoogheemraadschap van Delfland, Delft - Mecanoo

De 'break-out': het hart van het vergadercentrum

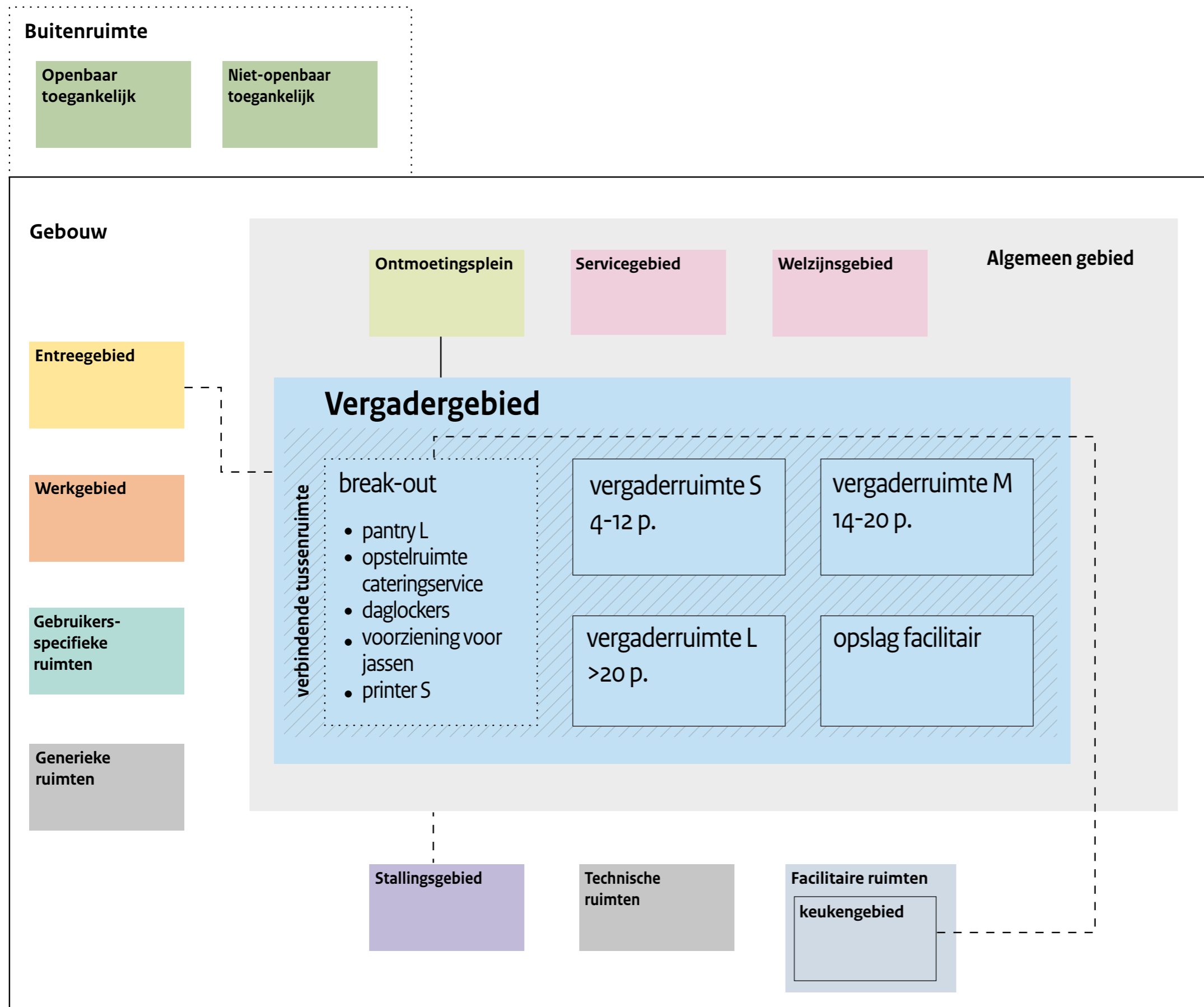
Rondom de vergaderzalen is voldoende plek om even tot rust te komen en energie op te doen na een lange vergadering of tijdens pauzemomenten. We noemen dit ook wel de 'break-out' ruimte. Het is een verzameling van plekken, evenredig verdeeld over het vergadergebied, variërend van comfortabele lage zitjes tot tafels met ergonomische stoelen waar je kunt aanlanden. Er zijn voorzieningen die een afscheiding tussen de verschillende plekken creëren en die het gebied een zachte uitstraling geven. Ook het zichtbaar aanwezige groen draagt hieraan bij. De beplanting is met zorg uitgekozen, makkelijk te onderhouden en geïntegreerd in het interieurontwerp. Er is koffie en thee verkrijgbaar en er kunnen heerlijke lunches en snacks geserveerd worden. Uiteraard allemaal verantwoord en gezond. De lunch wordt centraal in het break-out gebied geserveerd om interactie te bevorderen en verspilling van voedsel tegen te gaan.

Het vergadergebied loopt geleidelijk over in het ontmoetingsplein. De perfecte plek om voorafgaand aan een vergadering nog even aan te landen, een telefoongesprek te voeren of een broodje te eten.

Happy Hybrid

In de toekomst is het zelfs denkbaar dat we buiten de vergaderzalen en overlegplekken ook een connectie met de digitale deelnemers kunnen faciliteren. Uit onderzoek is gebleken dat het contact voorafgaand en na afloop van een bijeenkomst erg belangrijk is en bijdraagt aan de onderlinge verbinding tussen collega's. Voor meer informatie zie het onderzoek '[De Toekomst van het \(samen\) werken](#)' van het College van Rijksbouwmeester en Rijksadviseurs en het advies '[Happy Hybrid](#)' van Studio Lonk.

Relatieschema vergadergebied

Legenda

omsloten ruimte	open ruimte
directe relatie	nabijheidsrelatie
visuele relatie	samengestelde voorziening

Gebouw - Algemeen gebied - Het vergadergebied

Ruimte		Break-out
Omschrijving		Aantrekkelijk gebied aansluitend aan de vergaderzalen met creatieve opstellingen om te kunnen pauzeren, kort informeel te overleggen en om stukken te raadplegen. De break-out ligt op een centrale plek binnen het vergadercentrum.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • pauzeren; • kort overleggen; • borrelen; • lunchen; • aanlanden.
Functionele eisen		<ul style="list-style-type: none"> • centraal gelegen in vergadergebied; • gemakkelijk te bereiken aansluitpunten voor ICT-middelen (geïntegreerd in het meubilair).
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Het aantal vierkante meters volgt uit ReF.
	Open/omsloten	Open
	Privacy	Geborgenheid bij aanlandplekken.
	Daglichttoetreding	Verplicht: directe of indirecte daglichttoetreding.
Ruimtelijke relaties	Nabijheidsrelaties	Keukengebied
Samengestelde voorziening		<ul style="list-style-type: none"> • opstelruimte cateringservice; • daglockers; • voorziening voor jassen; • pantry L; • printer S (zie achteraan in dit Ruimteboek).
Voorzieningen	Losse inrichting	Diversiteit in sta- en zitelementen en overlegtafels, aanlandplekken.
	IT- & AV-middelen	Informatiescherm(en).
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort verkeersruimte.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomstruimte klasse 2B.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verkeersruimte.
	Visueel comfort	Visueel comfort bijeenkomstfunctie klasse 2.

Gebouw - Algemeen gebied - Het vergadergebied

Ruimte		Vergaderruimte S (4-12p)
Omschrijving		Vergaderruimten voor vergaderingen van vier t/m twaalf personen in verschillende uitvoeringen ten behoeve van de diverse vergadervormen.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • creatief vergaderen; • brainstormen; • informeel vergaderen; • formeel vergaderen; • snel vergaderen; • informeren; • opleiden; • presenteren; • digitaal overleggen.
Functionele eisen		Gemakkelijk te bereiken aansluitpunten voor ICT-middelen (geïntegreerd in het meubilair).
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Per vergaderplek 2,4 m ² . De ruimtebehoefte en het aantal zalen volgt uit Ref. Het vergaderprofiel is van invloed en dient in het project vastgesteld te worden.
	Open/omsloten	Omsloten
	Privacy	Inkijk beïnvloedbaar.
	Daglichttoetreding	Verplicht: directe of indirecte daglichttoetreding.
Voorzieningen	Losse inrichting	De vergaderopstelling is passend bij de capaciteit van de ruimte en bij het type vergadering.
	Vaste inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • voorziening voor kennisdeling/tonen documenten en schrijfvoorziening op de wand (whiteboard/wall); • voorziening voor het ophangen van jassen/colberts passend bij de ruimte/functie.
	IT- & AV-middelen	<ul style="list-style-type: none"> • voorziening voor hybride vergaderen; • digitale ruimteaanduiding (voor ruimte reservering); • (interactief) presentatiescherm.
Weging FWTE		Telt niet mee als FWTE.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort klasse 1.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomstruimte klasse 2A.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verblijfsruimte met spuiventilatie.
	Visueel comfort	Visueel comfort bijeenkomstfunctie klasse 1.

Gebouw - Algemeen gebied - Het vergadergebied

Ruimte		Vergaderruimte M (14-20p)
Omschrijving		Vergaderruimten voor vergaderingen van veertien t/m twintig personen in verschillende uitvoeringen ten behoeve van de diverse vergadervormen.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • creatief vergaderen; • brainstormen; • informeel vergaderen; • formeel vergaderen; • snel vergaderen; • informeren; • opleiden; • presenteren; • digitaal overleggen.
Functionele eisen		<ul style="list-style-type: none"> • het is mogelijk om een aantal zalen samen te voegen tot één grote vergaderzaal; • gemakkelijk te bereiken aansluitpunten voor ICT-middelen (geïntegreerd in het meubilair).
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Per vergaderplek 2,4 m ² .
	Open/omsloten	Omsloten
	Privacy	Inkijk beïnvloedbaar.
	Daglichttoetreding	Verplicht: directe of indirecte daglichttoetreding.
Voorzieningen	Losse inrichting	De vergaderopstelling is passend bij de capaciteit van de ruimte en bij het type vergadering.
	Vaste inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • voorziening voor kennisdeling/tonen documenten en schrijfvoorziening op de wand (whiteboard/wall); • voorziening voor het ophangen van jassen/colberts passend bij de ruimte/functie.
	IT- & AV-middelen	<ul style="list-style-type: none"> • voorziening voor hybride vergaderen; • digitale ruimteaanduiding (voor ruimte reservering); • (interactief) presentatiescherm.
Weging FWTE		Telt niet mee als FWTE.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort klasse 1.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomstruimte klasse 2A.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verblijfsruimte met spuiventilatie.
	Visueel comfort	Visueel comfort bijeenkomstfunctie klasse 1.

Gebouw - Algemeen gebied - Het vergadergebied

Ruimte		Vergaderruimte L (>20p)
Omschrijving		Vergaderruimten voor vergaderingen van twintig personen en meer in verschillende uitvoeringen ten behoeve van de diverse vergadervormen.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • creatief vergaderen; • brainstormen; • informeel vergaderen; • formeel vergaderen; • snel vergaderen; • informeren; • opleiden; • presenteren; • digitaal overleggen.
Functionele eisen		Gemakkelijk te bereiken aansluitpunten voor ICT-middelen (geïntegreerd in het meubilair).
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Per vergaderplek 2,4 m ² .
	Open/omsloten	Omsloten
	Privacy	Inkijk beïnvloedbaar.
	Daglichttoetreding	Verplicht: directe of indirecte daglichttoetreding.
Voorzieningen	Losse inrichting	De vergaderopstelling is passend bij de capaciteit van de ruimte en bij het type vergadering.
	Vaste inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • voorziening voor kennisdeling/tonen documenten en schrijfvoorziening op de wand (whiteboard/wall); • voorziening voor het ophangen van jassen/colberts passend bij de ruimte/functie.
	IT- & AV-middelen	<ul style="list-style-type: none"> • voorziening voor hybride vergaderen; • digitale ruimteaanduiding (voor ruimte reservering); • (interactief) presentatiescherm.
Weging FWTE		Telt niet mee als FWTE.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort klasse 1.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomstruimte klasse 2A.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verblijfsruimte met spuiventilatie.
	Visueel comfort	Visueel comfort bijeenkomstfunctie klasse 1.

Gebouw - Algemeen gebied - Het vergadergebied

Ruimte		Opslag facilitair
Omschrijving		Ruimte om meubilair en facilitaire middelen op te slaan.
Activiteiten		Opslaan meubilair en losse voorzieningen.
Functionele eisen		Toegang voldoende groot voor beoogd gebruik ruimte (dubbele deuropening).
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Het aantal vierkante meters volgt uit ReF.
	Open/omsloten	Omsloten
	Afsluitbaarheid	Ja, met paslezer.
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Ruimtelijke relaties	Nabijheidsrelaties	Goederenlift (verticale verkeersruimte).
Voorzieningen	Losse inrichting	Stellingkasten
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort opslagruimte.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort overige technische ruimte en opslagruimte.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie opslagruimte.
	Visueel comfort	Visueel comfort sanitaire-, technische-, verkeers- en opslagruimte.

Servicegebied

Centraal gelegen en goed zichtbaar servicepunt, onderdeel van het ontmoetingsplein

Rijkskantoor Rijnstraat 8, Den Haag - OMA

Het servicegebied: gastvrij en toegankelijk

Waar voorheen elke dienstverlener in het rijkskantoor zijn eigen servicebalie had, zien we een verschuiving naar één servicepunt voor facilitaire dienstverlening, ICT-dienstverlening en verder in de toekomst misschien ook wel voor personeelszaken.

Ontvangst door een host

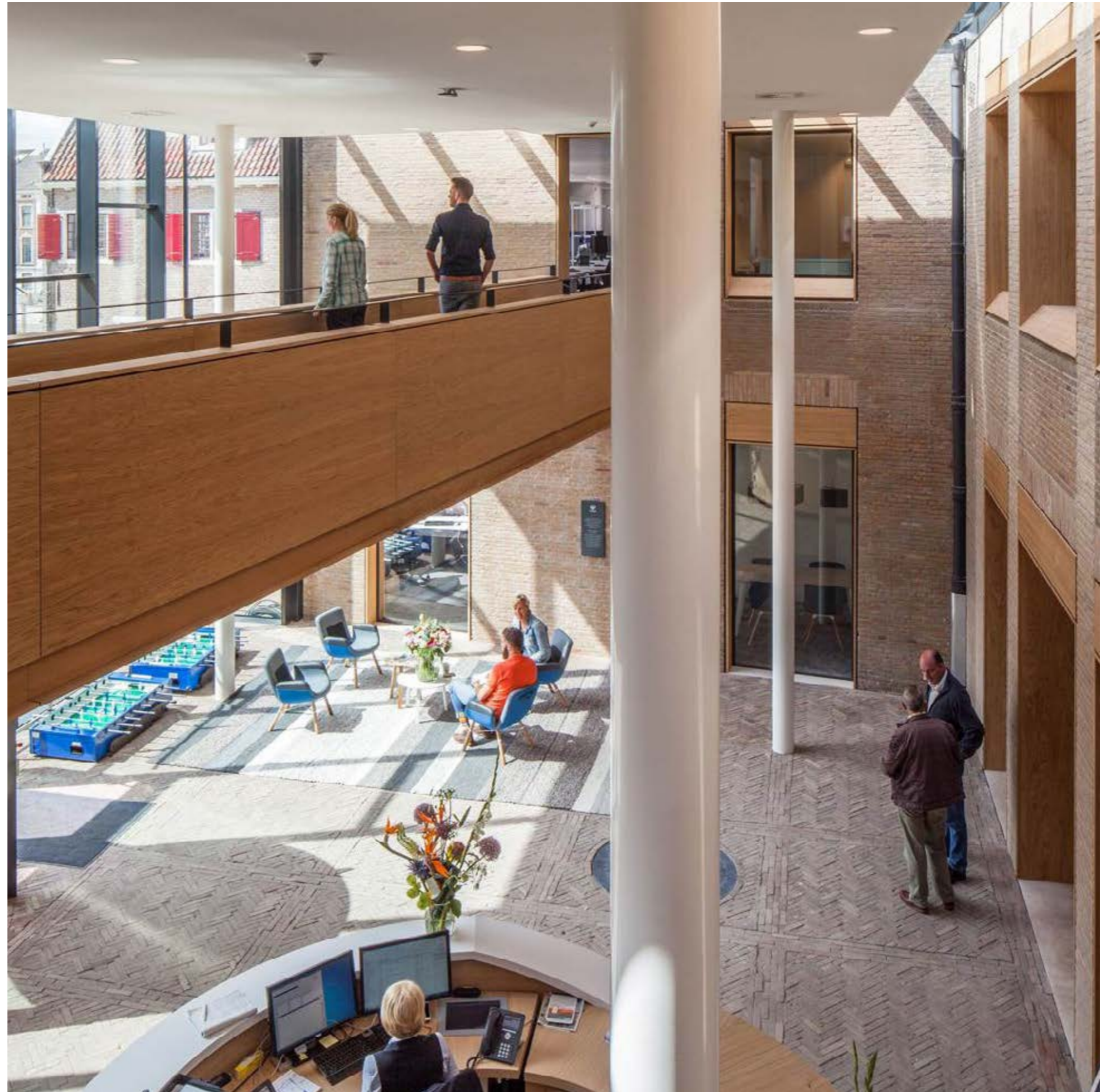
Je loopt het servicegebied binnen en wordt ontvangen door een host. Indien nodig word je geholpen aan een staande balie. Heb je een uitgebreidere vraag, dan neemt de servicemedewerker je mee naar een spreekkamer of een aanlandplek van het ontmoetingsplein. Is het je eerste werkdag en kom je je ICT-middelen ophalen? Dan helpt de ICT-servicemedewerker je rustig aan een aanlandplek bij de uitgifte van je mobiele devices. Dit maakt dat de serviceverlening ook integraal toegankelijk is.

Herkenbaar

Je vindt je weg naar het servicepunt op een natuurlijke manier. De vormgeving van de balie en de ruimtelijke inpassing daarvan zijn dusdanig dat het meteen herkenbaar is als een servicegebied. Zowel aan de balie als er omheen is sprake van een goede akoestiek. De servicemedewerker en bezoeker kunnen elkaar goed verstaan en er is geen geluidsoverlast door omliggende functies.

Het servicegebied ligt bij voorkeur in de nabijheid van het ontmoetingsplein. De zitplekken in het plein kunnen gebruikt worden als wachtplek en ook de overlegvoorzieningen kunnen daardoor makkelijk ingezet worden. Rijvorming kan ook worden voorkomen door met een nummersysteem te werken. Je wacht in het ontmoetingsplein tot je aan de beurt bent. Vanaf de wachtplekken heb je zicht op informatie-schermen die informatie over de dienstverlening tonen. Hier worden bijvoorbeeld ICT-producten gepresenteerd die uitgegeven worden. De verwachting is dat we in de nabije toekomst een afspraak kunnen inplannen met de ICT- of facilitaire dienstverlener, zodat wachten niet meer nodig is.

Rondom het servicepunt zijn voldoende data -en electrapunten zodat elke balieplek gebruikt kan worden voor dienstverlening rondom ICT-middelen zoals bijvoorbeeld het inspoelen van een laptop. Ook de aanlandplekken en overlegruimten in de omgeving van het servicepunt zijn voorzien van voldoende aansluitpunten. Daarnaast is in het ontwerp van de balie rekening gehouden met voldoende opslagfaciliteiten.

**Herkenbaar servicepunt centraal in de ruimte, onderdeel van het algemeen gebied, prettige werkplek voor balie-medewerker
Hoogheemraadschap van Delfland, Delft - Mecanoo**

Back-office

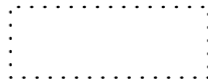

Administratieve werkzaamheden horen ook tot het takenpakket van de servicebalie medewerker. Hiervoor zijn werkplekken aanwezig in de backoffice. De werkplekken zijn voorzien van in hoogte verstelbaar meubilair, voldoende daglichttoetreding en kijken uit op groen. Het is een prettige werkplek om bureauwerkzaamheden te verrichten. De backoffice werkplekken liggen in directe nabijheid van het servicepunt.

Goed zichtbaar servicepunt, onderdeel van de verbindende tussenruimte
Rechtbank Amsterdam, KAAAN Architecten (foto: Fernando Guerra FG+SG)

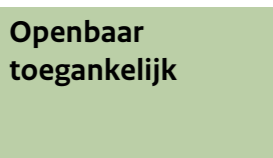
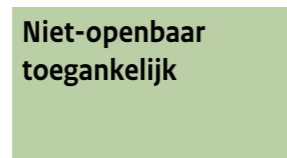

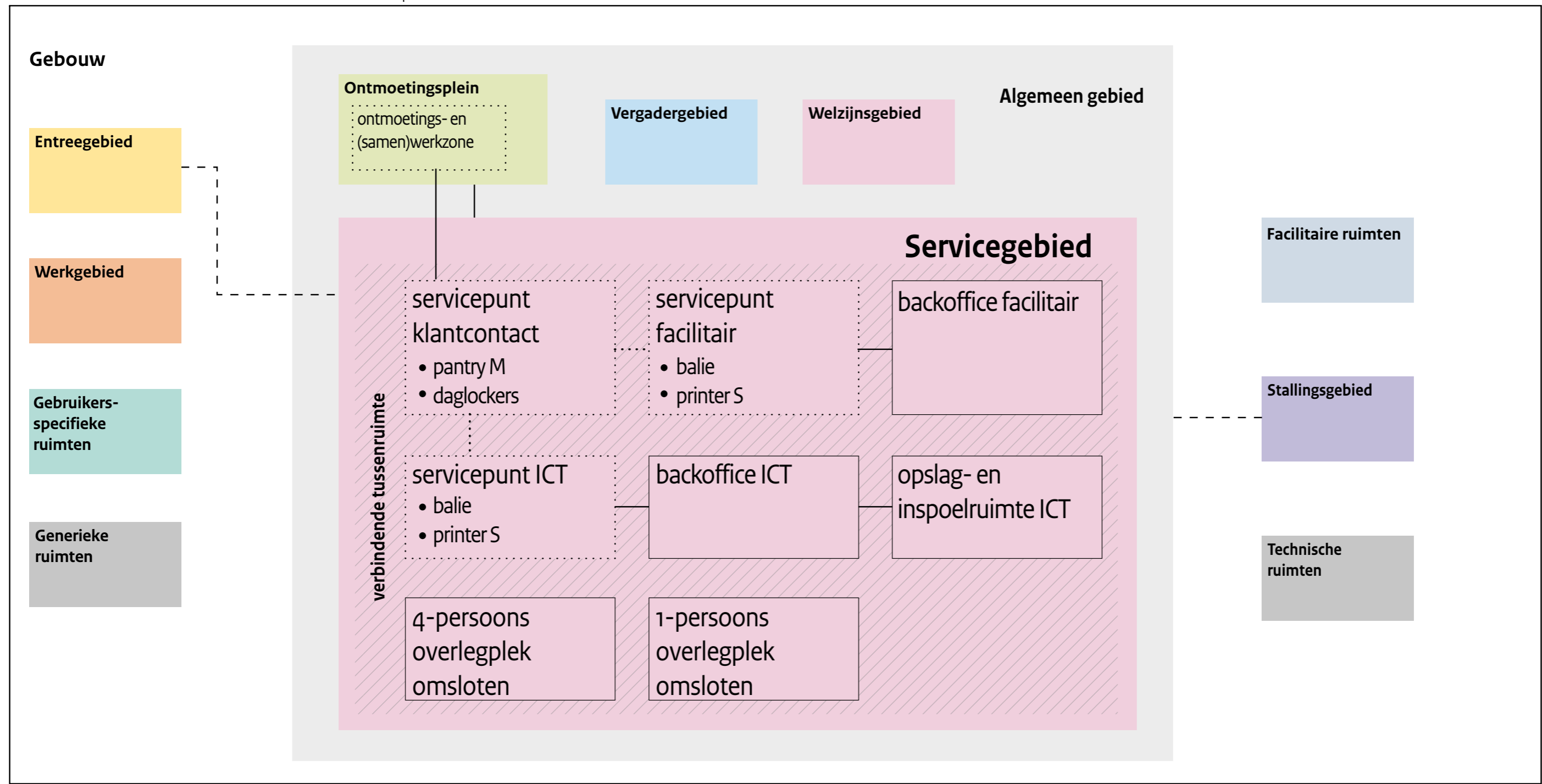
Relatieschema servicegebied

Legenda

		
omsloten ruimte	open ruimte	samengestelde voorziening
		
directe relatie	nabijheidsrelatie	visuele relatie

Buitenruimte

	
Openbaar toegankelijk	Niet-openbaar toegankelijk

Gebouw - Algemeen gebied - Het servicegebied

Ruimte		Servicepunt klantcontact
Omschrijving		Ruimte waar bezoekers van het servicepunt kunnen wachten en waar klantgesprekken kunnen plaatsvinden. Dit in aanvulling op de dienstverlening die aan de balie plaatsvindt. Het servicegebied is onderdeel van het ontmoetingsplein. De gesprekken zijn divers van aard en de mate van privacy is bepalend voor de plek waar gebruik van wordt gemaakt en kan steeds wisselend zijn.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • wachten • informatie vergaren; • klantgesprekken voeren; • afhalen goederen.
Functionele eisen		<ul style="list-style-type: none"> • let op positionering van omliggende functies i.v.m. geluidshinder van het Queue Management System (QMS); • gemakkelijk te bereiken aansluitpunten voor ICT-middelen (geïntegreerd in het meubilair).
Ruimtelijke kenmerken	Open/omsloten	Open
	Afsluitbaarheid	Nee
	Daglichttoetreding	Verplicht: directe of indirecte daglichttoetreding.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	Ontmoetings- en (samen)werkzone.
	Visuele relaties	<ul style="list-style-type: none"> • servicepunt facilitair en servicepunt ICT; • de informatiezuilen, QMS en de AV- informatievoorzieningen zijn zichtbaar voor alle wachtenden (ook voor mensen met een beperking).
Samengestelde voorziening		<ul style="list-style-type: none"> • pantry M; • lockers (zie achteraan in dit Ruimteboek).
Voorzieningen	Losse inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • zitelementen; • overlegtafels; • click & collect lockers.
	IT- & AV-middelen	<ul style="list-style-type: none"> • informatiezuilen facilitair en ICT; • queuemanagementsysteem facilitair en ICT; • AV-informatievoorziening facilitair en ICT.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort verkeersruimte.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort verkeersruimte.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verblijfsruimte zonder spuiventilatie.
	Visueel comfort	Visueel comfort bijeenkomstfunctie klasse 2.

Gebouw - Algemeen gebied - Het servicegebied

Ruimte		Servicepunt facilitair
Omschrijving		Fysiek servicepunt van de facilitaire dienstverlening voor de rijksmedewerker.
Activiteiten		Serviceverlening aan rijksmedewerkers.
Ruimtelijke kenmerken	Open/omsloten	Open
	Afsluitbaarheid	Nee
	Daglichttoetreding	Verplicht: directe daglichttoetreding.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	Backoffice facilitair.
Samengestelde voorziening		Printer S (zie achteraan in dit Ruimteboek).
Voorzieningen	Losse inrichting	Bloemenstelling
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort klasse 4.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomstruimte klasse 2B.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verblijfsruimte zonder spuiventilatie.
	Visueel comfort	Visueel comfort werkplek klasse 3.

Gebouw - Algemeen gebied - Het servicegebied

Ruimte		Balie facilitair
Omschrijving		De balie is ingericht voor klantcontact tussen de rijksmedewerker en de baliemedewerker. De balie is herkenbaar en goed zichtbaar. De balie heeft een gastvrij karakter en is goed benaderbaar. De balieplek is geschikt om langer dan twee uur achtereenvolgens te werken.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • het te woord staan van rijksmedewerkers met ICT gerelateerde vragen en het uitgeven van ICT middelen; • bureauwerk; • (beveiligd) opbergen.
Functionele eisen		<ul style="list-style-type: none"> • aandacht voor de toegankelijkheid van de balie aan beide zijden voor mensen met een beperking; • gemakkelijk te bereiken aansluitpunten voor ICT-middelen (geïntegreerd in het meubilair).
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	De rekenregel voor het aantal vierkante meters per balieplek is 8 m ² (6 m ² t.b.v. Arbo-werkplek plus 1 m ² kastruimte plus 1 m ² aan gastzijde).
	Privacy	Klanten hebben geen zicht op beeldschermen die op de balie staan opgesteld.
	Daglichttoetreding	Verplicht: directe daglichttoetreding.
Voorzieningen	Vaste inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • baliemeubel met werkplekopstelling die voldoet aan de Arbo; • het contact tussen baliemedewerker met bezoeker is op gelijke ooghoogte, ervan uitgaande dat de bezoeker staat voor de balie en de medewerker zit; • de balie moet voldoen aan ITs 2012 voor zowel baliemedewerker als bezoeker; • de vloer achter de balie is verhoogd; • de verhoogde vloer heeft een hellingbaan voor bezoekers met een lichamelijke beperking en transportkarren; • bureaubladen en balie vormen één geheel en zijn geïntegreerd ontworpen; • de balie is voorzien van een aflegruimte waarop medewerkers en bezoekers spullen kunnen uitwisselen en tonen; • baliemedewerkers kunnen gebruiksvoorwerpen uit het zicht onder de aflegruimte leggen; • aan de voorkant van de balie is een smalle plank waar de bezoeker een tas op kan steunen. • de baliehoogte is 1100 mm; • de baliemedewerker moet met maximaal één armlengte de baliebezoeker kunnen bedienen; • de balie heeft een geïntegreerde kastvoorziening met drie strekkende meter kastplank per balieplek; • de kastvoorziening is afsluitbaar; • voorziening voor het ophangen van jassen/colberts passend bij de ruimte/functie; • nagelvaste kluiskast.
	IT- & AV-middelen	IT-werkplekopstelling
Weging FWTE		Telt niet mee als FWTE.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort klasse 4.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomstruimte klasse 2B.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verblijfsruimte zonder spuiventilatie.
	Visueel comfort	Visueel comfort werkplek klasse 3.

Gebouw - Algemeen gebied - Het servicegebied

Ruimte		Backoffice facilitair
Omschrijving		Werkomgeving voor medewerkers van het servicepunt van de facilitaire dienstverlening. De werkplekken zijn geschikt om langer dan twee uur achtereenvolgens te werken.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • bureauwerk backoffice; • opbergen.
Functionele eisen		<ul style="list-style-type: none"> • tenminste 10% van de werkplekken is voorzien van zit/sta bureaus; • gemakkelijk te bereiken aansluitpunten voor ICT-middelen (geïntegreerd in het meubilair).
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Per werkplek 7 m ² (6 m ² t.b.v. Arbo-werkplek plus 1 m ² kastruimte).
	Open/omsloten	Omsloten
	Privacy	Werkplekopstelling heeft rugdekking.
	Afsluitbaarheid	Ja, met paslezer.
	Daglichttoetreding	Verplicht: directe daglichttoetreding.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	Servicepunt facilitair.
Voorzieningen	Losse inrichting	Werkplekopstelling die voldoet aan de Arbo, afsluitbare kasten.
	Vaste inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • voorziening voor kennisdeling/tonen documenten en schrijfvoorziening op de wand (whiteboard/wall); • voorziening voor het ophangen van jassen/colberts passend bij de ruimte/functie.
	IT- & AV-middelen	ICT-werkplekopstelling
Weging FWTE		1 FWTE per werkplek.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort klasse 2, Akoestisch comfort klasse 3.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomstruimte klasse 2A.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verblijfsruimte met spuiventilatie.
	Visueel comfort	Visueel comfort werkplek klasse 2.

Gebouw - Algemeen gebied - Het servicegebied

Ruimte		Servicepunt ICT
Omschrijving		Fysiek servicepunt van de ICT-dienstverlening voor de rijksmedewerker.
Activiteiten		Serviceverlening aan rijksmedewerkers.
Ruimtelijke kenmerken	Open/omsloten	Open
	Afsluitbaarheid	Nee
	Daglichttoetreding	Verplicht: directe daglichttoetreding.
Ruimtelijke relaties	Nabijheidsrelaties	Backoffice ICT.
	Visuele relaties	Vanuit de balie is goed zicht op aankomende klanten en het servicepunt klantcontact.
Samengestelde voorziening		Printer S (zie achteraan in dit Ruimteboek).
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort klasse 4.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomstruimte klasse 2B.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verblijfsruimte zonder spuiventilatie.
	Visueel comfort	Visueel comfort werkplek klasse 3.

Gebouw - Algemeen gebied - Het servicegebied

Ruimte		Balie ICT
Omschrijving		De balie is ingericht voor klantcontact tussen de rijksmedewerker en de baliemedewerker. De balie is herkenbaar en goed zichtbaar. De balie heeft een gastvrij karakter en is goed benaderbaar. De balieplek is geschikt om langer dan twee uur achtereenvolgens te werken.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • het te woord staan van rijksmedewerkers met facilitaire vragen en het uitgeven van facilitaire middelen; • bureauwerk; • WID-scannen; • (beveiligd) opbergen.
Functionele eisen		<ul style="list-style-type: none"> • aandacht voor de toegankelijkheid van de balie aan beide zijden voor mensen met een beperking; • gemakkelijk te bereiken aansluitpunten voor ICT-middelen (geïntegreerd in het meubilair).
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	<ul style="list-style-type: none"> • de rekenregel voor het aantal vierkante meters per balieplek is 8 m² (6 m² t.b.v. Arbo-werkplek plus 1 m² kastruimte plus 1 m² aan gastzijde); • het totaal aantal balieplekken facilitair plus ICT bij elkaar is het aantal FWTE's/750.
	Privacy	Klanten hebben geen zicht op beeldschermen die op de balie staan opgesteld.
	Daglichttoetreding	Verplicht: directe daglichttoetreding.
Ruimtelijke relaties	Visuele relaties	Vanuit de balie is goed zicht op aankomende klanten en het servicepunt klantcontact.
Voorzieningen	Vaste inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • baliemeubel met werkplekopstelling die voldoet aan de Arbo; • het contact tussen baliemedewerker en bezoeker is op gelijke ooghoogte, ervan uitgaande dat de bezoeker staat voor de balie en de medewerker zit; • de balie moet voldoen aan ITs 2012 voor zowel baliemedewerker als bezoeker; • de vloer achter de balie is verhoogd; • de verhoogde vloer heeft een hellingbaan voor bezoekers met een lichamelijke beperking en transportkarren; • bureaubladen en balie vormen één geheel en zijn geïntegreerd ontworpen; • de balie is voorzien van aflegruimte waarop medewerkers en bezoekers spullen kunnen uitwisselen en tonen; • baliemedewerkers kunnen gebruiksvoorwerpen uit het zicht onder de aflegruimte leggen. • aan de voorkant van de balie is een smalle plank waar de bezoeker een tas op kan steunen; • de baliehoogte is 1100 mm; • de baliemedewerker moet met maximaal één armlengte de baliebezoeker kunnen bedienen; • de balie heeft een geïntegreerde kastvoorziening met drie strekkende meter kastplank per balieplek; • de kastvoorziening is afsluitbaar; • voorziening voor het ophangen van jassen/colberts passend bij de ruimte/functie; • WID-scan voorziening, nagelvaste kluis, sleutelkast.
	IT- & AV-middelen	IT-werkplekopstelling
Weging FWTE		Telt niet mee als FWTE.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort klasse 4.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomstruimte klasse 2B.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verblijfsruimte zonder spuiventilatie.
	Visueel comfort	Visueel comfort werkplek klasse 3.

Gebouw - Algemeen gebied - Het servicegebied

Ruimte		Backoffice ICT
Omschrijving		Werkomgeving voor medewerkers van het servicepunt van de ICT dienstverlening. De werkplekken zijn geschikt om langer dan twee uur achtereenvolgens te werken.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • bureauwerk backoffice; • opbergen.
Functionele eisen		<ul style="list-style-type: none"> • tenminste 10% van de werkplekken is voorzien van zit/sta bureaus; • gemakkelijk te bereiken aansluitpunten voor ICT-middelen (geïntegreerd in het meubilair).
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Per werkplek 7 m ² (6 m ² t.b.v. Arbo-werkplek plus 1 m ² kastruimte).
	Open/omsloten	Omsloten
	Privacy	Werkplekopstelling heeft rugdekking.
	Afsluitbaarheid	Ja, met paslezer.
	Daglichttoetreding	Verplicht: directe daglichttoetreding.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	Servicepunt ICT.
Voorzieningen	Losse inrichting	Werkplekopstelling die voldoet aan de Arbo, afsluitbare kasten.
	Vaste inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • voorziening voor kennisdeling/tonen documenten en schrijfvoorziening op de wand (whiteboard/wall); • voorziening voor het ophangen van jassen/colberts passend bij de ruimte/functie.
	IT- & AV-middelen	ICT-werkplekopstelling
Weging FWTE		1 FWTE per werkplek.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort klasse 2, Akoestisch comfort klasse 3.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomstruimte klasse 2A.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verblijfsruimte met spuiventilatie.
	Visueel comfort	Visueel comfort werkplek klasse 2.

Gebouw - Algemeen gebied - Het servicegebied

Ruimte		Opslag- en inspoelruimte ICT
Omschrijving		Werkruimte voor medewerkers van de ICT-dienstverlening voor het werken aan en opslaan van ICT-middelen.
Activiteiten		Opslaan ICT-middelen en beperkt bureauwerk (inspoelen van laptops door de ICT-dienstverlener).
Functionele eisen		<ul style="list-style-type: none"> • toegang voldoende groot voor beoogd gebruik ruimte (pallets); • gemakkelijk te bereiken aansluitpunten voor ICT-middelen (geïntegreerd in het meubilair).
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Het aantal vierkante meters volgt uit ReF.
	Open/omsloten	Omsloten
	Afsluitbaarheid	Ja, met paslezer.
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	Alleen toegankelijk via backoffice ICT.
Voorzieningen	Losse inrichting	Spoeltafel
	IT- & AV-middelen	IT-werkplekopstelling
Weging FWTE		Telt niet mee als FWTE.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort opslagruimte.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort overige technische ruimte en opslagruimte.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie opslagruimte.
	Visueel comfort	Visueel comfort sanitaire-, technische-, verkeers- en opslagruimte.

Gebouw - Algemeen gebied - Het servicegebied

Ruimte		Vierpersoons overlegplek omsloten
Omschrijving		Een overlegplek voor meerdere personen is geschikt voor overleggen en samenwerken.
Activiteiten		Overleggen en samenwerken.
Functionele eisen		Gemakkelijk te bereiken aansluitpunten voor ICT-middelen (geïntegreerd in het meubilair).
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Per overlegplek 3 m ² .
	Open/omsloten	Omsloten
	Privacy	Inkijk beïnvloedbaar naar volledige visuele privacy.
	Afsluitbaarheid	Nee
	Daglichttoetreding	Verplicht: directe of indirecte daglichttoetreding.
Voorzieningen	Losse inrichting	Zitvoorziening met overlegtafel.
	Vaste inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • voorziening voor kennisdeling/tonen documenten en schrijfvoorziening op de wand (whiteboard/wall); • voorziening voor het ophangen van jassen/colberts passend bij de ruimte/functie.
	IT- & AV-middelen	(Interactief) presentatiescherm
Weging FWTE		Telt niet mee als FWTE.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort klasse 2.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomstruimte klasse 2A.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verblijfsruimte met spuiventilatie.
	Visueel comfort	Visueel comfort bijeenkomstfunctie klasse 2.

Gebouw - Algemeen gebied - Het servicegebied

Ruimte		Eenpersoons overlegplek omsloten
Omschrijving		Een eenpersoons overlegplek is geschikt om digitaal ongestoord te kunnen overleggen. Niet- of deels instelbare werkplek, geschikt om korter dan twee uur achtereenvolgens te werken.
Activiteiten		Digitaal overleggen.
Functionele eisen		Gemakkelijk te bereiken aansluitpunten voor ICT-middelen (geïntegreerd in het meubilair).
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Per overlegplek 3 m ² .
	Open/omsloten	Omsloten
	Privacy	Geen direct zicht op beeldscherm.
	Afsluitbaarheid	Nee
	Daglichttoetreding	Verplicht: directe of indirecte daglichttoetreding.
Voorzieningen	Losse inrichting	Zitvoorziening en werkblad, voldoende groot voor het plaatsen van een beeldscherm, toetsenbord, laptop en schrijfruimte.
	Vaste inrichting	Voorziening voor het ophangen van jassen/colberts passend bij de ruimte/functie.
	IT- & AV-middelen	Beeldscherm met toetsenbord.
Weging FWTE		Telt niet mee als FWTE.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort klasse 2.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomstruimte klasse 2A.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verblijfsruimte met spuiventilatie.
	Visueel comfort	Visueel comfort bijeenkomstfunctie klasse 2.

Welzijnsgebied

Gevoel van rust en geborgenheid

Huis van Ermelo - De Twee Snoeken

Het welzijnsgebied: privacy en geborgenheid

Als Rijksoverheid hechten we veel waarde aan het welzijn van de medewerkers. De inrichting en voorzieningen van dit gebied zijn dan ook goed doordacht en hoogwaardig. Het welzijnsgebied bestaat uit een kolfruimte, stilteruimte, rustruimte en een omsloten ruimte voor de bedrijfsarts. De omvang van het rijkskantoor is van invloed op de hoeveelheid ruimten die aangeboden wordt.

Rustige kleurstelling

Het welzijnsgebied is via een korte looproute makkelijk en discreet te bereiken vanuit het entreegebied. De drempel om het gebied te betreden is laag en het voorkomt dat medewerkers onnodig in contact worden gebracht met collega's. Bij bijvoorbeeld een bezoek aan de bedrijfsarts is dit niet wenselijk.

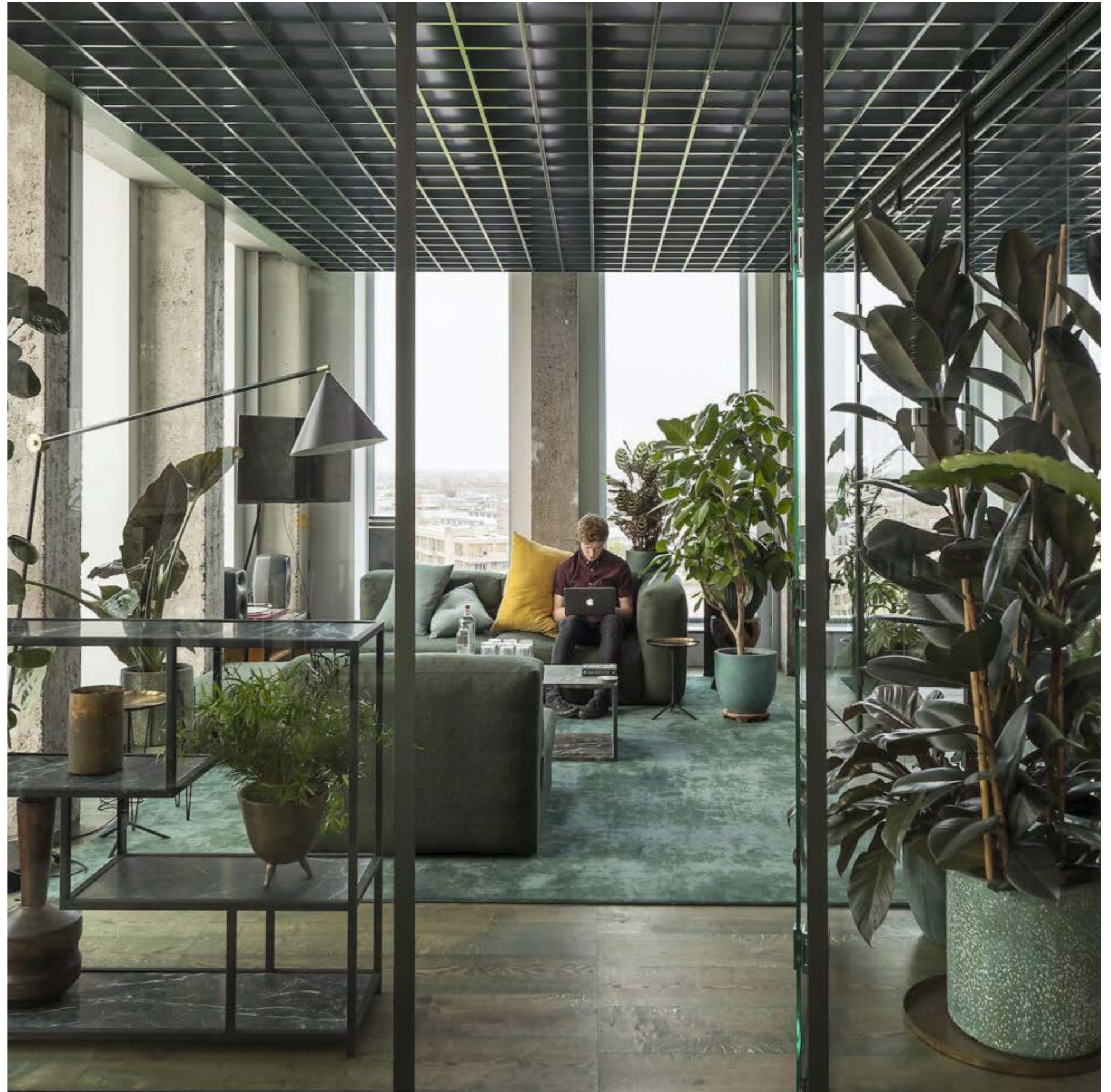
Het gebied wordt gekenmerkt door een gevoel van rust en geborgenheid. Er wordt naast de minimale wettelijke eisen (vooral gericht op functionele aspecten) ook aandacht gegeven aan psychologische aspecten en de beleving van een ruimte. Er is goed nagedacht over de positionering van ruimten zodat privacy van de gebruikers gewaarborgd blijft. Je voelt je op je gemak en er is gekozen voor een rustige kleurstelling. Er is goed nagedacht over verlichting, daglichttoetreding en uitzicht op groen zonder dat dit de privacy verstoort. De kolfruimte en rustruimte zijn met veel zorg ingericht (geen klinische ruimten) waardoor je goed kunt ontspannen, wat positief bijdraagt aan het doel van de ruimte.

Wachtplekken voor het bezoek aan de bedrijfsarts worden gepositioneerd in de verkeersruimte. De ruimtelijke inpassing hiervan is goed doordacht zodat geborgenheid gewaarborgd blijft.

In de kleinere rijkskantoren wordt in het welzijnsgebied gestreefd naar multifunctioneel ruimtegebruik. Een rustruimte kan bijvoorbeeld gecombineerd worden met een stilteruimte of een kolfruimte.

Op afspraak

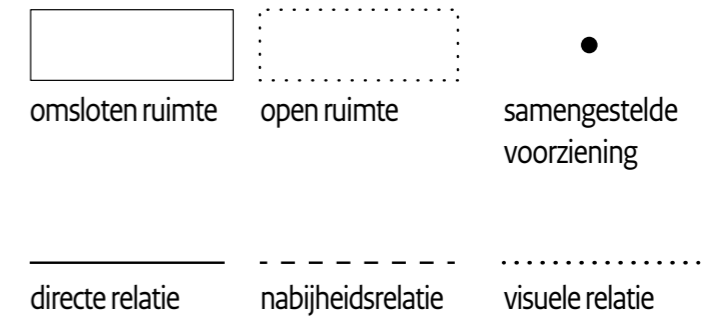
In de toekomst is het mogelijk dat een bezoek aan de bedrijfsarts niet meer op het rijkskantoor maar op een externe locatie of digitaal plaatsvindt. Hier moet rekening mee gehouden worden bij de positionering en dimensionering van de bedrijfsartsruimte, zodat de ruimte in de toekomst eenvoudig voor andere doeleinden gebruikt kan worden.

Wachtgebied in de luwte met rustige kleurstelling, privacy en groen
Kantoor Sony Music Entertainment Amsterdam - Beyond Space, Space Encounters (foto: Peter Tijhuis)

Relatieschema welzijnsgebied

Legenda

Buitenruimte

Openbaar toegankelijk

Niet-openbaar toegankelijk

Gebouw

Entreegebied

Werkgebied

Gebruikers-specifieke ruimten

Generieke ruimten

Ontmoetingsplein

Vergadergebied

Servicegebied

Algemeen gebied

Welzijnsgebied

wachtruimte
bedrijfsmaatschappelijk-werker/bedrijfarts

verbindende tussenruimte

- pantry M
- daglockers
- voorziening voor jassen

ruimte
bedrijfsmaatschappelijk-werker/bedrijfarts

stilteruimte

rustruimte

vooruimte
kolfruimte

kolfruimte

Facilitaire ruimten

Stallingsgebied

Technische ruimten

Gebouw - Algemeen gebied - Welzijnsgebied

Ruimte		Wachtruimte bedrijfsmaatschappelijk werker/bedrijfsarts
Omschrijving		Ruimte met wachtplekken voor bezoekers bedrijfsarts. De ruimtelijke inpassing hiervan is goed doordacht zodat geborgenheid gewaarborgd blijft.
Activiteiten		Wachten
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	De wachtruimte is 6 m ² .
	Open/omsloten	Open
	Afsluitbaarheid	Nee
	Daglichttoetreding	Verplicht: directe of indirecte daglichttoetreding.
Ruimtelijke relaties	Visuele relaties	Uit het zicht omwille van privacy, visuele relatie met de ruimte bedrijfsmaatschappelijk werker/bedrijfsarts.
Samengestelde voorziening		Voorziening voor jassen, pantry M, lockers (zie achteraan in dit Ruimteboek).
Voorzieningen	Losse inrichting	Zitelementen, tijdschriftenrek.
	Vaste inrichting	Voorziening voor het ophangen van jassen/colberts passend bij de ruimte/functie.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort verkeersruimte.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort verkeersruimte.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verblijfsruimte zonder spuiventilatie.
	Visueel comfort	Visueel comfort bijeenkomstfunctie klasse 2.

Gebouw - Algemeen gebied - Welzijnsgebied

Ruimte		Ruimte bedrijfsmaatschappelijk werker/bedrijfsarts
Omschrijving		Ruimte voor vertrouwelijk overleg met bedrijfsmaatschappelijk werker/bedrijfsarts. De werkplek is geschikt om langer dan twee uur achtereenvolgens te werken.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • bureauwerk; • vertrouwelijk overleggen; • opbergen.
Functionele eisen		<ul style="list-style-type: none"> • gemakkelijk te bereiken aansluitpunten voor ICT-middelen (geïntegreerd in het meubilair); • vrij/bezet aanduiding.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	<ul style="list-style-type: none"> • de rekenregel voor het aantal ruimten is vanaf 100 tot 500 FWTE 1 ruimte; • vanaf 500 FWTE is het één ruimte plus één ruimte per iedere 700 FWTE (of 1000 fte bij flexfactor 0,7); • het aantal vierkante meters per ruimte is 12 m² per ruimte.
	Open/omsloten	Omsloten
	Privacy	Geen inkijk, niet beïnvloedbaar.
	Afsluitbaarheid	Ja, van binnenuit.
	Daglichttoetreding	Verplicht: directe of indirecte daglichttoetreding.
Ruimtelijke relaties	Visuele relaties	Wachtruimte bedrijfsmaatschappelijk werker/bedrijfsarts.
Voorzieningen	Losse inrichting	Werkplekopstelling die voldoet aan de Arbo, vierpersoons zitvoorziening met overlegtafel, afsluitbare kast.
	Vaste inrichting	Voorziening voor het ophangen van jassen/colberts passend bij de ruimte/functie.
	IT- & AV-middelen	IT-werkplekopstelling
Weging FWTE		Telt niet mee als FWTE.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort klasse 2.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomstruimte klasse 2A.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verblijfsruimte met spuiventilatie.
	Visueel comfort	Visueel comfort bijeenkomstfunctie klasse 2.

Gebouw - Algemeen gebied - Welzijnsgebied

Ruimte		Stilteruimte
Omschrijving		Ruimte voor rust, individuele of gemeenschappelijke bezinning.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • rust; • meditatie; • gebed; • religieuze rituelen; • opbergen.
Functionele eisen		De ruimte is door meerdere mensen tegelijk te gebruiken en biedt privacy per sekse.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	<ul style="list-style-type: none"> • de rekenregel is één ruimte voor kantoren met meer dan 500 FWTE; • het aantal vierkante meters per ruimte is 12 m^2 plus $(\text{FWTE}-500)/120$, met een maximum van 24 m^2.
	Open/omsloten	Omsloten
	Privacy	Geen inkijk, niet beïnvloedbaar.
	Afsluitbaarheid	Nee
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Voorzieningen	Losse inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • comfortabele zitelementen; • kast.
	Vaste inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • wastafel met warm- en koud stromend water; • voorziening om handen te kunnen drogen; • voorziening voor het ophangen van jassen/colberts passend bij de ruimte/functie.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort klasse 2.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomstruimte klasse 2A.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verblijfsruimte met spuiventilatie.
	Visueel comfort	Visueel comfort bijeenkomstfunctie klasse 3.

Gebouw - Algemeen gebied - Welzijnsgebied

Ruimte		Ruimte
Omschrijving		Een ruimte om te rusten, geschikt voor individueel gebruik.
Activiteiten		Rusten
Functionele eisen		Vrij/bezet aanduiding.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	<ul style="list-style-type: none"> • de rekenregel voor het aantal ruimten is één ruimte per 750 FWTE; • per ruimte 6 m².
	Open/omsloten	Omsloten
	Privacy	Geen inkijk, niet beïnvloedbaar.
	Afsluitbaarheid	Ja, van binnenuit.
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Voorzieningen	Losse inrichting	Comfortabel element om te rusten/bank.
	Vaste inrichting	Voorziening voor het ophangen van jassen/colberts passend bij de ruimte/functie.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort klasse 2.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomstruimte klasse 2A.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verblijfsruimte met spuiventilatie.
	Visueel comfort	Visueel comfort bijeenkomstfunctie klasse 3.

Gebouw - Algemeen gebied - Welzijnsgebied

Ruimte		Voorruimte kolfruimte
Omschrijving		Voorruimte die toegang verleent aan de kolfruimte. De voorruimte is uitgerust met voorzieningen die ondersteunend zijn aan de activiteit.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • schoonmaken; • gekoeld opbergen.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Het aantal vierkante meters volgt uit ReF.
	Open/omsloten	Omsloten
	Privacy	Geen inkijk, niet beïnvloedbaar.
	Afsluitbaarheid	Nee
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	Kolfruimte
Voorzieningen	Losse inrichting	Gescheiden afvalvoorziening.
	Vaste inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • aanrechtmeubel met spoelbak en warm- en koud stromend water; • koelkast/gekoelde lockers; • voorziening om handen te kunnen drogen; • tijdschriftenrek, passpiegel.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort verkeersruimte.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort verkeersruimte.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verkeersruimte.
	Visueel comfort	Visueel comfort sanitaire-, technische-, verkeers- en opslagruimte.

Gebouw - Algemeen gebied - Welzijnsgebied

Ruimte		Kolfruimte
Omschrijving		Een ruimte om te kolven, geschikt voor individueel gebruik, één persoon per ruimte.
Activiteiten		Kolven
Functionele eisen		Gemakkelijk te bereiken aansluitpunten voor ICT-middelen (geïntegreerd in het meubilair). Vrij/bezet aanduiding.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	<ul style="list-style-type: none"> • de rekenregel voor het aantal ruimten is één ruimte plus één extra ruimte per 500 FWTE; • per ruimte 3 m².
	Open/omsloten	Omsloten
	Privacy	Geen inkijk, niet beïnvloedbaar.
	Afsluitbaarheid	Ja, van binnenuit.
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	Voorruimte kolfruimte.
Voorzieningen	Losse inrichting	Comfortabel zitelement en tafel.
	Vaste inrichting	Voorziening voor het ophangen van jassen/colberts passend bij de ruimte/functie.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort klasse 2.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomst ruimte klasse 2A.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verblijfsruimte met spuiventilatie.
	Visueel comfort	Visueel comfort bijeenkomstfunctie klasse 3.

Werkgebied

Het werkgebied biedt een diversiteit aan onderling goed verbonden werkplekken

Headquarters of KAB, Copenhagen - Henning Larsen (foto: Laura Stamer)

Teamruimten voor samenwerken en individuele activiteiten, met ruimte voor eigen invulling
Karper K, Amsterdam-Zuid- Studioninedots (foto: Sebastian van Damme)

Het werkgebied: inclusief en slim doordacht

Het werkgebied biedt een diversiteit aan werkplekken. Je kiest een plek die bij jou en je werkzaamheden van dat moment past. Er is een mix van omsloten- en open werkplekken en éénpersoons tot meerpersoons werkplekken. De werkplekken zijn integraal toegankelijk en ondersteunen de verschillende werkvoorkeuren. Zie ook de werkplekmix FWR 3.0.

De effecten van hybride werken

Het hybride werken heeft geleid tot een andere invulling van het kantoor. Het ontmoetingsplein ondersteunt de behoefte aan meer ontmoeten en samenwerken. Maar ook op de werkvloer is de behoefte gewijzigd. Onderzoek laat zien dat dit zich vooral uit in de behoefte om in alle rust digitaal te kunnen overleggen, zonder dat dit verstorend werkt voor de omliggende werkplekken. De FWR 3.0 werkplekmix faciliteert dit met een groter aanbod van één- en tweepersoonsruimten. De werkomgeving heeft een meer omsloten karakter, gericht op rust en concentratie. Er zijn videobelruimten, waar je voor een korte tijdsduur digitaal kunt overleggen of bellen. Deze plekken maken onderdeel uit van het inbouwpakket waardoor de akoestiek en luchtkwaliteit optimaal is.

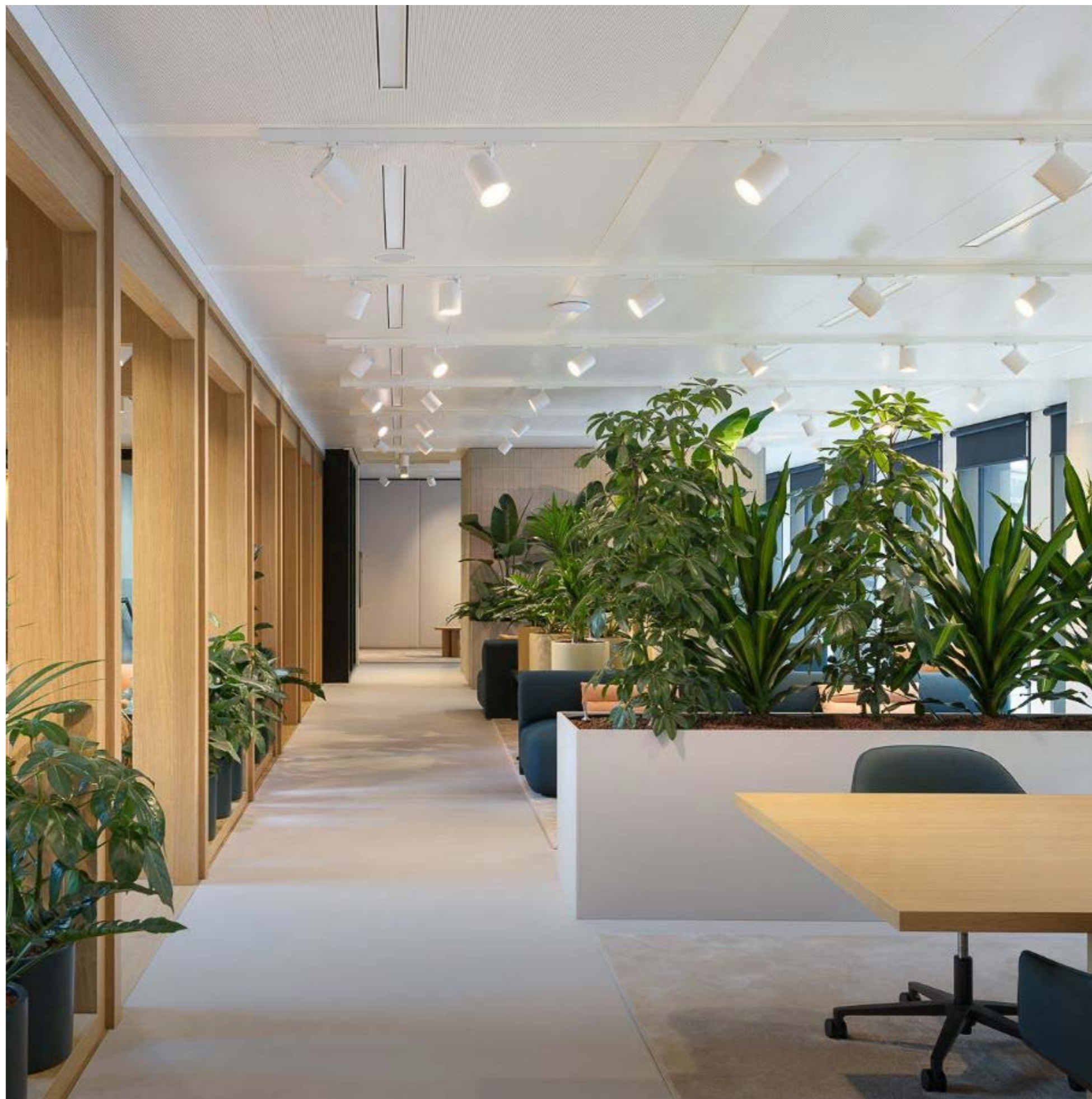
Op kantoor ben je graag in contact met je collega's uit je team of je project. De teamruimten bieden een plek om ongestoord samen te kunnen werken. De ruimten zijn divers in opzet en kunnen net zoals de overige werkplekken in het werkgebied, geboekt worden via het Workplace Management Systeem (WMS). Dit kan variëren van een dag, een maand tot zelfs een half jaar.

De teamruimten zijn niet alleen gericht op samenwerken en ontmoeten maar ook op individuele activiteiten. Dankzij in hoogte verstelbaar meubilair kun je hier de hele dag prettig werken. Goede werkafspraken maken het zelfs mogelijk om projectgerelateerde informatie tijdelijk op te slaan en beschrijfbaar wanden kunnen worden voorzien van dagtaken en een planning. Dit maakt dat de teamruimte voelt als een 'thuishonk'. Voor ontspanning ga je naar het ankerpunt of het ontmoetingsplein.

Binding en identiteit

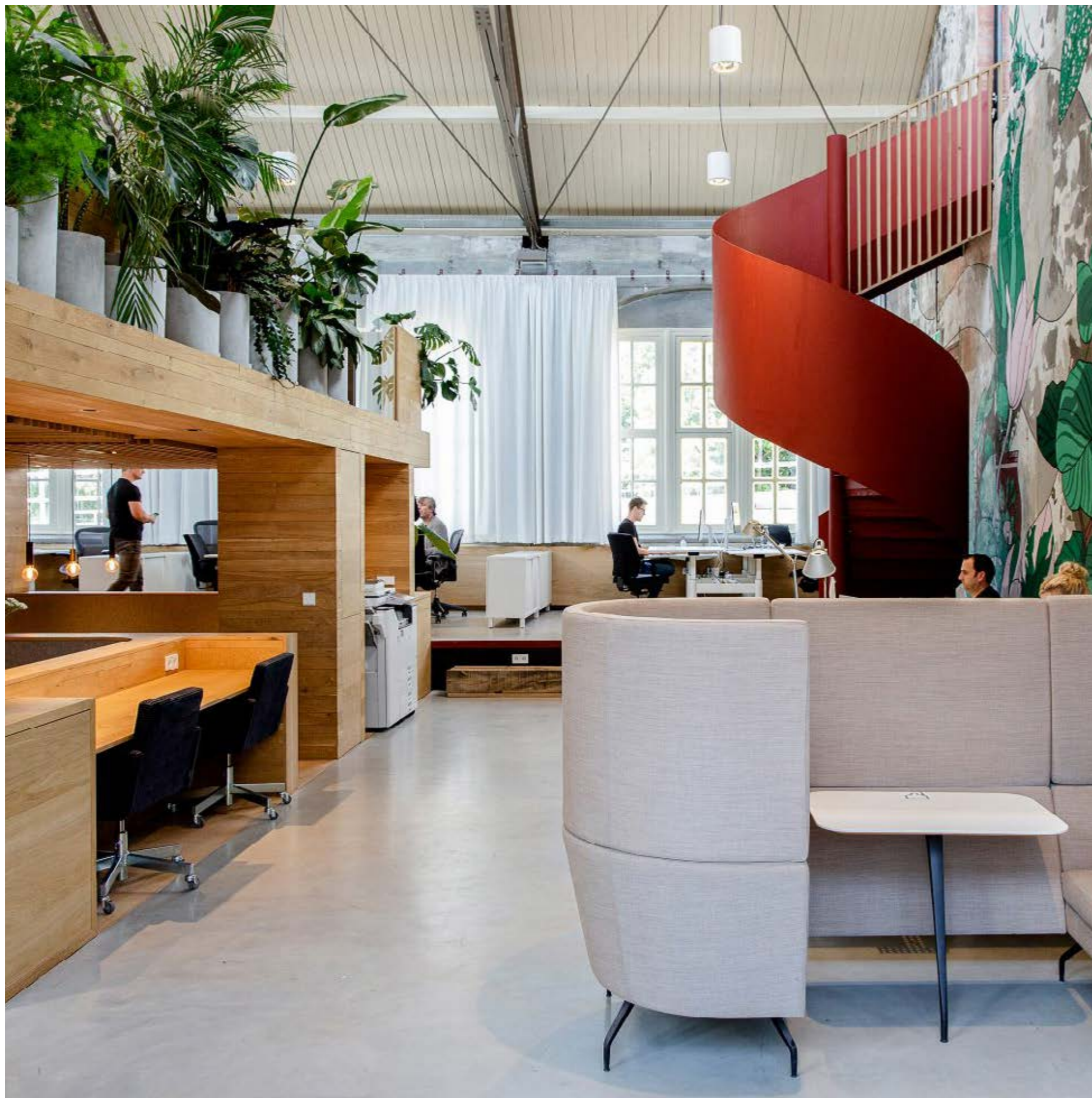
Het ankerpunt is de meest dynamische plek van de werkomgeving. Het is gericht op ontmoeten, pauzeren en ook kort aanlanden is mogelijk. Het ankerpunt is samengesteld uit een combinatie van voorzieningen die een vanzelfsprekende aantrekkingskracht hebben, zoals de lockers en garderobe. Er is goed nagedacht over de positionering zodat voorkomen wordt dat het ankerpunt overlast veroorzaakt. Het pantrymeubel maakt onderdeel uit van het interieurontwerp en heeft een geïntegreerde magnetron en koelkast zodat je ook zelfgemaakte maaltijden kunt opwarmen. Er is een tappunt voor koud (bruis)water en uiteraard ook een automaat voor warme dranken, maar voor de echt lekkere koffie en gezonde snacks ga je naar het ontmoetingsplein.

Verschillende afdelingen of directies kunnen een ankerpunt delen. Het ankerpunt is gericht op versterking van de binding, identiteit en ontmoetingskansen. Ook is dit de plek binnen het werkgebied om even los te komen van je werk. Een korte break met een kop koffie en een toevallige ontmoeting met een collega. Het vormt de 'thuishaven' van de gebruikersorganisaties. De identiteit van de organisatie of afdeling kan tot uiting worden gebracht door bijvoorbeeld kleurgebruik, losse inrichtingselementen en geïntegreerde kunst. Zonder dat dit ten koste gaat van de flexibiliteit. Zo zijn er bijvoorbeeld informatieschermen met actuele nieuwsberichten maar ook voorzieningen die het primaire proces weerspiegelen. Het is zelfs denkbaar dat de gebruikers een ruimte of een plek tot hun beschikking krijgen waar de vrijheid is om de inrichting, tot op zekere hoogte, zelf te bepalen. Doordat de medewerkers zelf invulling kunnen geven aan de identiteit wordt het vanzelf een plek die 'eigen' voelt en binding geeft. Zie ook het rapport 'Identiteit van het rijkskantoor' dat door het Atelier Rijksbouwmeester is opgesteld.

Heldere zichtlijnen en werkplekken voor rust en concentratie
Kantoor STX, Amsterdam-Zuid - Hollandse Nieuwe (foto: Stijn Poelstra)

Openheid draagt bij aan interactie. Meubilair, materialisering en groen ondersteunen de zonering
Vakwerkhuis, Delft - Vakwerk (foto: Peter de Krom, Boudewijn Bollmann)

Zonering

In het zoneringconcept is het nadenken over gewenste- én ongewenste relaties één van de belangrijkste ontwerpuitdagingen. De introductie van het ontmoetingsplein zorgt voor een verplaatsing van een deel van de ontmoetingsactiviteiten naar een centrale plek in het kantoor. In het werkgebied komt daarmee het accent meer te liggen op rust en concentratie. Een radicaler voorbeeld van zonering op horizontaal niveau is bijvoorbeeld de 'bibliotheekvloer'. De opzet en akoestiek van deze ruimte is dusdanig, dat je meteen voelt 'hier ben ik stil'. In het werkgebied is dankzij een doordachte ruimtelijke opzet en positionering van functies een duidelijke scheiding tussen plekken waar men geconcentreerd kan werken en plekken waar meer afleiding en reuring is. Alle ruimtetypen vervullen hierin een rol. Zo is bijvoorbeeld goed nagedacht over de situering van een serviceruimte met printvoorzieningen die voor geluidsoverlast kan zorgen. Een situering nabij de kern en stijpunten ligt dan voor de hand: het dynamische karakter moet niet tot overlast zijn voor de omliggende werkplekken.

Integraal en duurzaam ontwerp

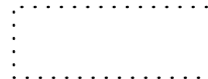

Een slim ontwerp en zorgvuldig afgestemd meubilair maakt dat de werkomgeving de werkprocessen optimaal ondersteunt en toekomstbestendig is. De werkplekken hebben zicht op groen en er is voldoende daglichttoetreding. De open werkplekken dragen bij aan sociale interactie en worden afgewisseld met omsloten ruimten. De toepassing van transparante materialen en heldere zichtlijnen dragen bij aan overzicht en oriëntatie. Het diverse karakter van de werkplekken wordt ondersteund door de juiste interieurkeuzes. Het circulaire meubilair en de materialisering ondersteunen de functionele behoefte en dragen op een positieve manier bij aan de sfeer en de beleving. Een circulair rijkskantoor gaat verder dan gerecyclede trendy stoelen en tafels. Het 'kantoor vol afval' in Katwijk is een mooi voorbeeld van een geslaagd circulair kantoor waar vroegtijdig is nagedacht hoe een circulair gebruik van materialen zo goed mogelijk tot z'n recht komt.

Geen grenzen

Het werken beperkt zich niet alleen tot het werkgebied: ook in het ontmoetingsplein, het vergadercentrum en zelfs in de buitenruimte zijn goede werk- en overlegvoorzieningen. Dit laat zien dat de grenzen tussen de gebieden steeds meer vervagen en je de plek kiest in het rijkskantoor, die het beste bij jou en de activiteit past. In de planvorming voor het nieuwe rijkskantoor aan de Juliana van Stolberglaan in Den Haag (JVS), wordt het ontmoetingsplein bijvoorbeeld al meegenomen in de werkplekcapaciteitsberekening.

Relatieschema werkgebied

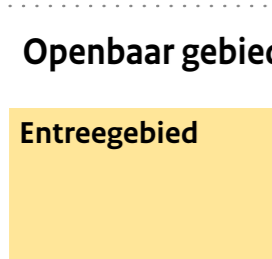
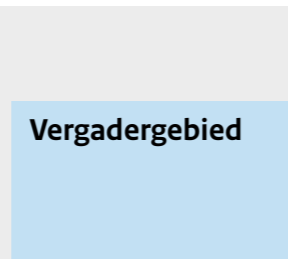
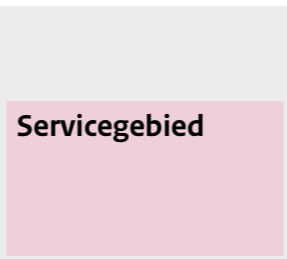
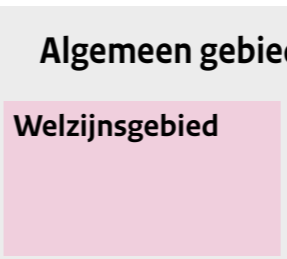

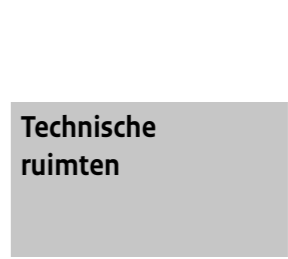
Legenda

		
omsloten ruimte	open ruimte	samengestelde voorziening
		
directe relatie	nabijheidsrelatie	visuele relatie

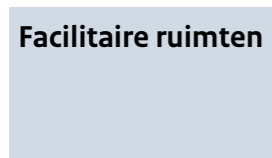

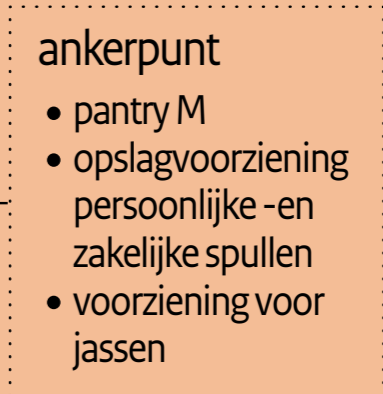
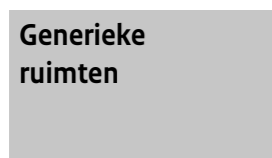
Buitenruimte

 Openbaar toegankelijk	 Niet-openbaar toegankelijk
---	--

Gebouw

 Openbaar gebied Entreegebied	 Ontmoetingsplein	 Vergadergebied	 Servicegebied	 Welzijnsgebied	 Stallingsruimten	 Technische ruimten
---	--	---	---	--	--	--

Werkgebied

 Facilitaire ruimten	verbindende tussenruimte	werkomgeving			werkplek ondersteunende ruimten en voorzieningen	
 Gebruikers-specifieke ruimten		1-persoons werkplek omsloten	2-persoons werkplek omsloten	meerpersoons werkplek omsloten	1-persoons videobelruimte	 ankerpunt <ul style="list-style-type: none"> • pantry M • opslagvoorziening persoonlijke -en zakelijke spullen • voorziening voor jassen
 Generieke ruimten		meerpersoons werkplek open	1-persoons overlegplek omsloten	2-persoons overlegplek omsloten	2-persoons videobelruimte	
		meerpersoons overlegplek omsloten	meerpersoons overlegplek open	printerruimte M	• belvoorziening	

Werkomgeving

Werkplekken met zicht op groen en voldoende daglicht

Het platform kantoorgebouw, Amersfoort - Space Encounters

Gebouw - Werkgebied - Werkomgeving

Ruimte		Eenpersoons werkplek omsloten
Omschrijving		Een eenpersoons werkplek is geschikt voor ongestoord en individueel werken. Deze ruimte kan ook gebruikt worden voor digitaal overleggen. Geschikt om tot twee uur achtereenvolgens te werken.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> geconcentreerd- en individueel bureauwerk; digitaal overleg.
Functionele eisen		<ul style="list-style-type: none"> tenminste 10% van de werkplekken is voorzien van zit/sta bureaus; gemakkelijk te bereiken aansluitpunten voor ICT-middelen (geïntegreerd in het meubilair).
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	<ul style="list-style-type: none"> per werkplek 6 m²; het aantal plekken volgt uit de werkplekmix.
	Open/omsloten	Omsloten
	Privacy	Werkplekopstelling heeft rugdekking.
	Daglichttoetreding	Verplicht: directe daglichttoetreding.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	Kan zowel in de rustige zone als in de ruis-zone.
Voorzieningen	Losse inrichting	Werkplekopstelling die voldoet aan de Arbo.
	Vaste inrichting	Voorziening voor het ophangen van jassen/colberts passend bij de ruimte/functie.
	IT- & AV-middelen	IT-werkplekopstelling
Weging FWTE		1 FWTE per werkplek.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort klasse 2.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomstruimte klasse 2A.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verblijfsruimte met spuiventilatie.
	Visueel comfort	Visueel comfort werkplek klasse 2.

Gebouw - Werkgebied - Werkomgeving

Ruimte		Tweepersoons werkplek omsloten
Omschrijving		Een tweepersoons werkplek is geschikt voor ongestoord werken en/of samenwerken in duovorm. Geschikt om langer dan twee uur achtereenvolgens te werken.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • geconcentreerd- en individueel bureauwerk; • samenwerken.
Functionele eisen		<ul style="list-style-type: none"> • tenminste 10% van de werkplekken is voorzien van zit/sta bureaus; • gemakkelijk te bereiken aansluitpunten voor ICT-middelen (geïntegreerd in het meubilair).
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	<ul style="list-style-type: none"> • per werkplek 6 m²; • het aantal plekken volgt uit de werkplekmix.
	Open/omsloten	Omsloten
	Privacy	Werkplekopstelling heeft rugdekking.
	Daglichttoetreding	Verplicht: directe daglichttoetreding.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	Kan zowel in de rustige zone als in de ruis-zone.
Voorzieningen	Losse inrichting	Werkplekopstelling die voldoet aan de Arbo.
	Vaste inrichting	Voorziening voor het ophangen van jassen/colberts passend bij de ruimte/functie.
	IT- & AV-middelen	IT-werkplekopstelling
Weging FWTE		1 FWTE per werkplek.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort klasse 2.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomstruimte klasse 2A.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verblijfsruimte met spuiventilatie.
	Visueel comfort	Visueel comfort werkplek klasse 2.

Gebouw - Werkgebied - Werkomgeving

Ruimte		Meerpersoons werkplek omsloten
Omschrijving		Een meerpersoons werkplek is geschikt voor individueel werken of samenwerken en kent een diversiteit in opstellingen, variërend in: <ul style="list-style-type: none"> • aantal werkplekken per ruimte (mix van drie tot max acht personen); • meubilairtype, denk ook aan projectopstelling. Geschikt om langer dan twee uur achtereenvolgens te werken.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • individueel bureauwerk; • samenwerken.
Functionele eisen		<ul style="list-style-type: none"> • tenminste 10% van de werkplekken is voorzien van zit/sta bureaus, • gemakkelijk te bereiken aansluitpunten voor ICT-middelen (geïntegreerd in het meubilair).
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	<ul style="list-style-type: none"> • per werkplek 6 m²; • het aantal plekken volgt uit de werkplekmix.
	Open/omsloten	Omsloten
	Privacy	Werkplekopstelling heeft rugdekking, niet noodzakelijk bij projecttafelopstelling.
	Daglichttoetreding	Verplicht: directe daglichttoetreding.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	Kan zowel in de rustige zone als in de ruis-zone.
Voorzieningen	Losse inrichting	Werkplekopstelling die voldoet aan de Arbo, bureaustoel.
	Vaste inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • voorziening voor kennisdeling/tonen documenten en schrijfvoorziening op de wand (whiteboard/wall); • voorziening voor het ophangen van jassen/colberts passend bij de ruimte/functie.
	IT- & AV-middelen	IT-werkplekopstelling
Weging FWTE		1 FWTE per werkplek.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort klasse 2.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomstruimte klasse 2A.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verblijfsruimte met spuiventilatie.
	Visueel comfort	Visueel comfort werkplek klasse 2.

Gebouw - Werkgebied - Werkomgeving

Ruimte		Meerpersoons werkplek open
Omschrijving		Een meerpersoons werkplek is geschikt voor individueel werken of samenwerken en kent een diversiteit in opstellingen, variërend in: <ul style="list-style-type: none"> • aantal werkplekken per open ruimte (mix van twee tot max acht personen); • meubilairtype, denk ook aan projectopstelling. Geschikt om langer dan twee uur achtereenvolgens te werken.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • individueel bureauwerk; • samenwerken.
Functionele eisen		<ul style="list-style-type: none"> • tenminste 10% van de werkplekken is voorzien van zit/sta bureaus; • gemakkelijk te bereiken aansluitpunten voor ICT-middelen (geïntegreerd in het meubilair).
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	<ul style="list-style-type: none"> • per werkplek 6 m; • het aantal plekken volgt uit de werkplekmix.
	Open/omsloten	Open
	Privacy	Werkplekopstelling heeft rugdekking, niet noodzakelijk bij projectafelopstelling.
	Daglichttoetreding	Verplicht: directe daglichttoetreding.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	Deel in rustige zone en deel in de ruis-zone met visuele buffer.
Voorzieningen	Losse inrichting	Werkplekopstelling die voldoet aan de Arbo, bureaustoel.
	Vaste inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • voorziening voor kennisdeling/tonen documenten en schrijfvoorziening op de wand (whiteboard/wall); • voorziening voor het ophangen van jassen/colberts passend bij de ruimte/functie.
	IT- & AV-middelen	IT-werkplekopstelling
Weging FWTE		1 FWTE per werkplek.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort klasse 3.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomstruimte klasse 2A.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verblijfsruimte met spuiventilatie.
	Visueel comfort	Visueel comfort werkplek klasse 2.

Gebouw - Werkgebied - Werkomgeving

Ruimte		Eenpersoons overlegplek omsloten
Omschrijving		Een eenpersoons overlegplek is geschikt om digitaal ongestoord te kunnen overleggen. Niet- of deels instelbare werkplek, geschikt om korter dan twee uur achtereenvolgens te werken.
Activiteiten		Digitaal overleggen.
Functionele eisen		Gemakkelijk te bereiken aansluitpunten voor ICT-middelen (geïntegreerd in het meubilair).
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Per overlegplek 3 m ² .
	Open/omsloten	Omsloten
	Privacy	Geen direct zicht op beeldscherm.
	Afsluitbaarheid	Nee
	Daglichttoetreding	Verplicht: directe of indirecte daglichttoetreding.
Voorzieningen	Losse inrichting	Zitvoorziening en werkblad, voldoende groot voor het plaatsen van een beeldscherm, toetsenbord, laptop en schrijfruimte.
	Vaste inrichting	Voorziening voor het ophangen van jassen/colberts passend bij de ruimte/functie.
	IT- & AV-middelen	Beeldscherm met toetsenbord.
Weging FWTE		Telt niet mee als FWTE.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort klasse 2.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomstfunctie klasse 2A.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verblijfsruimte met spuiventilatie.
	Visueel comfort	Visueel comfort bijeenkomstfunctie klasse 2.

Gebouw - Werkgebied - Werkomgeving

Ruimte		Tweepersoons overlegplek omsloten
Omschrijving		Een tweepersoons overlegplek is geschikt voor (digitaal) overleg en samenwerken. Niet of deels instelbare werkplek, geschikt om korter dan twee uur achtereenvolgens te werken.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • (digitaal) overleggen; • samenwerken.
Functionele eisen		Gemakkelijk te bereiken aansluitpunten voor ICT-middelen (geïntegreerd in het meubilair).
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	<ul style="list-style-type: none"> • per overlegplek 3 m²; • het aantal plekken volgt uit de werkplekmix.
	Open/omsloten	Omsloten
	Privacy	Inkijk beïnvloedbaar naar volledige visuele privacy bij een percentage van de ruimten i.v.m. vertrouwelijke gesprekken.
	Daglichttoetreding	Verplicht: directe of indirecte daglichttoetreding.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	Kan zowel in ruis- als rumoer-zone.
Voorzieningen	Losse inrichting	Zitvoorziening met overlegtafel/werkblad, voldoende groot voor het plaatsen van een beeldscherm, toetsenbord en laptop.
	Vaste inrichting	Voorziening voor het ophangen van jassen/colberts passend bij de ruimte/functie.
	IT- & AV-middelen	(Interactief) presentatiescherm
Weging FWTE		0,5 FWTE per overlegplek.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort klasse 2.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomstruimte klasse 2A.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verblijfsruimte met spuiventilatie.
	Visueel comfort	Visueel comfort bijeenkomstfunctie klasse 2.

Gebouw - Werkgebied - Werkomgeving

Ruimte		Meerpersoons overlegplek omsloten
Omschrijving		Een meerpersoons overlegplek is geschikt voor (digitaal) overleg en samenwerken en kent een diversiteit in opstellingen, variërend in: <ul style="list-style-type: none"> • aantal overlegplekken per ruimte (mix van drie tot max acht personen); • meubilairtype (denk aan hoog en laag zitten, creatief en intuïfief meubelgebruik, gezamenlijk beeldschermwerk).
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • (digitaal) overleggen; • samenwerken.
Functionele eisen		Gemakkelijk te bereiken aansluitpunten voor ICT-middelen (geïntegreerd in het meubilair).
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	<ul style="list-style-type: none"> • per overlegplek 3 m²; • het aantal plekken volgt uit de werkplekmix.
	Open/omsloten	Omsloten
	Privacy	Inkijk beïnvloedbaar naar volledige visuele privacy bij een percentage van de ruimten i.v.m. vertrouwelijke gesprekken.
	Daglichttoetreding	Verplicht: directe of indirecte daglichttoetreding.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	Kan zowel in ruis- als rumoer-zone.
Voorzieningen	Losse inrichting	Zit/sta voorziening met overlegtafel/werkbladvoorziening.
	Vaste inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • voorziening voor kennisdeling/tonen documenten en schrijfvoorziening op de wand (whiteboard/wall); • voorziening voor het ophangen van jassen/colberts passend bij de ruimte/functie.
	IT- & AV-middelen	(Interactief) presentatiescherm
Weging FWTE		0,5 FWTE per overlegplek.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort klasse 2.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomstruimte klasse 2A.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verblijfsruimte met spuiventilatie.
	Visueel comfort	Visueel comfort bijeenkomstfunctie klasse 2.

Ruimte		Meerpersoons overlegplek open
Omschrijving		Een meerpersoons overlegplek is geschikt voor overleggen en samenwerken en kent een diversiteit in opstellingen, variërend in: <ul style="list-style-type: none"> • aantal overlegplekken per opstelling (mix van twee tot max acht personen); • meubilairtype (denk aan hoog zitten en laag zitten, creatief en intuïtief meubelgebruik, gezamenlijk beeldschermwerk). Niet of deels instelbare werkplek, geschikt om korter dan twee uur achtereenvolgens te werken.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • overleggen; • samenwerken.
Functionele eisen		Gemakkelijk te bereiken aansluitpunten voor ICT-middelen (geïntegreerd in het meubilair).
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	<ul style="list-style-type: none"> • per overlegplek 3 m²; • het aantal plekken volgt uit de werkplekmix.
	Open/omsloten	Open
	Daglichttoetreding	Verplicht: directe of indirecte daglichttoetreding.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	Kan alleen in rumoer-zone, nabij ankerpunt en/of stijgpunt.
Voorzieningen	Losse inrichting	Zit/sta voorziening met overlegtafel/werkbladvoorziening.
	Vaste inrichting	Voorziening voor het ophangen van jassen/colberts passend bij de ruimte/functie.
	IT- & AV-middelen	(Interactief) presentatiescherm bij een deel van deze plekken.
Weging FWTE		0,5 FWTE per overlegplek.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort klasse 3.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomstruimte klasse 2A.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verblijfsruimte met spuiventilatie.
	Visueel comfort	Visueel comfort bijeenkomstfunctie klasse 2.

Werkplekondersteunende ruimten en -voorzieningen

Met aandacht voor materialisering, kleurstelling en goed geïntegreerd.

Rechtbank Assen - Studio Nuy van Noort (foto: Katja Efting)

Gebouw - Werkgebied - Werkplek ondersteunende ruimten en voorzieningen

Ruimte		Ankerpunt
Omschrijving		Een huiselijke en uitnodigende ruimte, centraal gelegen in de werkomgeving voor pauzeren en informele ontmoetingen. Er is een mogelijkheid voor uiting van identiteit en verbinding.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • informeel ontmoeten; • kort aanlanden; • pauzeren; • kennis delen.
Functionele eisen		Gemakkelijk te bereiken aansluitpunten voor ICT-middelen (geïntegreerd in het meubilair).
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	<ul style="list-style-type: none"> • de rekenregel voor het aantal vierkante meters is 0,5 m² per FWTE (dus per 60 FWTE: 30 m² FNO); • streven naar één ankerpunt per 60 FWTE; • maximaal 100 FWTE's per ankerpunt en minimaal één per etage.
	Open/omsloten	Open
	Daglichttoetreding	Verplicht: directe of indirecte daglichttoetreding.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	Bevindt zich in de rumoer-zone van de werkomgeving.
	Nabijheidsrelaties	<ul style="list-style-type: none"> • kern en stijgpunten; • printerruimte.
Samengestelde voorziening		Voorziening voor jassen, pantry M, lockers, kasten (zie achteraan in dit Ruimteboek).
Voorzieningen	Losse inrichting	Diversiteit in zitgelegenheid voor 10p, met een tafelopstelling voor tenminste 6p, fysieke presentatiemogelijkheid.
	Vaste inrichting	Op het ankerpunt wordt in brede zin (geïntegreerd) uiting gegeven aan de identiteit van de rijksorganisatie en er is ruimte voor het tonen van wisselend beeldmateriaal.
	IT- & AV-middelen	(Interactief) presentatiescherm, informatiescherm.
Weging FWTE		Telt niet mee als FWTE.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort verkeersruimte.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomstruimte klasse 2B.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verblijfsruimte zonder spuiventilatie.
	Visueel comfort	Visueel comfort bijeenkomstfunctie klasse 2.

Gebouw - Werkgebied - Werkplek ondersteunende ruimten en voorzieningen

Ruimte		Printerruimte M
Omschrijving		Een ruimte om te printen, scannen, kopiëren en het opslaan van kantoorpullen.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • printen; • scannen; • kopiëren; • opbergen; • papier weggooien.
Functionele eisen		Gladde vloerafwerking.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	<ul style="list-style-type: none"> • per ruimte 9 m²; • de rekenregel voor het aantal printerruimten is één ruimte per verdieping en één per 80 FWTE; • een toevoeging van een plotter geeft een ophoging van 3 m² aan de ruimtebehoefte.
	Open/omsloten	Omsloten
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	Bevindt zich in de rumoer-zone van de werkomgeving.
	Nabijheidsrelaties	<ul style="list-style-type: none"> • ankerpunt; • goederenlift (verticale verkeersruimte).
Voorzieningen	Losse inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • multifunctionele printer (MFP); • uitlegtafel voor kantoortoebehoren; • papierversnipperaar; • papiercontainer voor vertrouwelijk papier; • kast voor kantoorartikelen/(brief-/bedrukt)papier; • papieropslag.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort technische ruimte.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort verkeersruimte.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie serviceruimte.
	Visueel comfort	Visueel comfort sanitaire-, technische-, verkeers- en opslagruimte.

Gebouw - Werkgebied - Werkplek ondersteunende ruimten en voorzieningen

Ruimte		Eenpersoons videobelruimte
Omschrijving		Een ruimte om ongestoord te kunnen bellen en digitaal te overleggen, niet langer dan twee uur. Maakt onderdeel uit van het inbouwpakket en is aangesloten op de klimaatinstallatie, brandmeldinstallatie (i.v.m. branddetectie en ontruimingsalarm) en de sprinklerinstallatie. In aanvulling op deze videobelruimte is het mogelijk om een losse belvoorziening te plaatsen. Zie hiervoor de samengestelde voorziening 'belvoorziening'.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • bellen; • digitaal overleg.
Functionele eisen		Gemakkelijk te bereiken aansluitpunten voor ICT-middelen (geïntegreerd in het meubilair).
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	<ul style="list-style-type: none"> • per ruimte 2 m²; • het totaal aantal videobelruimten is aantal FWTE/20; • per vijf videobelruimten één ruimte uitvoeren als tweepersoons ruimte.
	Open/omsloten	Omsloten
	Privacy	Geen direct zicht op beeldscherm.
	Daglichttoetreding	Verplicht: directe of indirecte daglichttoetreding.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	Kan zowel in rust-, ruis- als rumoer-zone.
Voorzieningen	Losse inrichting	Zitplaats, voorziening voor laptop en notitieschrift.
Weging FWTE		Telt niet mee als FWTE.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort klasse 2.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomstfunctie klasse 2A.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verblijfsruimte met spuiventilatie.
	Visueel comfort	Visueel comfort bijeenkomstfunctie klasse 2.

Gebouw - Werkgebied - Werkplek ondersteunende ruimten en voorzieningen

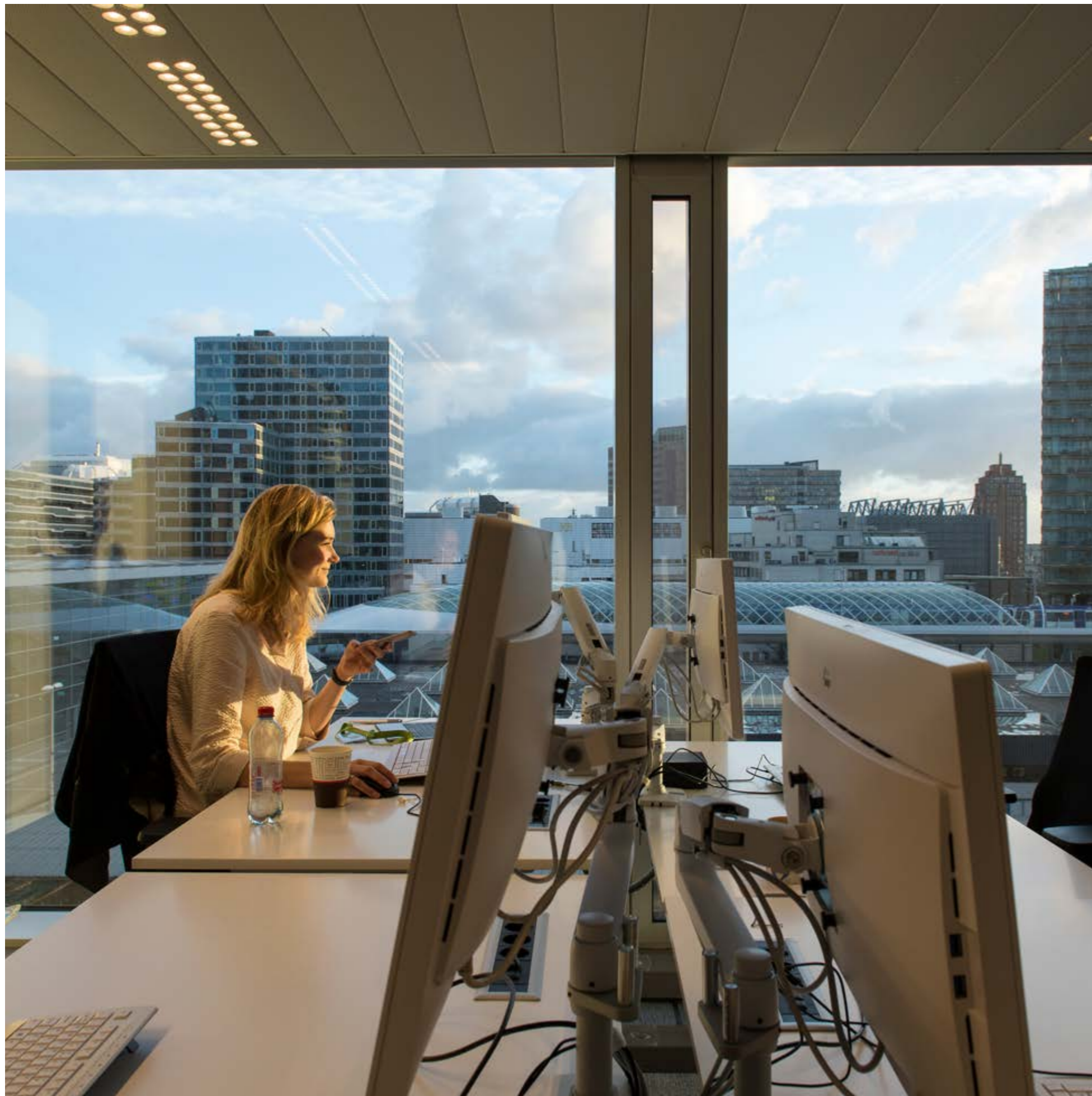
Ruimte		Tweepersoons videobelruimte
Omschrijving		Een ruimte om ongestoord te kunnen bellen en digitaal te overleggen, niet langer dan twee uur. Maakt onderdeel uit van het inbouwpakket en is aangesloten op de klimaatinstallatie, brandmeldinstallatie (i.v.m. branddetectie en ontruimingsalarm) en de sprinklerinstallatie. In aanvulling op deze videobelruimte is het mogelijk om een losse belvoorziening te plaatsen. Zie hiervoor de samengestelde voorziening 'belvoorziening'.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • bellen; • digitaal overleg.
Functionele eisen		Gemakkelijk te bereiken aansluitpunten voor ICT-middelen (geïntegreerd in het meubilair).
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	<ul style="list-style-type: none"> • per ruimte 4 m²; • het totaal aantal videobelruimten is aantal FWTE/20; • per vijf videobelruimten één ruimte uitvoeren als tweepersoons ruimte.
	Open/omsloten	Omsloten
	Privacy	Geen direct zicht op beeldscherm.
	Daglichttoetreding	Verplicht: directe of indirecte daglichttoetreding.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	Kan zowel in rust-, ruis- als rumoer-zone.
Voorzieningen	Losse inrichting	Zitplaats, voorziening voor laptop en notitieschrift.
Weging FWTE		Telt niet mee als FWTE.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort klasse 2.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomstruimte klasse 2A.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verblijfsruimte met spuiventilatie.
	Visueel comfort	Visueel comfort bijeenkomstfunctie klasse 2.

Facilitaire ruimten

Functioneel met een prettige verblijfskwaliteit

Rijksorganisatie Beveiliging en Logistiek

Aantrekkelijke werkomgeving voor facilitaire medewerkers passend bij de dienstverlening
Rijkskantoor Rijstraat 8, Den Haag - OMA (foto: Aad Meijer)

De facilitaire ruimten: ondersteunend aan de dienstverlening en een aangename verblijfsplek

De facilitaire ruimten van het rijkskantoor zijn divers in functie en opzet. Net zo divers is het profiel van de facilitaire medewerkers. Elke dag weer zorgen deze medewerkers ervoor dat de gebruikers van het rijkskantoor zo goed mogelijk worden ondersteund in hun werk en dat de beleving van het kantoor optimaal is. Van beveiligingsmedewerker tot schoonmaker.

De facilitaire ruimten bevinden zich niet in een aanéengesloten gebied, maar zijn verspreid over het kantoor, gepositioneerd op een plek passend bij de dienstverlening. Naast het ondersteunen van een hoogwaardige dienstverlening is het realiseren van een aantrekkelijke werkomgeving voor de facilitaire medewerkers net zo belangrijk. Het beeld van een postkamer, weggestopt in de kelder zonder daglicht, is gelukkig niet meer van deze tijd.

Slimme logistiek

Een goede logistiek in het rijkskantoor is van essentieel belang om de dienstverlening soepel te laten verlopen. In het ontwerp is nagedacht over korte looplijnen en de onderlinge relaties tussen functies. De aanvoer van een lunch in het vergadergebied kan snel georganiseerd worden, zonder verstorend te werken voor de vergaderingen. En ook de goederenontvangst, die onderdeel uitmaakt van de expeditie, sluit naadloos aan op de opslagruimten.

Veiligheid en gezondheid

Het rijkskantoor is goed en makkelijk te onderhouden en beheren. Veiligheid en gezondheid staan centraal. Zowel in de opzet, dimensionering en detaillering is het kantoor onderhoudsvriendelijk. De keuze van materialen is passend bij de functie en de plek waar het wordt toegepast. Er zijn brede deuren die ruimte geven om pallets te vervoeren. De vloerafwerking is voorzien van een antisliplaag en kan makkelijk schoongemaakt worden. Dat betekent niet dat de omgeving waar de facilitaire ruimten zich bevinden alleen op een functioneel gebruik gericht zijn. Ook in deze gebieden is aandacht voor sfeer en beleving. Voor een groot deel van de medewerkers maakt dit gebied onderdeel uit van hun dagelijkse werkomgeving. Daarom is ruimtelijke kwaliteit ook in deze ruimten van groot belang. Een goed voorbeeld zijn de opkomstruimten voor de schoonmaak en beveiliging. Deze ruimten zijn een prettige verblijfsplek met daglicht, zicht op groen en comfortabele stoelen om even tot rust te komen.

Toekomstige ontwikkelingen

Nieuwe inzichten en ontwikkelingen hebben ook hun effect op de facilitaire ruimten. Een mooi voorbeeld is de digitalisering waardoor de postkamer inmiddels bijna niet meer voorkomt in de rijkskantoren. De ontwikkeling van centrale meldkamers maakt dat er niet in ieder kantoor een meldkamer meer gerealiseerd hoeft te worden.

Een andere interessante ontwikkeling zien we bij de Belastingdienst: op vijf locaties in het land wordt geëxperimenteerd met een centrale productiekeuken. Het voordeel van een centrale bevoorrading is een efficiënter bereidingsproces en daardoor meer aandacht voor een gezonde en bewuste maaltijd. Deze ontwikkeling heeft ook impact op de omvang van het keukengebied in het rijkskantoor.

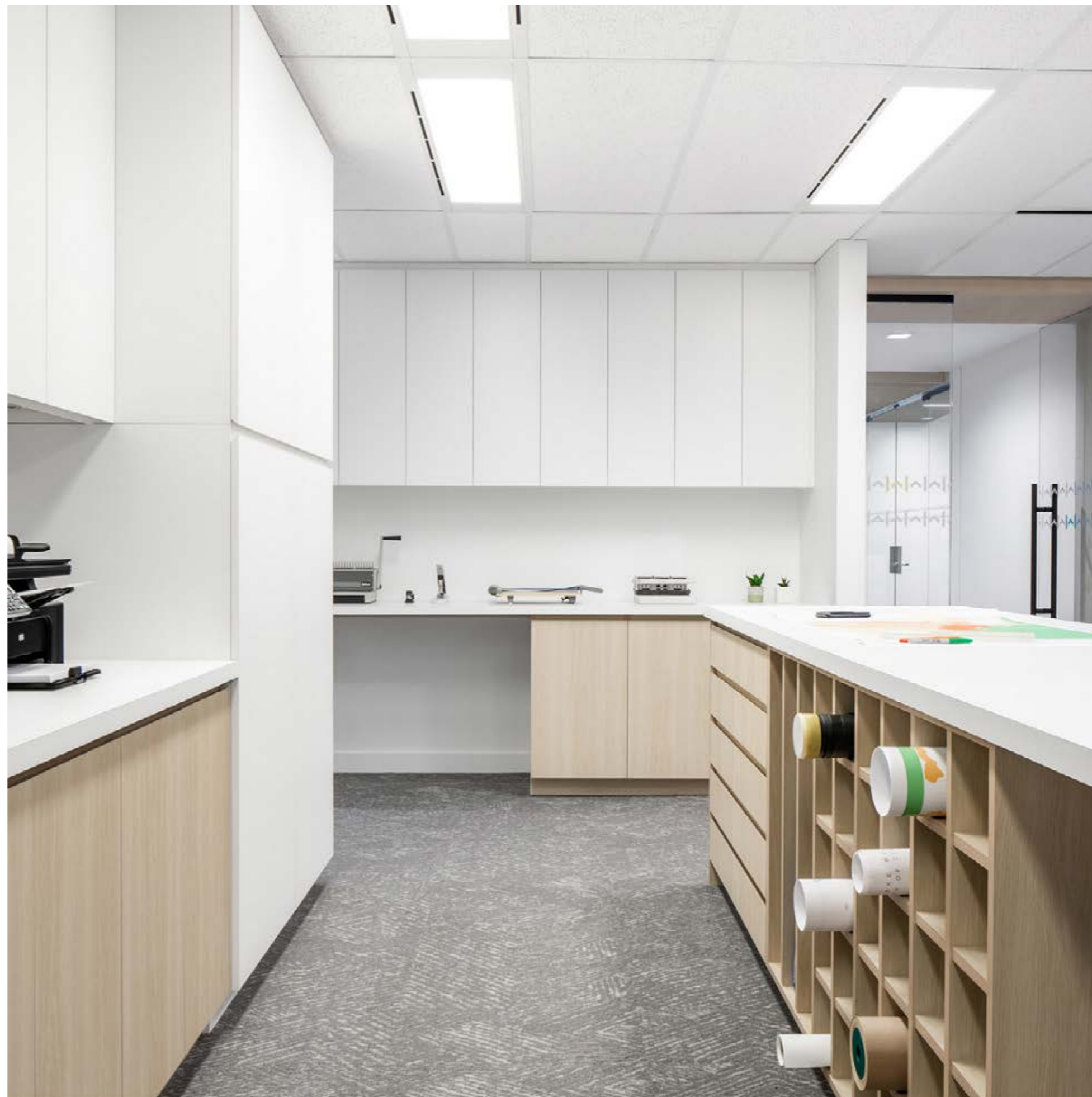
De voorbereidingskeuken vervalt nog niet helemaal maar zal wel aanzienlijk kleiner worden als dit concept zich doorontwikkelt.

Voor de bevoorrading wordt steeds vaker gebruik gemaakt van logistieke hubs waardoor er minder opslagruimten nodig zijn. Aan de andere kant zien we ook een toenemende behoefte aan flexibiliteit. Gebruikers willen bijvoorbeeld graag snel een vergaderruimte kunnen ombouwen en dat maakt dat er voldoende opslagvoorzieningen nodig blijven in het rijkskantoor.

Duurzamer en slimmer

Innovaties op het gebied van Smart Building maken het werk van de facilitaire dienst niet alleen makkelijker maar het rijkskantoor ook duurzamer en gebruikersvriendelijker. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het signaleren van de vervangingsbehoefte voor de armaturen.

Het WMS-systeem geeft inzicht in het gebruik van de werkvloeren. Op dagen met een lage bezetting kunnen kantoorvloeren worden afgesloten. Duurzaam in het gebruik en minder schoonmaakrondes.

Functioneel met aandacht voor ruimtelijke kwaliteit
Wesbild's offices, Vancouver - SSDG Interiors (foto: Upper Left Photography)

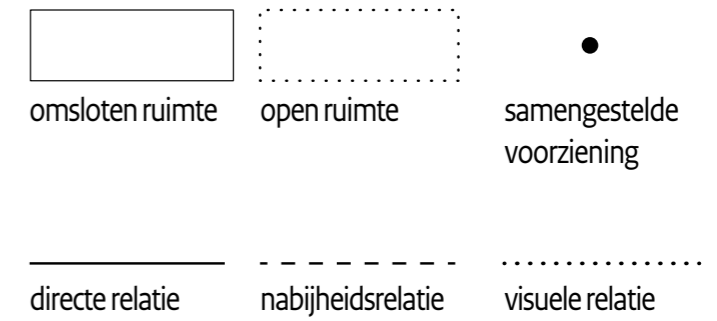
Beveiligingsgebied

Divers in functie en opzet, passend bij het gebruik

Rijks Beveiligings Organisatie

Relatieschema facilitaire ruimten - beveiligingsgebied

Legenda

Buitenruimte

Openbaar toegankelijk

Niet-openbaar toegankelijk

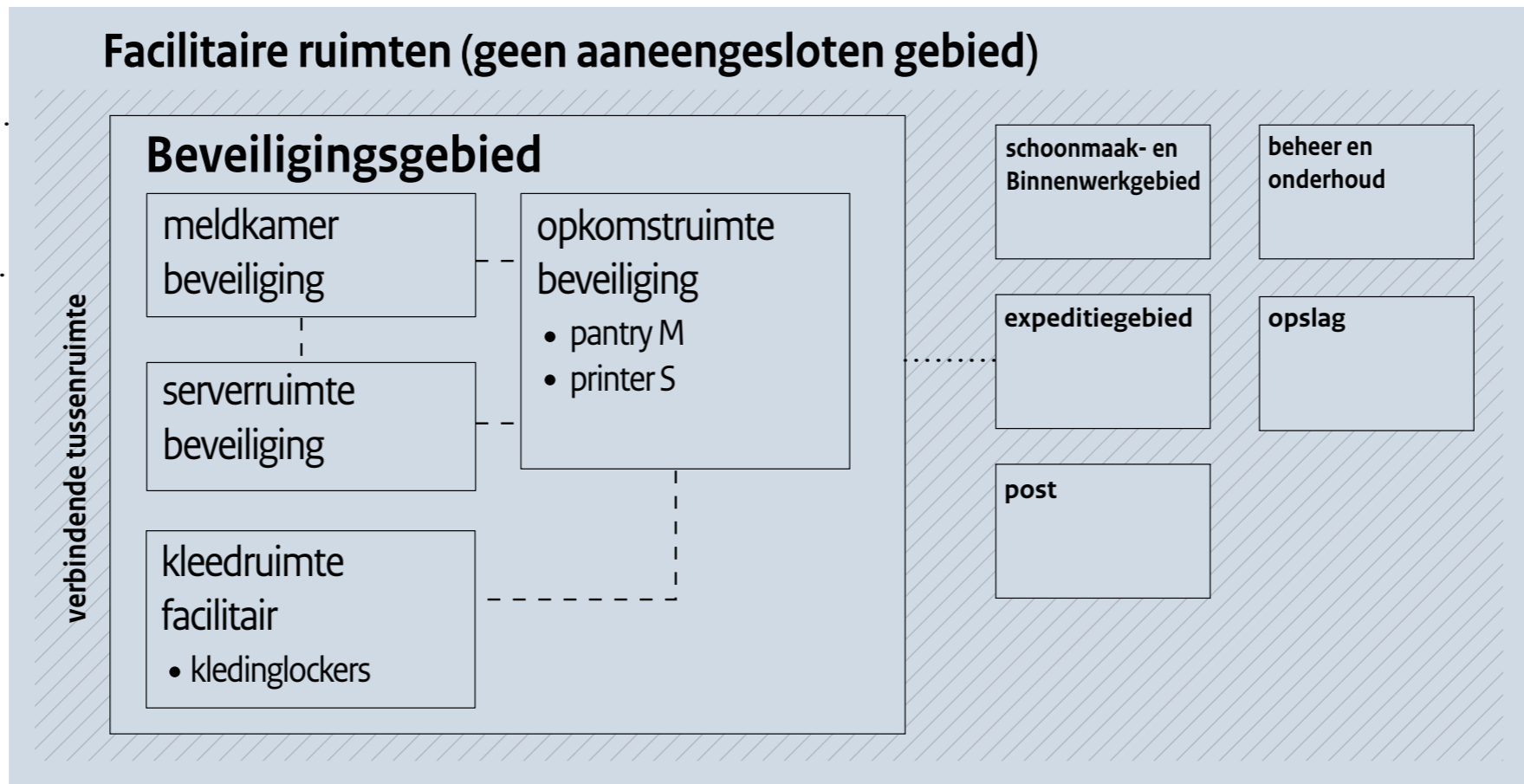
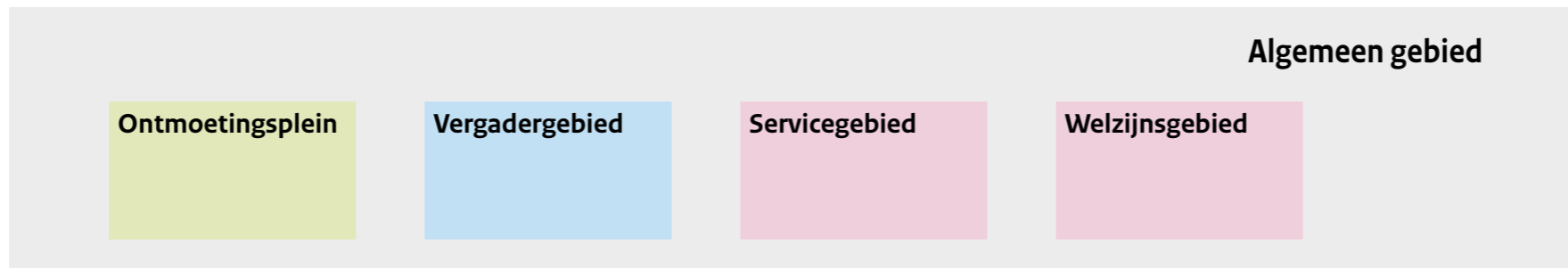
Gebouw

Openbaar gebied

Entreegebied

Werkgebied

Gebruikers-specifieke ruimten

Generieke ruimten

Stallingsgebied

Technische ruimten

Gebouw - Facilitaire ruimten - Beveiligingsgebied

Ruimte		Meldkamer beveiliging
Omschrijving		Ruimte voor een meldkameropstelling en het verrichten van bureauwerk door de beveiliging, niet zijnde de centrale meldkamer (CMK). De werkplekken zijn geschikt om langer dan twee uur achtereenvolgens te werken.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • bewakings- en bureauwerk; • opbergen; • beveiligd opbergen; • sleutels beheren.
Functionele eisen		Gemakkelijk te bereiken aansluitpunten voor ICT-middelen (geïntegreerd in het meubilair).
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Wordt nog verwerkt in de ReF.
	Open/omsloten	Omsloten
	Privacy	Conform NKBR.
	Afsluitbaarheid	Ja, met paslezer.
	Daglichttoetreding	Verplicht: directe of indirecte daglichttoetreding.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	Conform NKBR.
Voorzieningen	Losse inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • meldkamer-/werkplekopstelling (vier schermen per werkplek) en 24-uurs stoelen die voldoen aan de NEN 3087 en Arbo voor langdurig verblijf; • afsluitbare kast.
	Vaste inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • sleutelkluizen, nagelvaste kluis; • voorziening voor het ophangen van jassen/colberts passend bij de ruimte/functie; • AED.
	IT- & AV-middelen	ICT-werkplekopstelling
Weging FWTE		Telt niet mee als FWTE.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort klasse 2.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomstfunctie klasse 2A.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verblijfsruimte met spuiventilatie.
	Visueel comfort	Visueel comfort bijeenkomstfunctie klasse 2.

Gebouw - Facilitaire ruimten - Beveiligingsgebied

Ruimte		Opkomstruimte beveiliging
Omschrijving		Ruimte voor de dagstart/briefing van het beveiligingspersoneel.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • samenkomen; • informeren; • pauzeren; • opbergen.
Functionele eisen		Gemakkelijk te bereiken aansluitpunten voor ICT-middelen (geïntegreerd in het meubilair).
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Wordt nog verwerkt in de ReF.
	Open/omsloten	Omsloten
	Privacy	Conform NKBR.
	Afsluitbaarheid	Ja, met paslezer.
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	Conform NKBR.
Samengestelde voorziening		<ul style="list-style-type: none"> • printer S; • pantry M met magnetron (zie achteraan in dit Ruimteboek).
Voorzieningen	Losse inrichting	Zitvoorziening met overlegtafel, afsluitbare kast.
	Vaste inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • voorziening voor kennisdeling/tonen documenten en schrijfvoorziening op de wand (whiteboard/wall); • voorziening voor het ophangen van jassen/colberts passend bij de ruimte/functie.
	IT- & AV-middelen	(Interactief) presentatiescherm
Weging FWTE		Telt niet mee als FWTE.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort klasse 2.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomstruimte klasse 2A.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verblijfsruimte zonder spuiventilatie.
	Visueel comfort	Visueel comfort bijeenkomstfunctie klasse 3.

Gebouw - Facilitaire ruimten - Beveiligingsgebied

Ruimte		Kleedruimte facilitair
Omschrijving		Ruimte waar medewerkers zich kunnen omkleden en kleding kunnen opbergen in een locker. Dames en heren gescheiden.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • omkleden; • opbergen.
Functionele eisen		Gedeeld gebruik kleedruimten facilitair bespreekbaar, indien de ruimte voor alle onderdelen goed bereikbaar is.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Het aantal vierkante meters volgt uit ReF.
	Open/omsloten	Omsloten
	Privacy	Te allen tijde, ook bij het openen van de deur.
	Afsluitbaarheid	Ja, met paslezer.
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	Conform NKBR.
Samengestelde voorziening		Kledinglockers (zie achteraan in dit Ruimteboek).
Voorzieningen	Losse inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • omkleedbanken; • gescheiden afvalvoorziening.
	Vaste inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • wastafel met warm- en koud stromend water en spiegel; • voorziening om handen te kunnen drogen; • voorziening voor het ophangen van jassen/colberts passend bij de ruimte/functie; • passpiegel.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort sanitaire ruimte.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort kleed en douche ruimte.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie sanitaire ruimte.
	Visueel comfort	Visueel comfort sanitaire-, technische-, verkeers- en opslagruimte.

Gebouw - Facilitaire ruimten - Beveiligingsgebied

Ruimte		Serverruimte beveiliging
Omschrijving		Ruimte voor het plaatsen van servers specifiek voor de beveiligingsorganisatie.
Activiteiten		Data verwerken.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Wordt nog verwerkt in de ReF.
	Open/omsloten	Omsloten
	Privacy	Conform NKBR.
	Afsluitbaarheid	Ja, met paslezer.
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	Conform NKBR.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort technische ruimte.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort ICT-ruimte.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie MER- en SER-ruimte.
	Visueel comfort	Visueel comfort sanitaire-, technische-, verkeers- en opslagruimte.

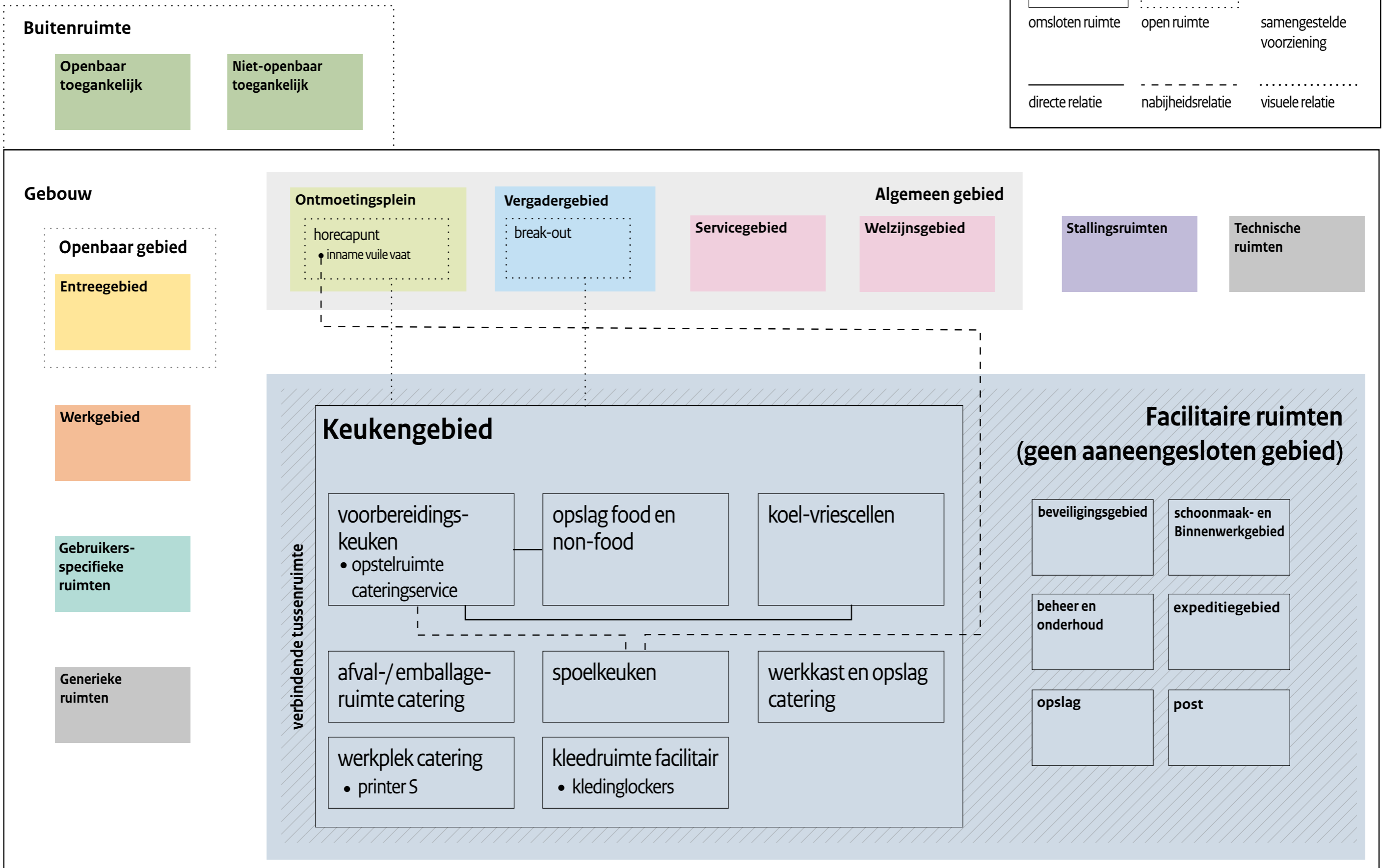
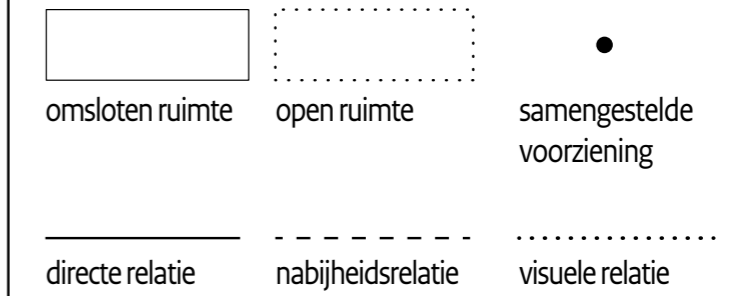
Keukengebied (in ontwikkeling)

Functioneel met aandacht voor ruimtelijke kwaliteit

EMA-gebouw, Amsterdam - MVSA Architects en Fokkema & Partners

Relatieschema facilitaire ruimten - keukengebied

Legenda

Gebouw - Facilitaire ruimten - Keukengebied

Ruimte		Vorbereidingskeuken
Omschrijving		Ruimte voor het uitvoeren van voorbereidingswerkzaamheden voor de uitgifte en evenementen.
Activiteiten		Vorbereiden uitgifte horecapunt en groepsbijeenkomsten.
Ruimtelijke kenmerken	Open/omsloten	Omsloten
	Afsluitbaarheid	Ja, met paslezer.
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	Opslag food en non-food, koel- en vriescellen.
	Nabijheidsrelaties	Spoelkeuken
Samengestelde voorziening		Opstelruimte cateringservice (zie achteraan in dit Ruimteboek).
Voorzieningen	Losse inrichting	Gescheiden afvalvoorziening.
	Vaste inrichting	Keukeninrichting
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort klasse 4.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort restauratieve ruimte.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie restauratieve ruimten.
	Visueel comfort	Visueel comfort bijeenkomstfunctie klasse 3.

Gebouw - Facilitaire ruimten - Keukengebied

Ruimte		Opslag food en non-food
Omschrijving		Ruimten voor het opslaan van alle food- en non-food artikelen die niet gekoeld opgeslagen hoeven te worden.
Activiteiten		Opslaan food en non-food artikelen.
Ruimtelijke kenmerken	Open/omsloten	Omsloten
	Afsluitbaarheid	Ja, met paslezer.
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	Vorbereidingskeuken
	Nabijheidsrelaties	<ul style="list-style-type: none"> • goederenlift (verticale verkeersruimte); • expeditiegebied of een efficiënte aan- en afvoerroute van goederen met zo min mogelijk overlast.
Voorzieningen	Losse inrichting	Stellingkasten met diepte 400 en 500 mm.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort opslagruimte.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort restauratieve ruimte.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie opslagruimte.
	Visueel comfort	Visueel comfort sanitaire-, technische-, verkeers- en opslagruimte.

Gebouw - Facilitaire ruimten - Keukengebied

Ruimte		Koel- en vriescellen
Omschrijving		Ruimte voor de opslag van alle gekoelde en bevroren food artikelen.
Activiteiten		Opslaan gekoelde of bevroren food artikelen.
Ruimtelijke kenmerken	Open/omsloten	Omsloten
	Afsluitbaarheid	Ja, met paslezer.
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	Vorbereidingskeuken
	Nabijheidsrelaties	<ul style="list-style-type: none"> • goederenlift (verticale verkeersruimte); • expeditiegebied of een efficiënte aan- en afvoerroute van goederen met zo min mogelijk overlast.
Voorzieningen	Losse inrichting	Stellingkasten met diepte 400 en 500 mm.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort opslagruimte.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort restauratieve ruimte.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie opslagruimte.
	Visueel comfort	Visueel comfort sanitaire-, technische-, verkeers- en opslagruimte.

Gebouw - Facilitaire ruimten - Keukengebied

Ruimte		Afval-/en emballageruimte catering
Omschrijving		Ruimte voor tijdelijk opslag van afval en emballage.
Activiteiten		Opslaan afval en emballage.
Ruimtelijke kenmerken	Open/omsloten	Omsloten
	Afsluitbaarheid	Ja, met paslezer.
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Ruimtelijke relaties	Nabijheidsrelaties	<ul style="list-style-type: none"> • goederenlift (verticale verkeersruimte); • expeditiegebied of een efficiënte aan- en afvoerroute van goederen met zo min mogelijk overlast.
Voorzieningen	Losse inrichting	Gescheiden afvalstromen.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort opslagruimte.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort overige technische ruimte en opslagruimte.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie opslagruimte.
	Visueel comfort	Visueel comfort sanitaire-, technische-, verkeers- en opslagruimte.

Gebouw - Facilitaire ruimten - Keukengebied

Ruimte		Spoelkeuken
Omschrijving		Ruimte voor het reinigen en tijdelijk opslaan van porselein, bestek, glaswerk en klein keukenmateriaal.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • reinigen; • tijdelijk opslaan en distribueren materiaal en servies.
Ruimtelijke kenmerken	Open/omsloten	Omsloten
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Ruimtelijke relaties	Nabijheidsrelaties	Vorbereidingskeuken, inname vuile vaat.
Voorzieningen	Losse inrichting	Gescheiden afvalvoorziening.
	Vaste inrichting	Spoelkeuken inrichting.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort technische ruimte.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort verkeersruimte.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie restauratieve ruimten.
	Visueel comfort	Visueel comfort bijeenkomstfunctie klasse 3.

Gebouw - Facilitaire ruimten - Keukengebied

Ruimte		Werkkast en opslag catering
Omschrijving		Ruimte voor de opslag van schoonmaakmiddelen voor de catering.
Activiteiten		Opslaan schoonmaakmiddelen.
Ruimtelijke kenmerken	Open/omsloten	Omsloten
	Afsluitbaarheid	Ja, met paslezer.
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Voorzieningen	Losse inrichting	Stellingkasten
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort opslagruimte.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort overige technische ruimte en opslagruimte.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie opslagruimte.
	Visueel comfort	Visueel comfort sanitaire-, technische-, verkeers- en opslagruimte.

Gebouw - Facilitaire ruimten - Keukengebied

Ruimte		Werkplek catering
Omschrijving		Ruimte voor het verrichten van bureauwerk door een cateringmedewerker. De werkplek is geschikt om langer dan twee uur achtereenvolgens te werken.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • bureauwerk; • informeren; • opbergen.
Functionele eisen		Gemakkelijk te bereiken aansluitpunten voor ICT-middelen (geïntegreerd in het meubilair).
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	De rekenregel voor het aantal vierkante meters is 6 m ² per werkplek plus 1 m ² kast.
	Open/omsloten	Omsloten
	Privacy	Werkplekopstelling heeft rugdekking.
	Afsluitbaarheid	Ja, met paslezer.
	Daglichttoetreding	Verplicht: directe daglichttoetreding.
Samengestelde voorziening		Printer S (zie achteraan in dit Ruimteboek).
Voorzieningen	Losse inrichting	Werkplekopstelling die voldoet aan de Arbo, afsluitbare kast.
	Vaste inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • voorziening voor kennisdeling/tonen documenten en schrijfvoorziening op de wand (whiteboard/wall); • voorziening voor het ophangen van jassen/colberts passend bij de ruimte/functie.
	IT- & AV-middelen	IT-werkplekopstelling
Weging FWTE		Telt niet mee als FWTE.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort klasse 2.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomstruimte klasse 2A.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verblijfsruimte met spuiventilatie.
	Visueel comfort	Visueel comfort werkplek klasse 2.

Gebouw - Facilitaire ruimten - Keukengebied

Ruimte		Kleedruimte facilitair
Omschrijving		Ruimte waar medewerkers zich kunnen omkleden en kleding kunnen opbergen in een locker. Dames en heren gescheiden.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • omkleden; • opbergen.
Functionele eisen		Gedeeld gebruik van de kleedruimten is bespreekbaar, indien de ruimte voor alle onderdelen goed bereikbaar is.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Het aantal vierkante meters volgt uit ReF.
	Open/omsloten	Omsloten
	Privacy	Te allen tijde, ook bij het openen van de deur.
	Afsluitbaarheid	Nee
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Samengestelde voorziening		Kledinglockers (zie achteraan in dit Ruimteboek).
Voorzieningen	Losse inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • omkleedbanken; • gescheiden afvalvoorziening.
	Vaste inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • wastafel met warm- en koud stromend water en spiegel; • voorziening om handen te kunnen drogen; • voorziening voor het ophangen van jassen/colberts passend bij de ruimte/functie; • passpiegel.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort sanitaire ruimte.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort kleed en douche ruimte.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie sanitaire ruimte.
	Visueel comfort	Visueel comfort sanitaire-, technische-, verkeers- en opslagruimte.

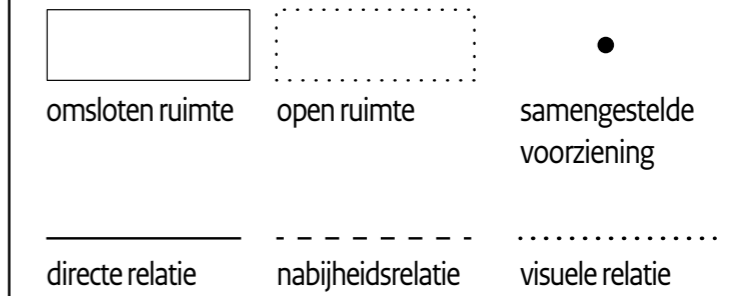
Schoonmaak- en Binnenwerkgebied

Functioneel, met aandacht voor ruimtelijke kwaliteit

Rijkschoonmaakorganisatie

Relatieschema facilitaire ruimten - schoonmaak- en Binnenwerkgebied

Legenda

Buitenruimte

Openbaar toegankelijk

Niet-openbaar toegankelijk

Gebouw

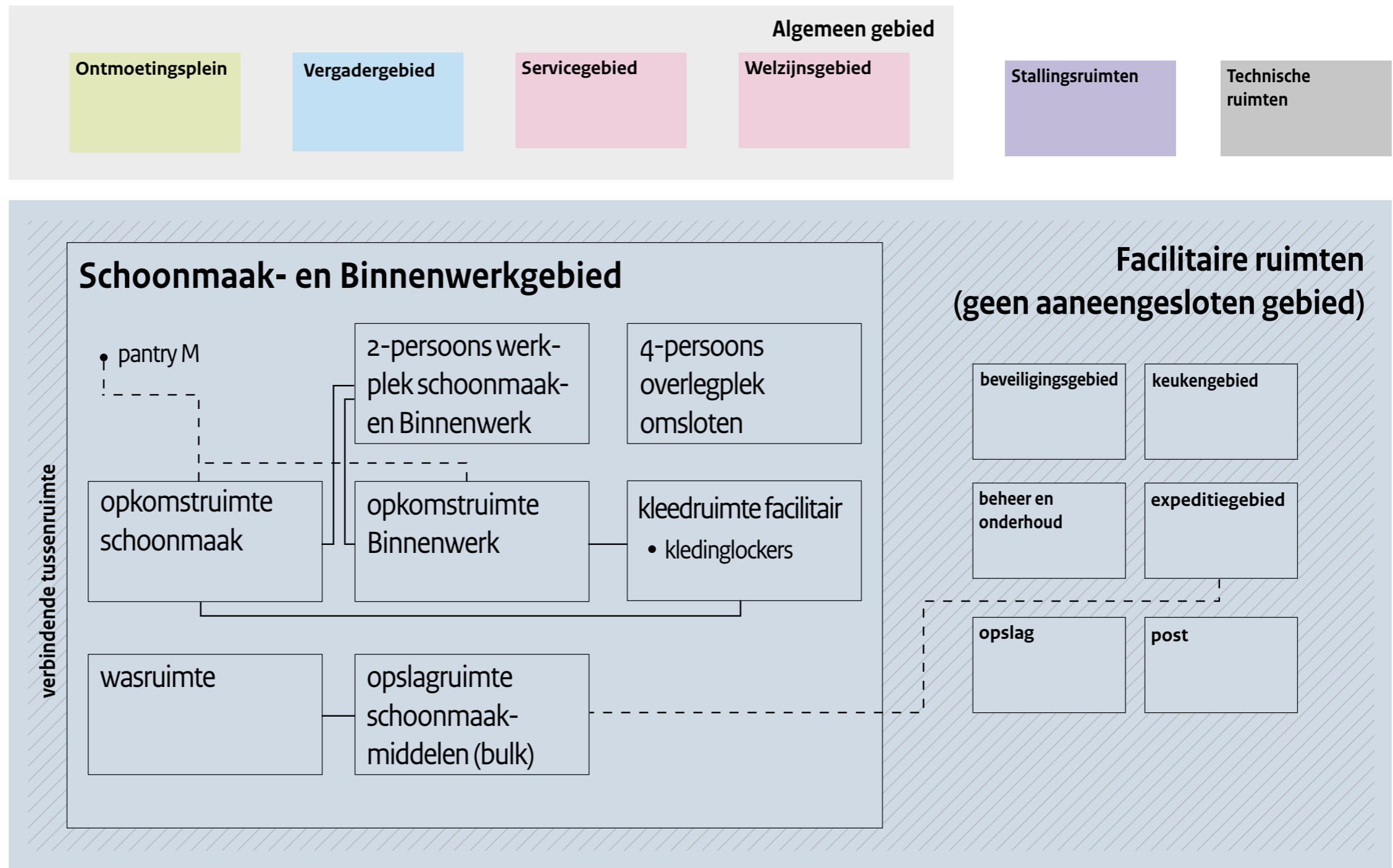
Openbaar gebied

Entreegebied

Werkgebied

Gebruikers-specifieke ruimten

Generieke ruimten

Gebouw - Facilitaire ruimten - Schoonmaak- en Binnenwerkgebied

Ruimte		Opkomstruimte schoonmaak
Omschrijving		Opkomstruimte voor het schoonmaakpersoneel. Geschikt voor het houden van de dagstart. Deze ruimte wordt ook gebruikt als huiskamer voor het schoonmaakpersoneel.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • dagstart; • pauzeren; • informeren; • opslaan goederen t.b.v. de dienstverlening.
Functionele eisen		Gemakkelijk te bereiken aansluitpunten voor ICT-middelen (geïntegreerd in het meubilair).
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Per medewerker 2 m ² .
	Open/omsloten	Omsloten
	Afsluitbaarheid	Nee
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	<ul style="list-style-type: none"> • tweepersoons werkplek schoonmaak; • kleedruimte facilitair.
	Nabijheidsrelaties	<ul style="list-style-type: none"> • tweepersoons werkplek schoonmaak en Binnenwerk; • pantry M; • goederenlift (verticale verkeersruimte).
Voorzieningen	Losse inrichting	Zitvoorziening met overlegtafel, afsluitbare kasten.
	Vaste inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • voorziening voor kennisdeling/tonen documenten en schrijfvoorziening op de wand (whiteboard/wall); • voorziening voor het ophangen van jassen/colberts passend bij de ruimte/functie.
Weging FWTE		Telt niet mee als FWTE.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort klasse 2.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomstruimte klasse 2A.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verblijfsruimte zonder spuiventilatie.
	Visueel comfort	Visueel comfort bijeenkomstfunctie klasse 3.

Gebouw - Facilitaire ruimten - Schoonmaak- en Binnenwerkgebied

Ruimte		Opkomstruimte Binnenwerk
Omschrijving		Opkomstruimte voor de medewerkers van Binnenwerk. Geschikt voor het houden van dagstart. Deze ruimte wordt ook gebruikt als huiskamer voor het Binnenwerkpersoneel.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • dagstart; • pauzeren; • informeren; • opslaan goederen t.b.v. de dienstverlening.
Functionele eisen		Gemakkelijk te bereiken aansluitpunten voor ICT-middelen (geïntegreerd in het meubilair).
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Per medewerker 2 m ² .
	Open/omsloten	Omsloten
	Afsluitbaarheid	Nee
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	<ul style="list-style-type: none"> • tweepersoons werkplek schoonmaak; • kleedruimte facilitair.
	Nabijheidsrelaties	<ul style="list-style-type: none"> • tweepersoons werkplek schoonmaak en Binnenwerk; • pantry M; • goederenlift (verticale verkeersruimte).
Voorzieningen	Losse inrichting	Zitvoorziening met overlegtafel, afsluitbare kasten.
	Vaste inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • voorziening voor kennisdeling/tonen documenten en schrijfvoorziening op de wand (whiteboard/wall); • voorziening voor het ophangen van jassen/colberts passend bij de ruimte/functie.
Weging FWTE		Telt niet mee als FWTE.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort klasse 2.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomstruimte klasse 2A.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verblijfsruimte zonder spuiventilatie.
	Visueel comfort	Visueel comfort bijeenkomstfunctie klasse 3.

Gebouw - Facilitaire ruimten - Schoonmaak- en Binnenwerkgebied

Ruimte		Tweepersoons werkplek
Omschrijving		Ruimte voor het verrichten van bureauwerk door de schoonmaakmedewerker en medewerker Binnenwerk. De werkplek is geschikt om langer dan twee uur achtereenvolgens te werken.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • bureauwerk; • informeren; • opbergen.
Functionele eisen		Gemakkelijk te bereiken aansluitpunten voor ICT-middelen (geïntegreerd in het meubilair).
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Per werkplek 6 m ² plus 1 m ² kast.
	Open/omsloten	Omsloten
	Privacy	Werkplekopstelling heeft rugdekking.
	Afsluitbaarheid	Nee
	Daglichttoetreding	Verplicht: directe daglichttoetreding.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	Opkomstruimte schoonmaak, opkomstruimte Binnenwerk.
	Nabijheidsrelaties	Opkomstruimte schoonmaak, opkomstruimte Binnenwerk.
Voorzieningen	Losse inrichting	Werkplekopstelling die voldoet aan de Arbo, afsluitbare kasten.
	Vaste inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • voorziening voor kennisdeling/tonen documenten en schrijfvoorziening op de wand (whiteboard/wall); • voorziening voor het ophangen van jassen/colberts passend bij de ruimte/functie.
	IT- & AV-middelen	IT-werkplekopstelling
Weging FWTE		Telt niet mee als FWTE.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort klasse 2.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomstruimte klasse 2A.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verblijfsruimte met spuiventilatie.
	Visueel comfort	Visueel comfort werkplek klasse 2.

Gebouw - Facilitaire ruimten - Schoonmaak- en Binnenwerkgebied

Ruimte		Vierpersoons overlegplek omsloten
Omschrijving		Een meerpersoons overlegplek is geschikt voor overleggen en samenwerken.
Activiteiten		Overleggen en samenwerken.
Functionele eisen		Gemakkelijk te bereiken aansluitpunten voor ICT-middelen (geïntegreerd in het meubilair).
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Per overlegplek 3 m ² .
	Open/omsloten	Omsloten
	Privacy	Inkijk beïnvloedbaar naar volledige visuele privacy.
	Afsluitbaarheid	Nee
	Daglichttoetreding	Verplicht: directe of indirecte daglichttoetreding.
Voorzieningen	Losse inrichting	Zitvoorziening met overlegtafel.
	Vaste inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • voorziening voor kennisdeling/tonen documenten en schrijfvoorziening op de wand (whiteboard/wall); • voorziening voor het ophangen van jassen/colberts passend bij de ruimte/functie.
Weging FWTE		Telt niet mee als FWTE.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort klasse 2.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomstruimte klasse 2A.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verblijfsruimte met spuiventilatie.
	Visueel comfort	Visueel comfort bijeenkomstfunctie klasse 2.

Gebouw - Facilitaire ruimten - Schoonmaak- en Binnenwerkgebied

Ruimte		Wasruimte
Omschrijving		Ruimte waar de schoonmaakorganisatie textiel kan wassen en drogen.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • wassen; • drogen; • opslaan.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	De wasruimte is 8 m ² .
	Open/omsloten	Omsloten
	Afsluitbaarheid	Ja, met paslezer.
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	Opslagruimte schoonmaakmiddelen (bulk).
	Nabijheidsrelaties	Goederenlift (verticale verkeersruimte).
Voorzieningen	Losse inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • wasmachine; • droger; • stellingkast; • wasrekken.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort technische ruimte.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort overige technische ruimte en opslagruimte.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie opslagruimte.
	Visueel comfort	Visueel comfort sanitaire-, technische-, verkeers- en opslagruimte.

Gebouw - Facilitaire ruimten - Schoonmaak- en Binnenwerkgebied

Ruimte		Opslagruimte schoonmaakmiddelen (bulk)
Omschrijving		Ruimte voor de opslag van schoonmaakmiddelen (bulk).
Activiteiten		Opslaan goederen.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Het aantal vierkante meters volgt uit ReF.
	Open/omsloten	Omsloten
	Afsluitbaarheid	Ja, met paslezer.
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	Wasruimte
	Nabijheidsrelaties	<ul style="list-style-type: none"> • expeditiegebied; • goederenlift (verticale verkeersruimte).
Voorzieningen	Losse inrichting	Stellingkasten
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort opslagruimte.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort overige technische ruimte en opslagruimte.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie opslagruimte.
	Visueel comfort	Visueel comfort sanitaire-, technische-, verkeers- en opslagruimte.

Gebouw - Facilitaire ruimten - Schoonmaak- en Binnenwerkgebied

Ruimte		Kleedruimte facilitair
Omschrijving		Ruimte waar medewerkers zich kunnen omkleden en kleding kunnen opbergen in een locker. Dames en heren gescheiden.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • omkleden; • opbergen.
Functionele eisen		Gedeeld gebruik kleedruimten facilitair is bespreekbaar, indien de ruimte voor alle onderdelen goed bereikbaar is.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Het aantal vierkante meters volgt uit ReF.
	Open/omsloten	Omsloten
	Privacy	Te allen tijde, ook bij het openen van de deur.
	Afsluitbaarheid	Nee
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Samengestelde voorziening		Kledinglockers (zie achteraan in dit Ruimteboek).
Voorzieningen	Losse inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • omkleedbanken; • gescheiden afvalvoorziening.
	Vaste inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • wastafel met warm- en koud stromend water en spiegel; • voorziening om handen te kunnen drogen; • voorziening voor het ophangen van jassen/colberts passend bij de ruimte/functie; • passpiegel.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort sanitaire ruimte.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort kled en douche ruimte.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie sanitaire ruimte.
	Visueel comfort	Visueel comfort sanitaire-, technische-, verkeers- en opslagruimte.

Beheer en onderhoud

Functioneel, met aandacht voor ruimtelijke kwaliteit

De Eijk Groep, Groenonderhoud, Walterbosch-complex, Apeldoorn

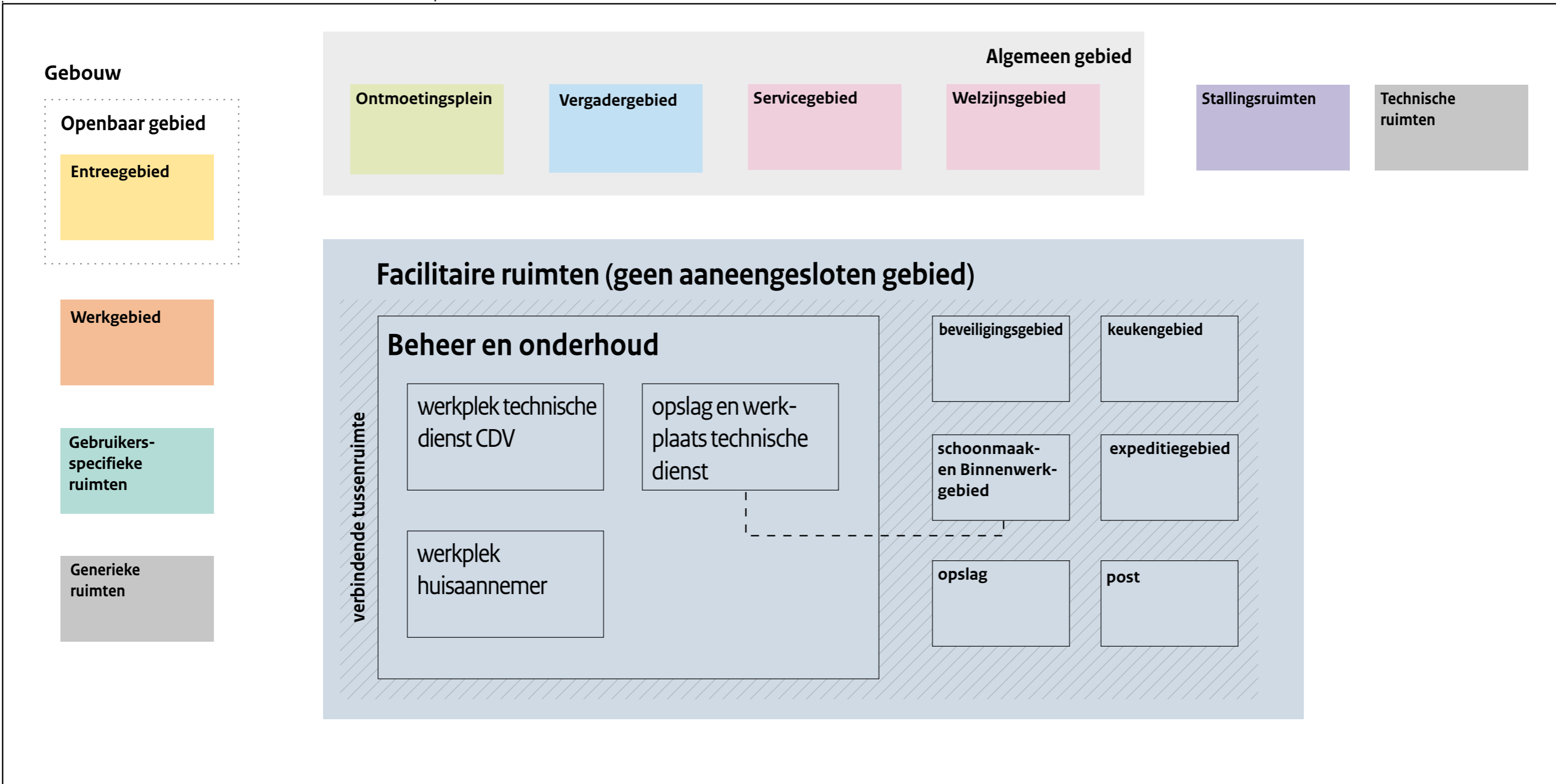
Relatieschema facilitaire ruimten - beheer en onderhoud

Legenda

		
omsloten ruimte	open ruimte	samengestelde voorziening
		
directe relatie	nabijheidsrelatie	visuele relatie

Buitenruimte

 Openbaar toegankelijk	 Niet-openbaar toegankelijk
---	--

Gebouw - Facilitaire ruimten - Beheer en onderhoud

Ruimte		Werkplek technische dienst CDV
Omschrijving		Ruimte voor het verrichten van bureauwerk door de technische dienst. De werkplek is geschikt om langer dan twee uur achtereenvolgens te werken.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • bureauwerk; • opbergen.
Functionele eisen		Gemakkelijk te bereiken aansluitpunten voor ICT-middelen (geïntegreerd in het meubilair).
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Per werkplek 6 m ² plus 1 m ² kast.
	Open/omsloten	Omsloten
	Privacy	Werkplekopstelling heeft rugdekking.
	Afsluitbaarheid	Ja, met paslezer.
	Daglichttoetreding	Verplicht: directe daglichttoetreding.
Voorzieningen	Losse inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • werkplekopstelling die voldoet aan de Arbo; • stellingkasten.
	Vaste inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • voorziening voor kennisdeling/tonen documenten en schrijfvoorziening op de wand (whiteboard/wall); • voorziening voor het ophangen van jassen/colberts passend bij de ruimte/functie.
	IT- & AV-middelen	IT-werkplekopstelling
Weging FWTE		Telt mee als FWTE.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort klasse 2.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomstruimte klasse 2A.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verblijfsruimte met spuiventilatie.
	Visueel comfort	Visueel comfort werkplek klasse 2.

Gebouw - Facilitaire ruimten - Beheer en onderhoud

Ruimte		Opslag en werkplaats technische dienst
Omschrijving		Ruimte die dient als opslag (van o.a. voorraad gebouwgebonden materialen t.b.v. vervanging en klein onderhoud, veiligheidskleding, gereedschappen) en werkplaats voor de technische dienst.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • opslaan materialen; • technische handelingen.
Functionele eisen		Aansluitpunten voor werkstations op een handige positie.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	De rekenregel is 17 m ² voor kantoren met meer dan 500 FWTE.
	Open/omsloten	Omsloten
	Afsluitbaarheid	Ja, met paslezer.
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Ruimtelijke relaties	Nabijheidsrelaties	<ul style="list-style-type: none"> • expeditiegebied; • goederenlift (verticale verkeersruimte).
Voorzieningen	Losse inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • werkbank; • stellingkasten.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort opslagruimte.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort overige technische ruimte en opslagruimte.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie opslagruimte.
	Visueel comfort	Visueel comfort sanitaire-, technische-, verkeers- en opslagruimte.

Gebouw - Facilitaire ruimten - Beheer en onderhoud

Ruimte		Werkplek huisaannemer
Omschrijving		Ruimte voor het verrichten van kortdurend bureauwerk door de huisaannemer. De werkplek is geschikt om langer dan twee uur achtereenvolgens te werken.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • bureauwerk; • opbergen.
Functionele eisen		<ul style="list-style-type: none"> • gemakkelijk te bereiken aansluitpunten voor ICT-middelen (geïntegreerd in het meubilair); • aansluitpunten voor werkstations op een handige positie.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Per werkplek 6 m ² plus 1 m ² kast.
	Open/omsloten	Omsloten
	Privacy	Werkplekopstelling heeft rugdekking.
	Afsluitbaarheid	Ja, met paslezer.
	Daglichttoetreding	Verplicht: directe daglichttoetreding.
Voorzieningen	Losse inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • werkplekopstelling die voldoet aan de Arbo; • afsluitbare kast.
	Vaste inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • voorziening voor kennisdeling/tonen documenten en schrijfvoorziening op de wand (whiteboard/wall); • voorziening voor het ophangen van jassen/colberts passend bij de ruimte/functie.
	IT- & AV-middelen	IT-werkplekopstelling
Weging FWTE		Telt niet mee als FWTE.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort klasse 2.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomstruimte klasse 2A.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verblijfsruimte met spuiventilatie.
	Visueel comfort	Visueel comfort werkplek klasse 2.

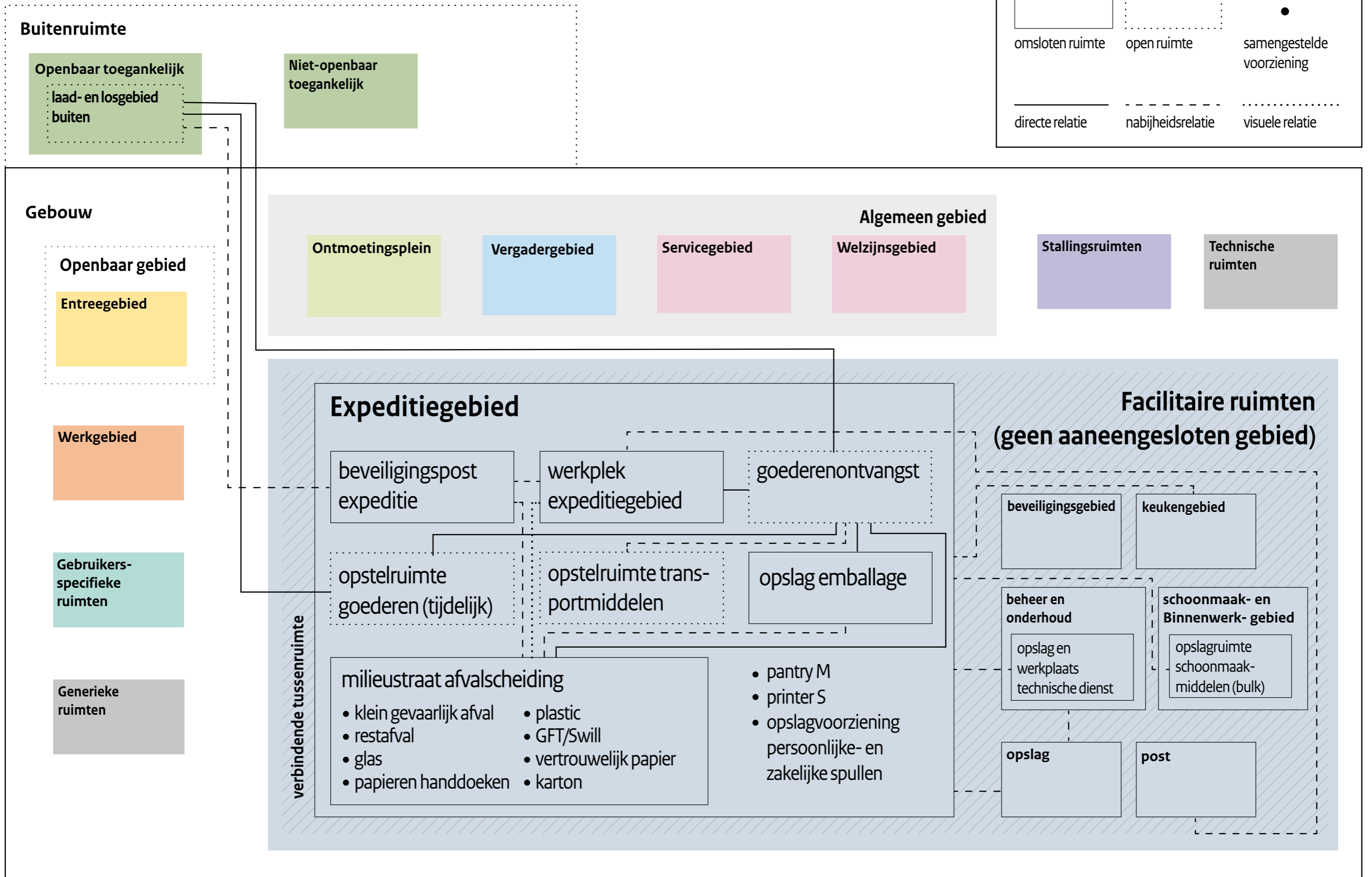
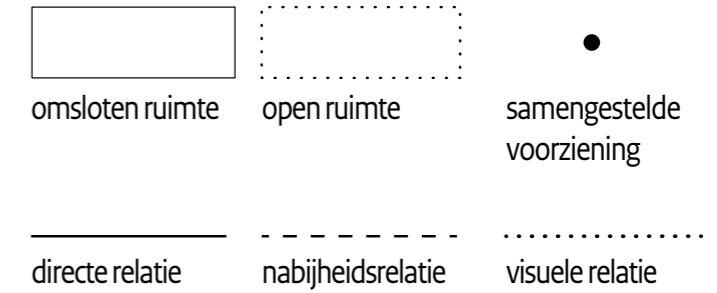
Expeditiegebied

Functioneel, met aandacht voor ruimtelijke kwaliteit, door groen en daglicht

Shishane Otopark, Istanbul - ŞANALarc (foto: Olivve Wimmer)

Relatieschema facilitaire ruimten - expeditiegebied

Legenda

Gebouw - Facilitaire ruimten - Expeditiegebied

Ruimte		Beveiligingspost expeditie
Omschrijving		Vanuit de beveiligingspost worden o.a. de slagboom, de hekken bij de expeditie en de parkeergarage bediend, leverancierspassen uitgereikt, sleutels beheerd en er wordt toezicht gehouden op het expeditiegebied. De werkplek is geschikt om langer dan twee uur achtereenvolgens te werken.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • uitreiken passen en toegang verlenen aan leveranciers; • toezicht houden op het expeditiegebied en laad- en loszone; • opbergen.
Functionele eisen		Gemakkelijk te bereiken aansluitpunten voor ICT-middelen (geïntegreerd in het meubilair).
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	De ruimte is 10 m ² .
	Open/omsloten	Omsloten
	Afsluitbaarheid	Ja, met paslezer.
	Daglichttoetreding	Verplicht: directe daglichttoetreding.
Ruimtelijke relaties	Nabijheidsrelaties	<ul style="list-style-type: none"> • laad- en losgebied buiten; • werkplek expeditiegebied; • milieustraat.
Voorzieningen	Losse inrichting	Werkplekopstelling die voldoet aan de Arbo, 24-uurs stoelen, afsluitbare kast.
	Vaste inrichting	Loketvoorziening met doorgeeflade voor passen en documenten.
	IT- & AV-middelen	ICT-opstelling
Weging FWTE		Telt niet mee als FWTE.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort klasse 2.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomstruimte klasse 2A.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verblijfsruimte met spuiventilatie.
	Visueel comfort	Visueel comfort bijeenkomstfunctie klasse 2.

Gebouw - Facilitaire ruimten - Expeditiegebied

Ruimte		Werkplek expeditiegebied
Omschrijving		Ruimte voor het verrichten van bureauwerk door een medewerker expeditie en het ontvangen van goederen. De werkplek is geschikt om langer dan twee uur achtereenvolgens te werken.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • bureauwerk; • ontvangen post en pakketten; • opbergen.
Functionele eisen		<ul style="list-style-type: none"> • gemakkelijk te bereiken aansluitpunten voor ICT-middelen (geïntegreerd in het meubilair); • aansluitpunten voor werkstations op een handige positie.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Per werkplek 6 m ² plus 1 m ² kast.
	Open/omsloten	Omsloten
	Privacy	Werkplekopstelling heeft rugdekking.
	Afsluitbaarheid	Ja, met paslezer.
	Daglichttoetreding	Verplicht: directe daglichttoetreding.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	Goederenontvangst
	Nabijheidsrelaties	Postafhandeling, beveiligingspost expeditie.
	Visuele relaties	Zichtrelatie op toegang goederenontvangst en expeditiestraat.
Voorzieningen	Losse inrichting	Werkplekopstelling die voldoet aan de Arbo, afsluitbare kast.
	Vaste inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • postluik voor post en pakketten; • voorziening voor kennisdeling/tonen documenten en schrijfvoorziening op de wand (whiteboard/wall); • voorziening voor het ophangen van jassen/colberts passend bij de ruimte/functie.
	IT- & AV-middelen	IT-werkplekopstelling
Weging FWTE		Telt mee als FWTE.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort klasse 2, Akoestisch comfort klasse 3.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomstruimte klasse 2A.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verblijfsruimte met spuiventilatie.
	Visueel comfort	Visueel comfort werkplek klasse 2.

Gebouw - Facilitaire ruimten - Expeditiegebied

Ruimte		Goederenontvangst
Omschrijving		Ruimte voor het aan- en afvoeren van goederen.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • aan- en afvoeren van goederen; • controleren.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Het aantal vierkante meters volgt uit ReF.
	Open/omsloten	Open
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	<ul style="list-style-type: none"> • laad- en losgebied buiten; • werkplekexpeditie; • opstelruimte goederen (tijdelijk); • opslag emballage; • milieustraat afvalscheiding.
	Nabijheidsrelaties	Opstelruimte transportmiddelen.
Voorzieningen	Vaste inrichting	Voorziening voor strooizout.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort verkeersruimte.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort overige technische ruimte en opslagruimte.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verkeersruimte.
	Visueel comfort	Visueel comfort sanitaire-, technische-, verkeers- en opslagruimte.

Gebouw - Facilitaire ruimten - Expeditiegebied

Ruimte		Opstelruimte goederen (tijdelijk)
Omschrijving		Ruimte voor overslag, opstelplaatsen en stellingkasten voor goederen.
Activiteiten		Overslaan van goederen.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Het aantal vierkante meters volgt uit ReF.
	Open/omsloten	Open
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	Goederenontvangst
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort opslagruimte.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort overige technische ruimte en opslagruimte.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie opslagruimte.
	Visueel comfort	Visueel comfort sanitaire-, technische-, verkeers- en opslagruimte.

Gebouw - Facilitaire ruimten - Expeditiegebied

Ruimte		Opstelruimte transportmiddelen
Omschrijving		Ruimte om transportmiddelen te plaatsen.
Activiteiten		Opstellen van transportmiddelen.
Functionele eisen		Oplaadvoorzieningen voor transportmiddelen.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Het aantal vierkante meters volgt uit ReF.
	Open/omsloten	Open
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Ruimtelijke relaties	Nabijheidsrelaties	Goederenontvangst
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort opslagruimte.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort overige technische ruimte en opslagruimte.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie opslagruimte.
	Visueel comfort	Visueel comfort sanitaire-, technische-, verkeers- en opslagruimte.

Gebouw - Facilitaire ruimten - Expeditiegebied

Ruimte		Opslag emballage
Omschrijving		Ruimte om tijdelijke opslag van emballage op te slaan.
Activiteiten		Opslaan emballage.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	De rekenregel voor het aantal vierkante meters is 3 m^2 plus het aantal FWTE x $0,7 \times 1,1/157 \text{ m}^2$.
	Open/omsloten	Omsloten
	Afsluitbaarheid	Ja, met paslezer.
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	Goederenontvangst
	Nabijheidsrelaties	Nabijheid van de milieustraat.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort opslagruimte.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort overige technische ruimte en opslagruimte.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie opslagruimte.
	Visueel comfort	Visueel comfort sanitaire-, technische-, verkeers- en opslagruimte.

Gebouw - Facilitaire ruimten - Expeditiegebied

Ruimte		Milieustraat afvalscheiding
Omschrijving		Ruimte voor verschillende grootte wisselbakken voor het scheiden, verzamelen en afvoeren van verschillende monostromen afval. De capaciteit is afgestemd op het beoogd gebruik.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • afval scheiden; • opslaan voor afvoer.
Functionele eisen		<ul style="list-style-type: none"> • de bakken moeten Arbo verantwoord naar binnen en buiten te transporteren zijn. Goede ventilatie en afzuiging ter voorkoming van stankoverlast, geconditioneerde nevenruimte voor GFT-afval; • de ruimte werkt beveiligingstechnisch als sluis. Op afgesproken momenten kan de ruimte worden vrijgegeven voor ophaaldiensten.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	<ul style="list-style-type: none"> • de rekenregel voor het aantal vierkante meters is 6 m^2 plus (aantal FWTE x 0,7 x 1,1)/157 m^2; • de rekenregel wordt opgehoogd i.v.m. de toename van afvalstromen.
	Open/omsloten	Omsloten
	Afsluitbaarheid	Ja, met paslezer.
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	Goederenontvangst
	Nabijheidsrelaties	<ul style="list-style-type: none"> • op een logische route van de schoonmaakdienst; • de milieustraat is gemakkelijk vanuit de openbare weg te bereiken; • beveiligingspost expeditie; • opslag emballage.
	Visuele relaties	Voor de afvalophaaldiensten is de milieustraat makkelijk vindbaar.
Samengestelde voorziening		<ul style="list-style-type: none"> • container(s) klein gevaarlijk afval; • container(s) restafval; • container(s) glas; • container(s) papieren handdoeken; • container(s) plastic; • container(s) GFT/Swill; • container(s) vertrouwelijk papier en container(s) karton (zie achteraan in dit Ruimteboek).
Voorzieningen	Vaste inrichting	Stortbak met warm- en koud stromend water.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort opslagruimte.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort overige technische ruimte en opslagruimte.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie opslagruimte.
	Visueel comfort	Visueel comfort sanitaire-, technische-, verkeers- en opslagruimte.

Opslag

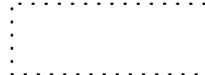

Functioneel, met aandacht voor ruimtelijke kwaliteit

Tengbom HQ, Stockholm - Tengbom (foto: Joakim Johansson)

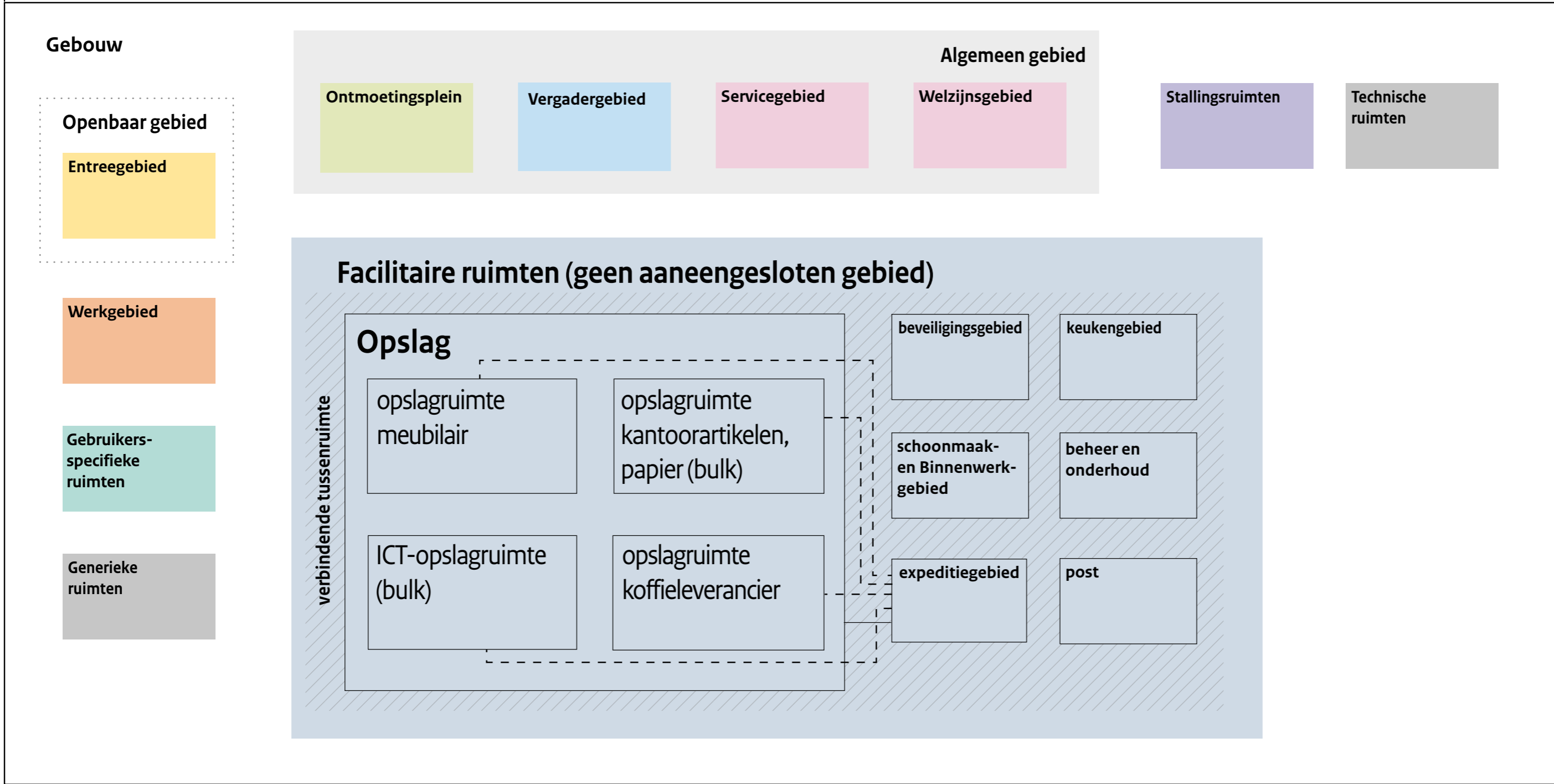
Relatieschema facilitaire ruimten - opslag

Legenda

		
omsloten ruimte	open ruimte	samengestelde voorziening
directe relatie	nabijheidsrelatie	visuele relatie

Buitenruimte

 Openbaar toegankelijk	 Niet-openbaar toegankelijk
---	--

Gebouw - Facilitaire ruimten - Opslag

Ruimte		Opslagruimte meubilair
Omschrijving		Ruimte voor de opslag van meubilair.
Activiteiten		Opslaan goederen.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Het aantal vierkante meters volgt uit ReF.
	Open/omsloten	Omsloten
	Afsluitbaarheid	Ja, met paslezer.
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Ruimtelijke relaties	Nabijheidsrelaties	<ul style="list-style-type: none"> • expeditiegebied; • goederenlift (verticale verkeersruimte).
Voorzieningen	Losse inrichting	Stellingkasten
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort opslagruimte.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort overige technische ruimte en opslagruimte.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie opslagruimte.
	Visueel comfort	Visueel comfort sanitaire-, technische-, verkeers- en opslagruimte.

Gebouw - Facilitaire ruimten - Opslag

Ruimte		Opslagruimte kantoorartikelen, papier (bulk)
Omschrijving		Ruimte voor de opslag van kantoorartikelen en papier (bulk).
Activiteiten		Opslaan goederen.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Het aantal vierkante meters volgt uit ReF.
	Open/omsloten	Omsloten
	Afsluitbaarheid	Ja, met paslezer.
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Ruimtelijke relaties	Nabijheidsrelaties	<ul style="list-style-type: none"> • expeditiegebied; • goederenlift (verticale verkeersruimte).
Voorzieningen	Losse inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • archiefkasten; • stellingkasten.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort opslagruimte.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort overige technische ruimte en opslagruimte.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie opslagruimte.
	Visueel comfort	Visueel comfort sanitaire-, technische-, verkeers- en opslagruimte.

Gebouw - Facilitaire ruimten - Opslag

Ruimte		Opslagruimte ICT (bulk)
Omschrijving		Ruimte voor de opslag van ICT-middelen (bulk).
Activiteiten		Opslaan goederen.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Het aantal vierkante meters volgt uit ReF.
	Open/omsloten	Omsloten
	Afsluitbaarheid	Ja, met paslezer.
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Ruimtelijke relaties	Nabijheidsrelaties	<ul style="list-style-type: none"> • expeditiegebied; • goederenlift (verticale verkeersruimte).
Voorzieningen	Losse inrichting	Stellingkasten
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort opslagruimte.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort overige technische ruimte en opslagruimte.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie opslagruimte.
	Visueel comfort	Visueel comfort sanitaire-, technische-, verkeers- en opslagruimte.

Gebouw - Facilitaire ruimten - Opslag

Ruimte		Opslagruimte koffieleverancier
Omschrijving		Ruimte voor de opslag van producten voor de warme- en koude drankenautomaten.
Activiteiten		Opslaan producten warme- en koude drankenautomaten.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Het aantal vierkante meters volgt uit ReF.
	Open/omsloten	Omsloten
	Afsluitbaarheid	Ja, met paslezer.
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Ruimtelijke relaties	Nabijheidsrelaties	<ul style="list-style-type: none"> • expeditiegebied; • goederenlift (verticale verkeersruimte).
Voorzieningen	Losse inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • opstelruimte serveerwagen; • horecakoelkast; • stellingkasten.
	Vaste inrichting	Spoelbak met warm- en koud stromend water.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort opslagruimte.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort overige technische ruimte en opslagruimte.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie opslagruimte.
	Visueel comfort	Visueel comfort sanitaire-, technische-, verkeers- en opslagruimte.

Post

Functioneel, met aandacht voor ruimtelijke kwaliteit

Interdepartementale

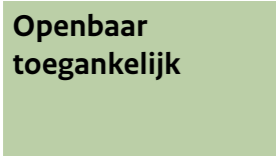
Rijkslogistiek IPKD

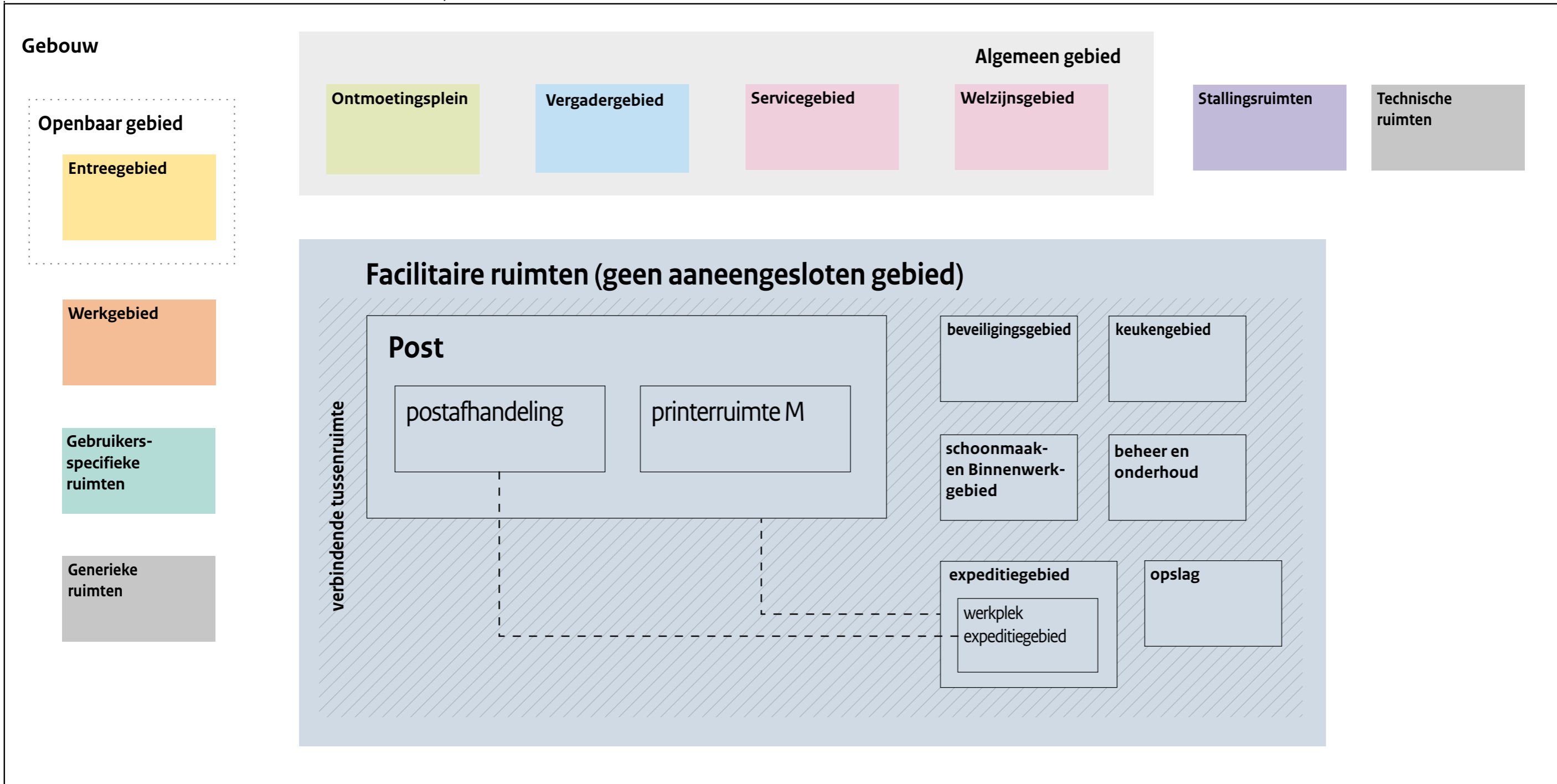
Relatieschema facilitaire ruimten - post

Legenda

		
omsloten ruimte	open ruimte	samengestelde voorziening
		
directe relatie	nabijheidsrelatie	visuele relatie

Buitenruimte

 Openbaar toegankelijk	 Niet-openbaar toegankelijk
---	--

Gebouw - Facilitaire ruimten - Post

Ruimte		Postafhandeling
Omschrijving		Ruimte voor postontvangst, voorbereiden voor distributie in het pand, scannen en afhandelen van postzaken en afhandeling uitgaande post. De werkplek is geschikt om langer dan twee uur achtereenvolgens te werken.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • post verwerken; • bureauwerk; • (beveiligd) opbergen; • opslaan.
Functionele eisen		Gemakkelijk te bereiken aansluitpunten voor ICT-middelen (geïntegreerd in het meubilair).
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	De rekenregel voor het aantal vierkante meters is het aantal FWTE's/40 m ² . Per project nader te bepalen.
	Open/omsloten	Omsloten
	Privacy	Werkplekopstelling heeft rugdekking.
	Afsluitbaarheid	Ja, met paslezer.
	Daglichttoetreding	Verplicht: directe daglichttoetreding.
Ruimtelijke relaties	Nabijheidsrelaties	Werkplek expeditie.
Voorzieningen	Losse inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • werkplekopstellingen met bijzettafel die voldoen aan de Arbo; • afsluitbare kasten, stellingkasten; • opstelplek voor scanapparatuur, postvakken, rolcontainers, sorteertafel en sorteerkast.
	Vaste inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • voorziening voor het ophangen en tonen van documenten en een schrijfvoorziening op de wand (whiteboard/wall); • voorziening voor het ophangen van jassen/colberts passend bij de ruimte/functie; • nagelvaste kluis.
	IT- & AV-middelen	IT-werkplekopstelling
Weging FWTE		Telt mee als FWTE.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort klasse 2.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomstruimte klasse 2A.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie verblijfsruimte met spuiventilatie.
	Visueel comfort	Visueel comfort werkplek klasse 2.

Gebouw - Facilitaire ruimten - Post

Ruimte		Printerruimte M
Omschrijving		Een ruimte om te printen, scannen, kopiëren en voor het opslaan van kantoorpullen.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • printen; • scannen; • kopiëren; • opbergen; • afval deponeren.
Functionele eisen		<ul style="list-style-type: none"> • eventueel gecombineerd met de ruimte postafhandeling; • gladde vloerafwerking.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	<ul style="list-style-type: none"> • per ruimte 9 m²; • de rekenregel voor het aantal printerruimten is één ruimte per verdieping en één per 75 FWTE; • een toevoeging van een plotter geeft een ophoging van 3 m² aan de ruimtebehoefte.
	Open/omsloten	Omsloten
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Voorzieningen	Losse inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • multifunctionele printer (MFP); • uitlegtafel voor kantoortoebehoren; • papierversnipperaar; • papiercontainer voor vertrouwelijk papier; • kast voor kantoorartikelen/(brief-/bedrukt) papier; • papieropslag.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort technische ruimte.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort verkeersruimte.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie serviceruimte.
	Visueel comfort	Visueel comfort sanitaire-, technische-, verkeers- en opslagruimte.

Generieke ruimten

Functioneel, met aandacht voor ruimtelijke kwaliteit

Rijkskantoor Graadt van Roggenweg 500, Utrecht - De Twee Snoeken (foto: Joep Jacobs)

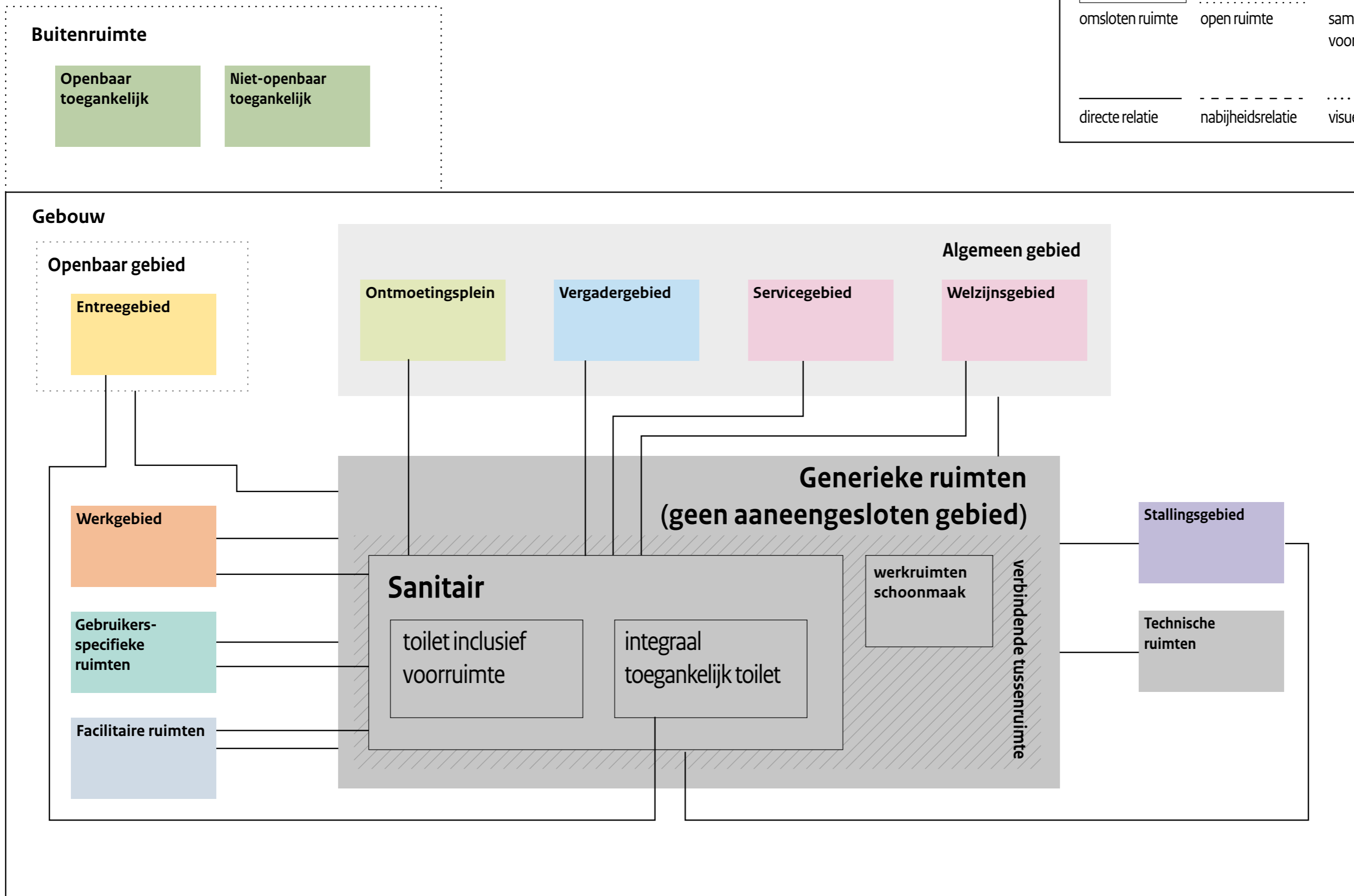
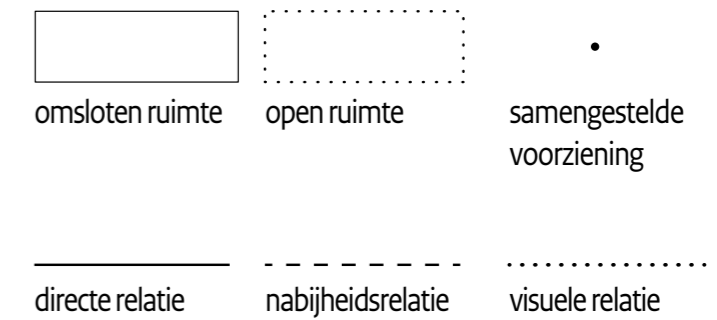
Sanitair

Functioneel, met aandacht voor ruimtelijke kwaliteit

Rijkskantoor Rijnstraat 8, Den Haag - OMA

Relatieschema generieke ruimten - sanitair

Legenda

Gebouw - Generieke ruimten - Sanitair

Ruimte		Toilet inclusief voorruimte
Omschrijving		Ruimte met toiletvoorziening en voorruimte. Dames, heren en genderneutraal gescheiden.
Activiteiten		Toiletbezoek
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	<ul style="list-style-type: none"> • het toilet inclusief voorruimte is 3 m²; • het aantal toiletten is voldoende voor de capaciteit van het aantal personen in het betreffende gebied, aangepast op de (piek) belasting en met een maximale loopafstand; • in het werkgebied is het uitgangspunt één toilet per vijftien FWTE.
	Open/omsloten	Omsloten
	Afsluitbaarheid	Ja, toiletruimte van binnenuit.
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Voorzieningen	Losse inrichting	Hygiëne afvalbak.
	Vaste inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • complete toiletvoorziening inclusief wastafel met spiegel; • voorziening om handen te kunnen drogen; • voorziening voor het ophangen van jassen/colberts passend bij de ruimte/functie.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort sanitaire ruimte.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort toilet ruimte.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie sanitaire ruimte.
	Visueel comfort	Visueel comfort sanitaire-, technische-, verkeers- en opslagruimte.

Gebouw - Generieke ruimten - Sanitair

Ruimte		Integraal toegankelijk toilet
Omschrijving		Ruimte met toiletvoorziening die ook geschikt is voor gebruikers met een lichamelijke beperking.
Activiteiten		Toiletbezoek
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	<ul style="list-style-type: none"> • het integraal toegankelijke toilet is 4 m² exclusief voorruimte of 6 m² inclusief voorruimte; • uitgangspunt is tenminste één integraal toegankelijk toilet per verdieping en een maximale afstand; • per tien toiletten is er een integraal toegankelijk toilet.
	Open/omsloten	Omsloten
	Afsluitbaarheid	Ja, van binnenuit.
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Voorzieningen	Losse inrichting	Hygiëne afvalbak.
	Vaste inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • complete toiletvoorziening voor mensen met een lichamelijke beperking, inclusief wastafel met spiegel; • voorziening om handen te kunnen drogen; • voorziening voor het ophangen van jassen/colberts passend bij de ruimte/functie.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort sanitaire ruimte.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort toilet ruimte.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie sanitaire ruimte.
	Visueel comfort	Visueel comfort sanitaire-, technische-, verkeers- en opslagruimte.

Werkruimten schoonmaak

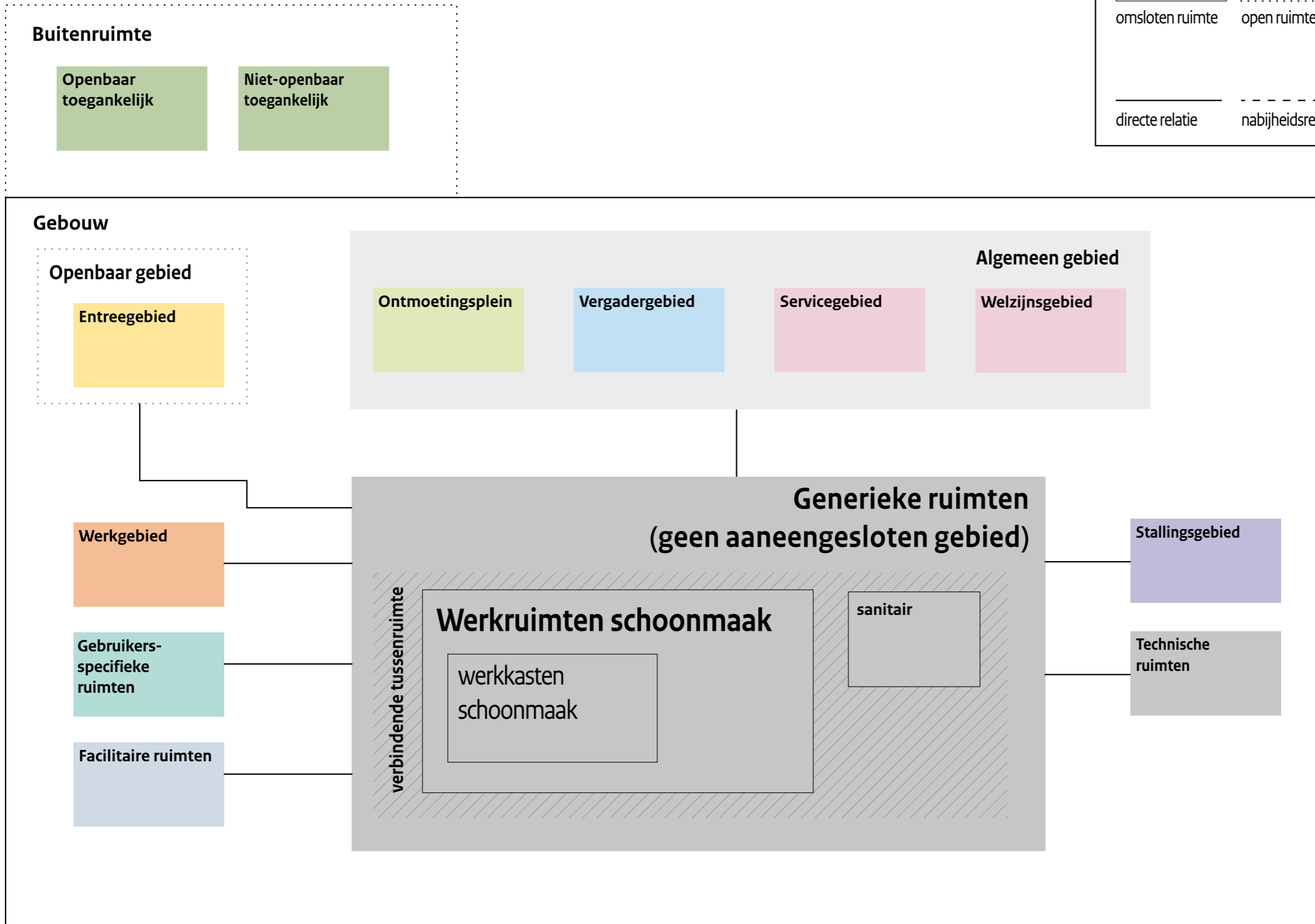
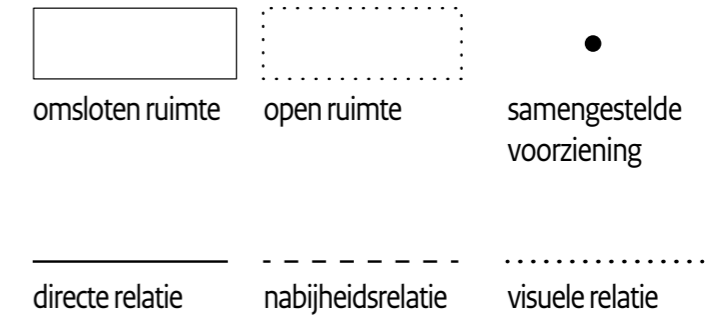
Functioneel, met aandacht voor ruimtelijke kwaliteit (kasten weggewerkt in wand)

Huis, Bloemendaal- Paul de Ruiter en i29

Relatieschema generieke ruimten - werkruimten schoonmaak

Legenda

Gebouw - Generieke ruimten - Werkruimten schoonmaak

Ruimte		Werkkasten schoonmaak
Omschrijving		Ruimte voor decentrale opslag van de schoonmaakorganisatie. Opstelplaats voor de schoonmaakkar en toebehoren.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • schoonmaakwerkzaamheden en opslaan schoonmaakbenodigdheden; • water tappen.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	<ul style="list-style-type: none"> • de ruimte is minimaal 2,5m² (gewenst 4 m²); • minimaal één per verdieping afhankelijk van de layout van het gebouw; • maximale loopafstand bepalen.
	Open/omsloten	Omsloten
	Afsluitbaarheid	Ja, met paslezer.
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Voorzieningen	Losse inrichting	Stellingkast voor de grijpvoorraad en schoonmaakwagen (afmeting l 100 x b 61,5 x h 118).
	Vaste inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • uitstortgootsteen met warm- en koud stromend water (lage spoelbak met hoge kraan t.b.v. emmers); • planken en uithangrek voor doeken.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort opslagruimte.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort overige technische ruimte en opslagruimte.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie opslagruimte.
	Visueel comfort	Visueel comfort sanitaire-, technische-, verkeers- en opslagruimte.

Stallingsruimten

Functioneel, met aandacht voor ruimtelijke kwaliteit

Karen Blixens Plads, Kopenhagen - Cobe (foto: Rasmus Hjorthøj)

Stallingsruimten: helder en veilig

Als Rijk promoten we het fietsgebruik. Niet alleen omdat het duurzaam is maar ook omdat het bijdraagt aan de gezondheid van medewerkers. Autogebruik wordt ontmoedigd, zeker in binnensteden is het in de toekomst niet meer mogelijk om je privéauto bij het rijkskantoor te parkeren. Het parkeerbeleid van het Rijk is vol in ontwikkeling. De focus verschuift van een minimaal aantal parkeerplekken naar een maximum. Hoe dichterbij het rijkskantoor bij een OV-knooppunt staat, hoe kleiner het parkeeraanbod is voor medewerkers. Woonwerkverkeer gebeurt in principe met OV, fiets of lopend. Parkeerplekken voor dienstauto's die nodig zijn voor het primaire proces worden uiteraard gerealiseerd. Ook zijn er voldoende integraal toegankelijke parkeervoorzieningen.

Een ontspannen begin van je dag

Voor veel collega's is de stallingsruimte de dagelijkse entree en verdient daarom de nodige aandacht. Er zijn voldoende oplaadvoorzieningen voor E-bikes en er is rekening gehouden met afwijkende maatvoering van fietsen zoals bijvoorbeeld bakfietsen. Vanuit de stallingsruimte vind je gemakkelijk je weg naar een lockerruimte, die voorzien is van eenvoudig te bedienen kledinglockers voor het opbergen van persoonlijke spullen zoals bijvoorbeeld je fietskleding. Vanuit de centrale lockerruimte heb je toegang tot individuele afsluitbare kleed- of doucheruimten. De ruimten zijn schoon en mooi vormgegeven zodat fietsgebruik ook écht aantrekkelijk wordt: je begint de dag in het rijkskantoor fris en ontspannen. Op een regenachtige dag kun je natte regenkleding laten drogen dankzij een handige droogvoorziening, te bereiken vanuit de lockerruimte. Vanuit de stallingsruimte kom je vervolgens op een logische en prettige manier het rijkskantoor binnen. Voor een verdere toelichting op een optimale inrichting van de fietsenstalling, zie ook 'Leidraad fietsenparkeervoorziening'.

Functioneel, met aandacht voor ruimtelijke kwaliteit (zorgvuldige verlichting, ruime opzet, gevoel van veiligheid)

Fietsenstalling Leidseplein, Amsterdam - ZJA

Gebouw - Stallingsruimten - Stallingsgebied rijwielen

Ruimte		Stallingsplaats dienstfiets
Omschrijving		Plek om een dienstfiets te stallen.
Activiteiten		Stallen
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	<ul style="list-style-type: none"> • per medio 2026 geldt 10% van het aantal FWTE voor het totaal aantal stallingsplaatsen rijwielen (in buitenruimte en in stallingsgebied); • per stallingsplaats 0,8 m² bij de toepassing van een hoog/laag fietsparkeersysteem; • de afmeting van de stallingsplaats is 0,4 x 2 m.
	Open/omsloten	Open
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort semi buitenruimten.
	Thermisch comfort	Kenmerk niet van toepassing.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie semi buitenruimten.
	Visueel comfort	Visueel comfort parkeergarage/inpandige voertuigstalling.

Gebouw - Stallingsruimten - Stallingsgebied rijwielen

Ruimte		Stallingsplaats elektrische fiets
Omschrijving		Plek om een elektrische fiets te stallen.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • stallen; • laden.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	<ul style="list-style-type: none"> • per medio 2026 geldt 10% van het totaal aantal FWTE voor het totaal aantal stallingsplaatsen rijwielen (in buitenruimte en in stallingsgebied). • per stallingsplaats 1,1 m². De afmeting van de stallingsplaats is 0,55 x 2 m².
	Open/omsloten	Open
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Voorzieningen	Vaste inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • tenminste 10% van het totaal aantal stallingsplaatsen voor diverse rijwielen voorzien van een laadvoorziening (het aantal laadvoorzieningen is situationeel en in ontwikkeling); • voorziening om een rijwiel te stallen/aan vast te zetten, passend bij de stallingsplaats; • belijning of andere voorziening om stallingsplaats te duiden; • fietspomphaspel met luchtdruk (compressor).
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort semi buitenruimten.
	Thermisch comfort	Kenmerk niet van toepassing.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie semi buitenruimten.
	Visueel comfort	Visueel comfort parkeergarage/inpandige voertuigstalling.

Gebouw - Stallingsruimten - Stallingsgebied rijwielen

Ruimte		Stallingsplaats standaardfiets
Omschrijving		Plek om een fiets met standaard maatvoering te stallen.
Activiteiten		Stallen
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	<ul style="list-style-type: none"> • per medio 2026 geldt 10% van het aantal FWTE voor het totaal aantal stallingsplaatsen rijwielen (in buitenruimte en in stallingsgebied); • per stallingsplaats 0,8 m² bij de toepassing van een hoog/laag fietsparkeersysteem. De afmeting van de stallingsplaats is 0,4 x 2 m.
	Open/omsloten	Open
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort semi buitenruimten.
	Thermisch comfort	Kenmerk niet van toepassing.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie semi buitenruimten.
	Visueel comfort	Visueel comfort parkeergarage/inpandige voertuigstalling.

Gebouw - Stallingsruimten - Stallingsgebied rijwielen

Ruimte		Stallingsplaats fiets met afwijkende maten
Omschrijving		Plek om een fiets met diverse afmetingen te stallen.
Activiteiten		Stallen
Functionele eisen		Rekening houden met 20% van het totaal aantal fietsen die niet in een standaard fietsenrek passen, zoals fietsen met kinderzitjes of krat, of fietsen met bredere banden en/of stuur.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	<ul style="list-style-type: none"> • per medio 2026 geldt 10% van het aantal FWTE voor het totaal aantal stallingsplaatsen rijwielen (in buitenruimte en in stallingsgebied); • per stallingsplaats 1,3 m². De afmeting van de stallingsplaats is 0,65 x 2 m.
	Open/omsloten	Open
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort semi buitenruimten.
	Thermisch comfort	Kenmerk niet van toepassing.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie semi buitenruimten.
	Visueel comfort	Visueel comfort parkeergarage/inpandige voertuigstalling.

Gebouw - Stallingsruimten - Stallingsgebied rijwielen

Ruimte		Stallingsplaats bakfiets
Omschrijving		Plek om een bakfiets te stallen.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • stallen; • laden.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	<ul style="list-style-type: none"> • per medio 2026 geldt 10% van het totaal aantal FWTE voor het totaal aantal stallingsplaatsen rijwielen (in buitenruimte en in stallingsgebied); • per stallingsplaats 2,7 m². De afmeting van de stallingsplaats is 1 x 2,7 m.
	Open/omsloten	Open
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Voorzieningen	Vaste inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • tenminste 10% van het totaal aantal stallingsplaatsen voor diverse rijwielen voorzien van een laadvoorziening (het aantal laadvoorzieningen is situationeel en in ontwikkeling); • voorziening om een rijwiel te stallen/aan vast te zetten passend bij de stallingsplaats; • belijning of andere voorziening om stallingsplaats te duiden; • fietspomphaspel met luchtdruk (compressor).
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort semi buitenruimten.
	Thermisch comfort	Kenmerk niet van toepassing.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie semi buitenruimten.
	Visueel comfort	Visueel comfort parkeergarage/inpandige voertuigstalling.

Gebouw - Stallingsruimten - Stallingsgebied rijwielen

Ruimte		Stallingsplaats scootmobiel
Omschrijving		Plek om een klein vervoermiddel van een rijksmedewerker met een lichamelijke beperking te stallen.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • stallen; • laden.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	<ul style="list-style-type: none"> • per stallingsplaats 2 m²; • de afmeting van de stallingsplaats is 1,6 x 1,25 m.
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Voorzieningen	Vaste inrichting	Laadvoorziening
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort semi buitenruimten.
	Thermisch comfort	Kenmerk niet van toepassing.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie semi buitenruimten.
	Visueel comfort	Visueel comfort parkeergarage/inpandige voertuigstalling.

Gebouw - Stallingsruimten - Stallingsgebied rijwielen

Ruimte		Stallingsplaats bromfiets en scooter
Omschrijving		Plek om een gemotoriseerde tweewieler te stallen.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • stallen; • laden.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	<ul style="list-style-type: none"> • per stallingsplaats 1,6 m²; • de afmeting van de stallingsplaats is 0,85 x 1,9 m.
	Open/omsloten	Open
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort semi buitenruimten.
	Thermisch comfort	Kenmerk niet van toepassing.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie semi buitenruimten.
	Visueel comfort	Visueel comfort parkeergarage/inpandige voertuigstalling.

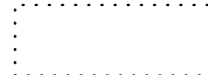

Parkeergebied auto's en motoren

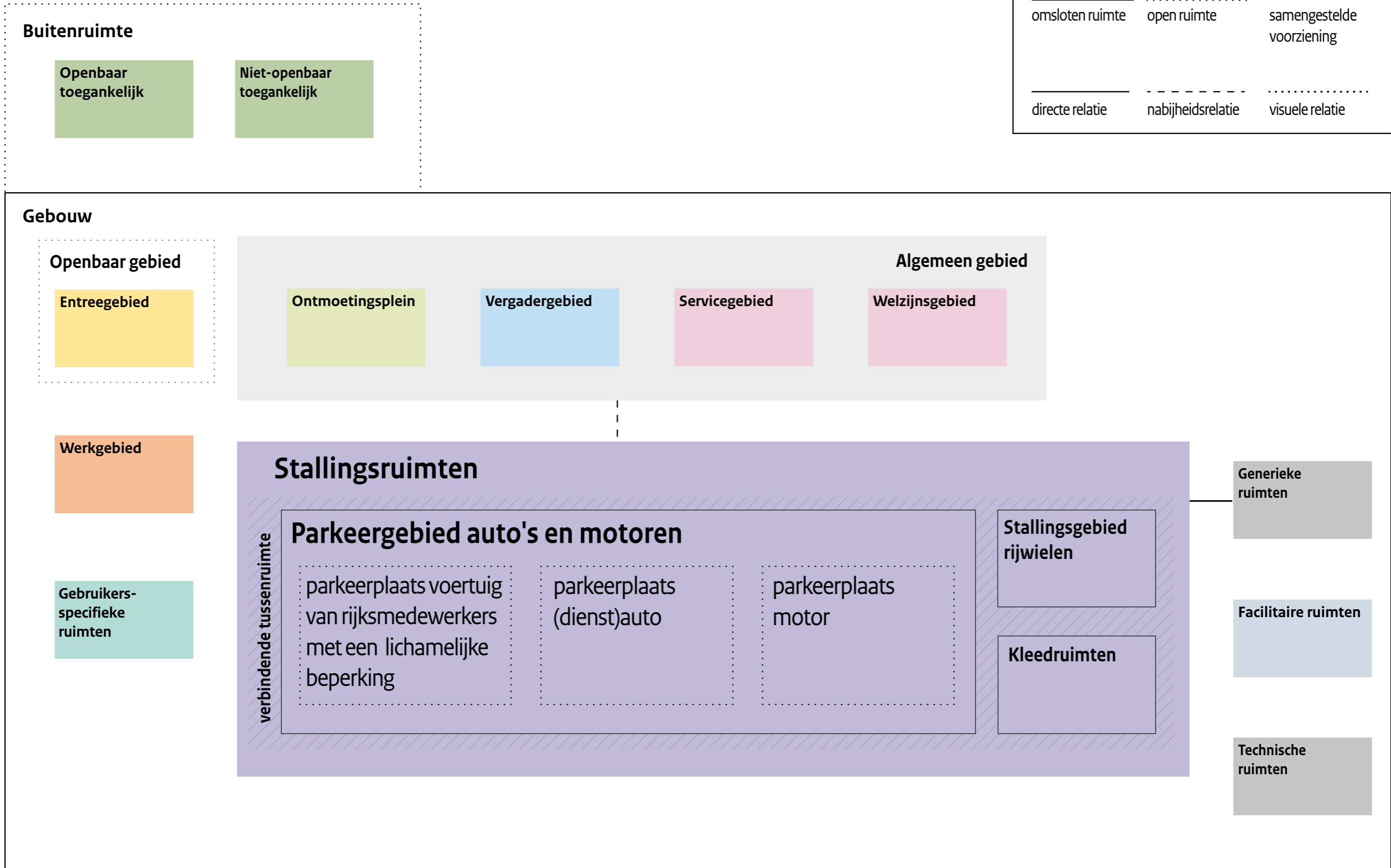
Functioneel, met aandacht voor ruimtelijke kwaliteit (zorgvuldige verlichting, lichte kleurstelling en ruime opzet)

Parkeergarage Lammermarkt, Leiden - JHK (part of Sweco)

Relatieschema stallingsruimten - parkeergebied auto's en motoren

Legenda

		
omsloten ruimte	open ruimte	samengestelde voorziening
		
directe relatie	nabijheidsrelatie	visuele relatie

Gebouw - Stallingsruimten - Parkeergebied auto's en motoren

Ruimte		Parkeerplaats voertuig van rijksmedewerker met een lichamelijke beperking
Omschrijving		Plek om een voertuig van een rijksmedewerker met een lichamelijke beperking te parkeren, met voldoende ruimte om rond het voertuig te manoeuvreren.
Activiteiten		Parkeren
Functionele eisen		In aanvulling op de laadvoorzieningen (zie vaste inrichting) worden de overige parkeerplekken voorzien van loze leidingen ter voorbereiding op toekomstige uitbreidingen.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	<ul style="list-style-type: none"> • per parkeerplaats 17,5 m²; • de afmeting van de parkeerplaats is 3,5 x 5 m.
	Open/omsloten	Open
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	Entreegebied
Voorzieningen	Vaste inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • 12% van het totaal aantal parkeerplaatsen voorzien van een laadvoorziening (aantal laadvoorzieningen is situationeel en in ontwikkeling); • bij nieuwbouw of ingrijpende renovatie dient vanaf eind 2026 50% van het aantal parkeerplekken een laadvoorziening te hebben volgens de EPBD 4 (Europese regelgeving); • belijning of andere voorziening om parkeerplaats te duiden.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort semi buitenruimten.
	Thermisch comfort	Kenmerk niet van toepassing.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie semi buitenruimten.
	Visueel comfort	Visueel comfort parkeergarage/inpandige voertuigstalling.

Gebouw - Stallingsruimten - Parkeergebied auto's en motoren

Ruimte		Parkeerplaats (dienst)auto
Omschrijving		Plek om een gemotoriseerd voertuig te parkeren.
Activiteiten		Parkeren
Functionele eisen		In aanvulling op de laadvoorzieningen (zie vaste inrichting) worden de overige parkeerplekken voorzien van loze leidingen ter voorbereiding op toekomstige uitbreidingen.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	<ul style="list-style-type: none"> • per parkeerplaats 12,5 m²; • de afmeting van de parkeerplaats is 2,5 x 5 m.
	Open/omsloten	Open
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Voorzieningen	Vaste inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • 12% van het totaal aantal parkeerplaatsen voorzien van een laadvoorziening (aantal laadvoorzieningen is situationeel en in ontwikkeling); • bij nieuwbouw of ingrijpende renovatie dient vanaf eind 2026 50% van het aantal parkeerplekken een laadvoorziening te hebben volgens de EPBD 4 (Europese regelgeving); • belijning of andere voorziening om parkeerplaats te duiden.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort semi buitenruimten.
	Thermisch comfort	Kenmerk niet van toepassing.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie semi buitenruimten.
	Visueel comfort	Visueel comfort parkeergarage/inpandige voertuigstalling.

Gebouw - Stallingsruimten - Parkeergebied auto's en motoren

Ruimte		Parkeerplaats motor
Omschrijving		Plek om een motor te parkeren.
Activiteiten		Parkeren
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	<ul style="list-style-type: none"> • per parkeerplaats 3,8 m²; • de afmeting van de parkeerplaats is 1,5 x 2,5 m.
	Open/omsloten	Open
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort semi buitenruimten.
	Thermisch comfort	Kenmerk niet van toepassing.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie semi buitenruimten.
	Visueel comfort	Visueel comfort parkeergarage/inpandige voertuigstalling.

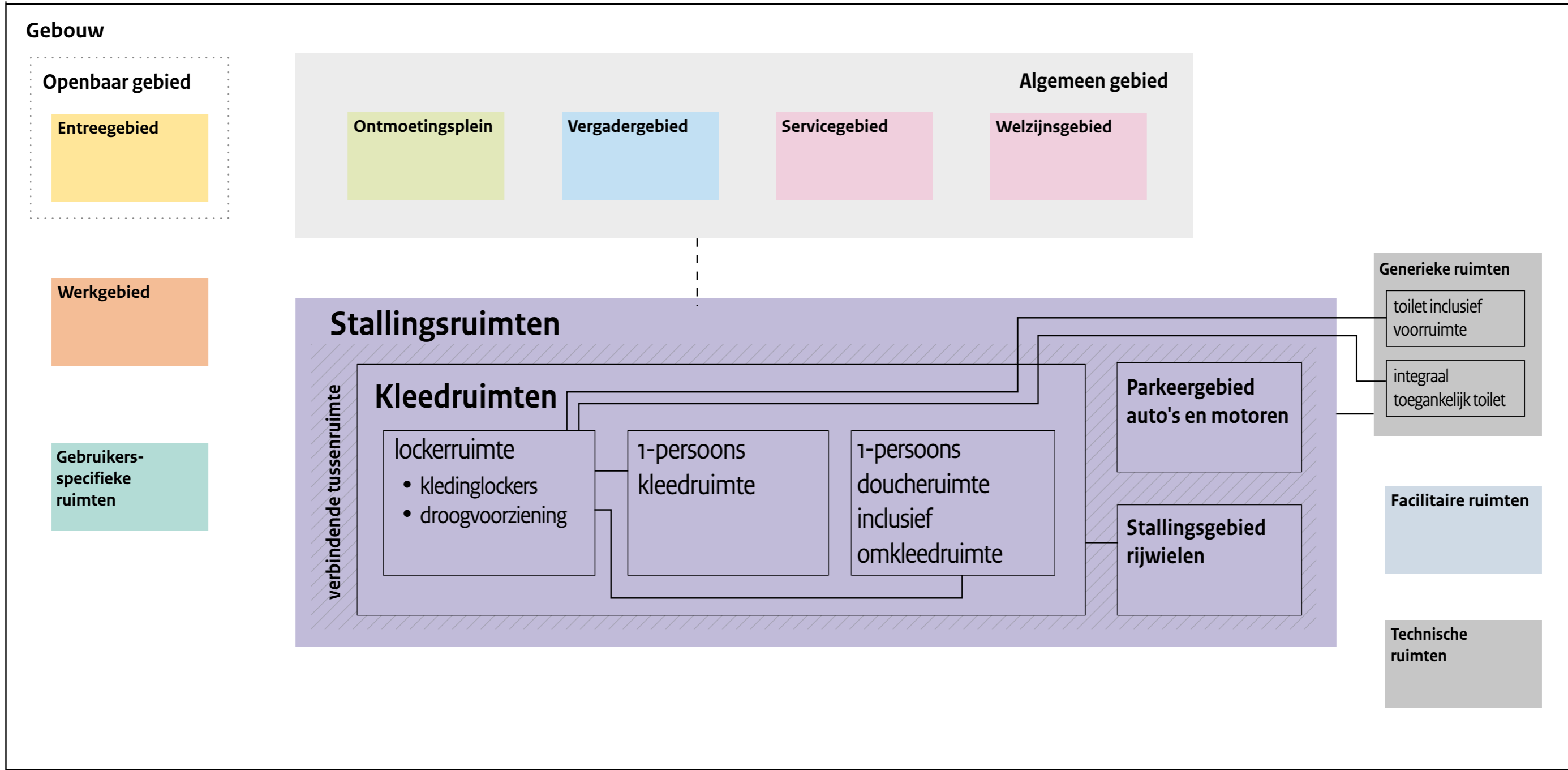
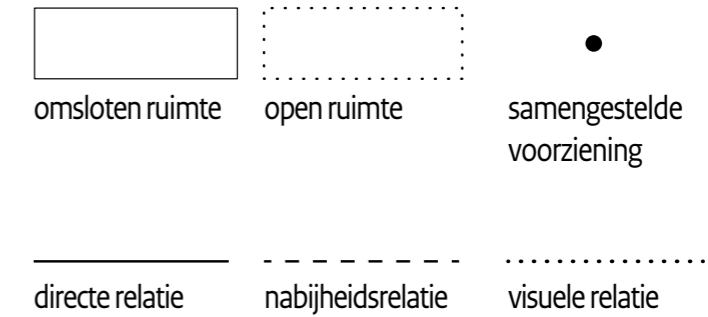
Kleedruimten

Functioneel, met aandacht voor ruimtelijke kwaliteit

Sportschool, Dubai - VSHD Design

Relatieschema stallingsruimten - kleedruimten

Legenda

Gebouw - Stallingsruimten - Kleedruimten

Ruimte		Eenpersoons kleedruimte
Omschrijving		Ruimte waar een medewerker zich kan omkleden.
Activiteiten		Omkleden
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Per kleedruimte 1,5 m ² .
	Open/omsloten	Omsloten
	Privacy	Geen inkijk, niet beïnvloedbaar.
	Afsluitbaarheid	Ja, van binnenuit.
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	Lockerruimte
Voorzieningen	Vaste inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • wastafel met warm- en koud stromend water, spiegel met planchet; • voorziening om handen te kunnen drogen; • leg- en hangvoorziening.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort sanitaire ruimte.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort kled en douche ruimte.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie sanitaire ruimte.
	Visueel comfort	Visueel comfort sanitaire-, technische-, verkeers- en opslagruimte.

Gebouw - Stallingsruimten - Kleedruimten

Ruimte		Lockerruimte
Omschrijving		Genderneutrale lockerruimte.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • opbergen van kleding; • handen wassen.
Ruimtelijke kenmerken	Open/omsloten	Omsloten
	Afsluitbaarheid	Nee
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	De toiletten en integraal toegankelijk toilet, eenpersoons kleedruimten en eenpersoons doucheruimten zijn direct toegankelijk vanuit de lockerruimte.
Samengestelde voorziening		<ul style="list-style-type: none"> • kledinglockers; • droogvoorziening (zie achteraan in dit Ruimteboek).
Voorzieningen	Losse inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • banken; • gescheiden afvalvoorziening.
	Vaste inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • wastafel met warm- en koud stromend water en spiegel met planchet; • voorziening om handen te kunnen drogen; • passpiegel.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort sanitaire ruimte.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort kleed en douche ruimte.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie sanitaire ruimte.
	Visueel comfort	Visueel comfort sanitaire-, technische-, verkeers- en opslagruimte.

Gebouw - Stallingsruimten - Kleedruimten

Ruimte		Eenpersoons doucheruimte inclusief omkleedruimte
Omschrijving		Een ruimte om te douchen en om te kleden en op een droge plek kleding neer te leggen en op te hangen.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • douchen; • omkleden.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	<ul style="list-style-type: none"> • per doucheruimte 2 m²; • de rekenregel voor het aantal doucheruimten is vier in een kantoor met minder dan 2000 FWTE en zes in een kantoor met meer dan 2000 FWTE.
	Open/omsloten	Omsloten
	Privacy	Geen inkijk, niet beïnvloedbaar.
	Afsluitbaarheid	Ja, van binnenuit.
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	Lockerruimte
Voorzieningen	Vaste inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • douche; • spiegel met planchet; • leg- en hangvoorziening.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort sanitaire ruimte.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort kleed en douche ruimte.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie sanitaire ruimte.
	Visueel comfort	Visueel comfort sanitaire-, technische-, verkeers- en opslagruimte.

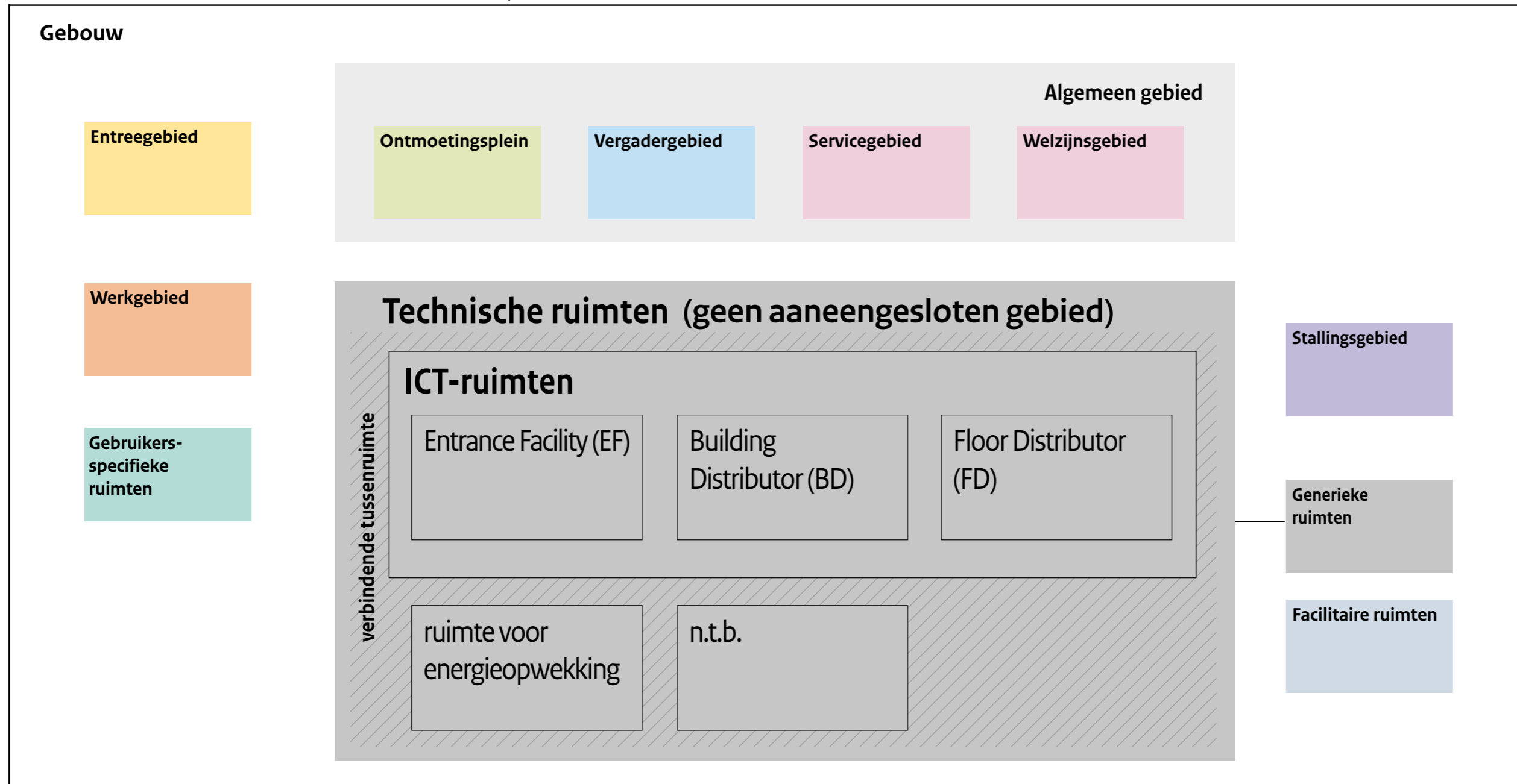
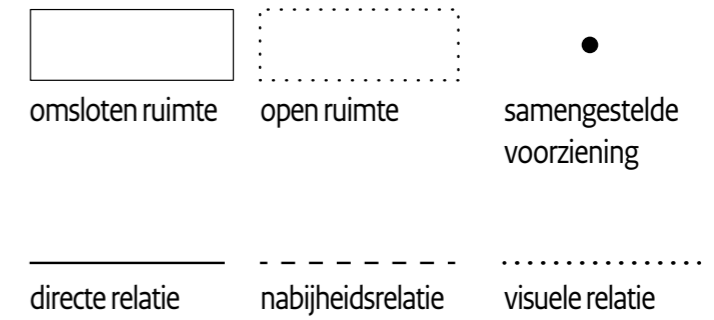

Technische ruimten

Relatieschema technische ruimten

Legenda

Gebouw - Technische ruimten - ICT-ruimten

Ruimte		Building Distributor (BD)
Omschrijving		Opstelplaats van de centrale netwerkapparatuur van een gebouw. Hoofd Interconnect van de bekabeling. Opstelplaats van centrale IHD/DAS-apparatuur en centrale telefonie (IP) apparatuur, indien aanwezig. Synoniemen: Main Equipment Room (MER), computerruimte, centrale dataruimte, hoofddataverdeelruimte, hoofd telecommunicatieruimte.
Ruimtelijke kenmerken	Open/omsloten	Omsloten
	Afsluitbaarheid	Ja
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort technische ruimte.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort ICT-ruimte.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie MER- en SER-ruimte.
	Visueel comfort	Visueel comfort sanitaire-, technische-, verkeers- en opslagruimte.

Gebouw - Technische ruimten - ICT-ruimten

Ruimte		Entrance Facility (EF)
Omschrijving		Toegangsruimte voor externe kabelinvoeren. Demarcatiepunt tussen provider en IDVP. Opstelplaats van de apparatuur van de provider(s) van data en spraakverbindingen. Synoniemen: Entrance Facility Room (EFR), ISRA-punt-ruimte, provider-ruimte.
Ruimtelijke kenmerken	Open/omsloten	Omsloten
	Afsluitbaarheid	Ja
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort technische ruimte.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort ICT-ruimte.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie MER- en SER-ruimte.
	Visueel comfort	Visueel comfort sanitaire-, technische-, verkeers- en opslagruimte.

Gebouw - Technische ruimten - ICT-ruimten

Ruimte		Floor Distributor (FD)
Omschrijving		Opstelplaats van decentrale netwerkapparatuur. Decentrale Interconnect en afloper van de bekabeling. Opstelplaats van decentrale IHD/DAS-componenten en onderstations van BAS-systemen. Synoniemen: Satellite Equipment Room (SER), dataruimte, telecommunicatie-ruimte, dataverdeelruimte.
Ruimtelijke kenmerken	Open/omsloten Afsluitbaarheid Daglichttoetreding	Omsloten Ja Niet verplicht.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort Thermisch comfort Luchtkwaliteit Visueel comfort	Akoestisch comfort technische ruimte. Thermisch comfort ICT-ruimte. Ventilatie MER- en SER-ruimte. Visueel comfort sanitaire-, technische-, verkeers- en opslagruimte.

Gebouw - Technische ruimten - ICT-ruimten

Ruimte		Ruimte voor energieopwekking
Omschrijving		Uitwerking volgt in de volgende release van het Ruimteboek.
Activiteiten		Energieopwekking
Ruimtelijke kenmerken	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	Akoestisch comfort technische ruimte.
	Thermisch comfort	Thermisch comfort overige technische ruimte en opslagruimte.
	Luchtkwaliteit	Ventilatie technische ruimte.
	Visueel comfort	Visueel comfort sanitaire-, technische-, verkeers- en opslagruimte.

Samengestelde voorzieningen

Met aandacht voor materialisering en kleurstelling

The University of Cologne's start-up centre, Keulen - Kadawittfeldarchitektur (foto: Jens Kirchner)

Samengestelde voorziening		Belvoorziening
Omschrijving		Een voorziening om rustig te kunnen bellen en digitaal te overleggen. Deze belvoorziening maakt geen onderdeel uit van het inbouwpakket en kan in aanvulling op de eenpersoons – en tweepersoons videobelruimten aangeboden worden. Zie ook de werkplekondersteunende ruimten en voorzieningen voor de eisen die gesteld worden aan de eenpersoons- en tweepersoons videobelruimten.
Activiteiten		Bellen
Functionele eisen		Gemakkelijk te bereiken aansluitpunten voor ICT-middelen (geïntegreerd in het meubilair). De uitvoering kan in verschillende vormen (losse unit of een voorziening aan de wand).
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Per voorziening min. 1 m ² en max. 2 m ² .
	Privacy	Er is aandacht voor visuele- en akoestische privacy.
	Daglichttoetreding	Niet verplicht.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	Kan zowel in rust, ruis- als rumoer-zone.
Voorzieningen	Losse inrichting	Afhankelijk van de uitvoering: zitplek, voorziening voor laptop en notitieschrift.

Samengestelde voorziening		Daglockers
Omschrijving		Opstelruimte voor daglockers geschikt voor het opbergen van laptops, documenten en persoonlijke eigendommen. De lockers zijn te gebruiken door zowel rijksmedewerkers als bezoekers.
Activiteiten		Opbergen van persoonlijke- en werkgerelateerde spullen.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	<ul style="list-style-type: none"> • per locker 0,1 m²; • de rekenregel voor het aantal lockers is in ontwikkeling.
	Afsluitbaarheid	Ja, elektronisch.
Voorzieningen	Losse inrichting	Lockers

Samengestelde voorziening		Droogvoorziening
Omschrijving		Droogvoorziening voor fietskleding.
Activiteiten		Uithangen van natte kleding.
Voorzieningen	Vaste inrichting	Voorziening om natte kleding discreet te drogen te hangen.

Samengestelde voorziening		Informatiepunt
Omschrijving		De mogelijkheid om in (brede zin) uiting te geven aan de identiteit en projecten van de rijksorganisatie(s). De informatievoorziening maakt onderdeel uit van het interieurontwerp en biedt ruimte om informatie op diverse manieren te tonen. De informatie kan periodiek gewisseld worden. Aanvullend wordt er digitale informatie getoond, zoals pandinformatie, nieuwsberichten, OV-info, het energieverbruik van het rijkskantoor, etc.
Activiteiten		Informatie tonen en vergaren.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	De rekenregel voor het aantal vierkante meters is 1 m ² plus het aantal FWTE/1000 m ² , afgerond naar boven.
Voorzieningen	Losse inrichting	Voorziening om analoge informatie/displays te tonen.
	IT- & AV-middelen	Informatiescherm(en)

Samengestelde voorziening		Inname vuile vaat
Omschrijving		Plek waar gebruikers een vuil dienblad kunnen wegzetten.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • afgeven en verzamelen dienbladen; • scheiden van afval door gebruiker/cateraar.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	Spoelkeuken
	Visuele relaties	Logisch geplaatst voor het gebruik en goed vindbaar voor de gebruiker, maar niet direct in het zicht.
Voorzieningen	Losse inrichting	Verrijdbare afruim-units.

Samengestelde voorziening		Kledinglockers
Omschrijving		Opstelruimte voor persoonsgebonden kledinglockers geschikt voor het opbergen van kleding en persoonlijke eigendommen.
Activiteiten		Opbergen van kleding en persoonlijke spullen.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	<ul style="list-style-type: none"> • per locker 0,3 m²; • de rekenregel voor het aantal lockers is 75% van het aantal beveiligingsmedewerkers (van de grootste ploeg).
	Afsluitbaarheid	Ja, elektronisch.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	Conform NKBR.
Voorzieningen	Losse inrichting	Kledinglockers

Samengestelde voorziening		Opslagvoorziening persoonlijke -en zakelijke spullen
Omschrijving		Opstelruimte voor opslagvoorziening om persoonlijke- en werkgerelateerde spullen op te bergen. Een opslagvoorziening kan een locker zijn maar ook een gedeelte van een kast. In de projecten wordt steeds vaker nagedacht over de toepassing van persoonsongebonden lockers en teamkasten voor niet vertrouwelijke spullen.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • opbergen van werkdossiers; • persoonlijke- en werkgerelateerde spullen.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	<ul style="list-style-type: none"> • voor het werkgebied: $(0,1 \times \text{aantal FWTE})/0,7 = \text{aantal m}^2 \text{ FNO}$; • per locker 0,1 m². <p>Het uitgangspunt is de flexfactor 0,7. De toepassing van een andere flexfactor is niet van invloed op de rekenregel.</p>
	Afsluitbaarheid	Ja, elektronisch.
Voorzieningen	Losse inrichting	Locker, kast (hoog/laag, open/afsluitbaar).

Samengestelde voorziening		Opstelruimte cateringsservice
Omschrijving		Opstelruimte voor verrijdbare afzuim-units en cateringgerelateerde elementen.
Activiteiten		Stallen van cateringgerelateerde elementen.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Het aantal vierkante meters volgt uit ReF.
Ruimtelijke relaties	Visuele relaties	Uit het zicht.
Voorzieningen	Losse inrichting	<ul style="list-style-type: none"> • cateringelementen; • verrijdbare afzuim-units.

Samengestelde voorziening		Pantry L
Omschrijving		Ruime geïntegreerde pantryvoorziening en een buffetmeubel geschikt voor grote groepen.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • het voorzien in een kop koffie/thee of koud water en bijbehorende toevoegingen; • opdienen van het buffet en het nuttigen van lunch en borrels; • afwassen; • handen wassen; • opbergen; • koelen; • afval weggooien.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	<ul style="list-style-type: none"> • het aantal vierkante meters volgt uit ReF; • voldoende ruimte om met vergadergroepen rond het uitgiftemeubel te bewegen. De capaciteit van het vergadercentrum is hiervoor bepalend.
Voorzieningen	Losse inrichting Vaste inrichting	Gescheiden afvalvoorziening. <ul style="list-style-type: none"> • warme- en koude dranken apparaten met opstelruimten voor dranktoebehoren; • aanrechtmeubel met spoelbak en warm- en koud stromend water en opbergvoorziening; • voorziening om handen te kunnen drogen; • buffetmeubel voor het uitstallen van lunch en borrels geschikt voor de vergadercapaciteit, voorzien van opbergvoorziening voor gekoeld en ongekoeld food en non-food.

Samengestelde voorziening		Pantry M
Omschrijving		Geïntegreerde pantryvoorziening.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • het voorzien in een kop koffie/thee of koud water met bijbehorende toevoegingen; • afwassen; • handen wassen; • opbergen; • koelen; • opwarmen; • afval weggooien.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	De pantry M is 6 m ² .
Voorzieningen	Losse inrichting Vaste inrichting	Gescheiden afvalvoorziening. <ul style="list-style-type: none"> • warme- en koude dranken apparaat met opstelruimte voor dranktoebehoren; • aanrechtmeubel met spoelbak en warm- en koud stromend water; • opbergvoorziening; • koelkast en magnetron (magnetron alleen op centrale plek(ken) plaatsen, in het project nader te bepalen); • voorziening om handen te kunnen drogen.

Samengestelde voorziening		Pantry S
Omschrijving		Opstelruimte voor warme- en koude dranken apparaat als geïntegreerde voorziening.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • het voorzien in een kop koffie/thee of koud water en bijbehorende toevoegingen; • afval scheiden.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	De pantry S is 3 m ² .
Voorzieningen	Losse inrichting	Gescheiden afvalvoorziening.
	Vaste inrichting	Warme- en koude dranken apparaat met opstelruimte voor dranktoebehoren.

Samengestelde voorziening		Printer M
Omschrijving		Voorziening om te printen, scannen en kopiëren.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • printen; • scannen; • kopiëren.
Functionele eisen		Voldoende ruimte rondom de printer voor gebruik en onderhoud.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Per printer M 5 m ² .
Voorzieningen	Losse inrichting	Printer

Samengestelde voorziening		Printer S
Omschrijving		Voorziening om te printen, scannen en kopiëren.
Activiteiten		<ul style="list-style-type: none"> • printen; • scannen; • kopiëren.
Functionele eisen		Voldoende ruimte rondom de printer voor gebruik en onderhoud.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Per printer S 3 m ² .
Voorzieningen	Losse inrichting	Kleine printer.

Samengestelde voorziening		Vlaggenmasten
Omschrijving		Een voorziening om vlaggen te hijsen volgens de vlaginstructie voor rijksgebouwen, geplaatst op een representatieve en zichtbare plek.
Activiteiten		Vlag hijsen.
Voorzieningen	Vaste inrichting	Voorziening voor het hijsen van vlaggen.

Samengestelde voorziening		Voorziening voor jassen
Omschrijving		Opstelruimte voor een centraal geïntegreerd element voor het ophangen van jassen/colberts passend bij de ruimte/functie.
Activiteiten		Jas ophangen.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	Het aantal vierkante meters volgt uit ReF.
	Privacy	In het zicht voor gevoel van sociale controle.
Voorzieningen	Vaste inrichting	Centrale geïntegreerde voorziening om een jas op te kunnen hangen voor meerdere personen. Capaciteit passend bij het gebied.

De verbindende tussenruimte

Het 'weefsel' tussen de bouwstenen dat interactie en ontmoeting stimuleert

Het Zandkasteel, Amsterdam - Alberts & Van Huut, a/d Amstel architecten (foto: Adam van Noort)

Gebouw - Verbindende tussenruimte

Ruimte	Verbindende tussenruimte (buiten)
Omschrijving	De verbindende tussenruimte is de ruimte die zich tussen de gebieden, ruimten en voorzieningen bevindt. Het wordt ook wel omschreven als het 'weefsel' tussen de bouwstenen dat interactie en ontmoeting stimuleert en bijdraagt aan een levendige, betekenisvolle en aantrekkelijke plek voor de omgeving en de gebruikers van het rijkskantoor. Van wandelpaden met uitnodigende zitplekken, buitensportvoorzieningen tot een buurtmoestuin: het zijn allemaal voorbeelden van hoe er invulling gegeven kan worden aan de tussenruimte.
Activiteiten	<ul style="list-style-type: none"> • ontmoeten; • wandelen; • pauzeren; • ontspannen; • sporten.
Functionele eisen	<ul style="list-style-type: none"> • groene, biodiverse en klimaat adaptieve invulling; • gelaagde, onderhoudsarme beplanting met afwisselende bloeitijden (groenbeleving gedurende het jaar); • diversiteit aan voorzieningen die informele ontmoetingen, ontspanning en spel en interactie ondersteunen; • zorgvuldige routing, zonering en positionering van functies die zich in de tussenruimte bevinden; • aandacht voor sociale en fysieke veiligheid; • weer- en molestbestendige voorzieningen.
Voorzieningen	Vaste inrichting <ul style="list-style-type: none"> • groenvoorzieningen (o.a. bomen, beplantingen, hagen, gras); • buitenverlichting; • sta-en zitelementen; • buitensportvoorzieningen; • voorzieningen die uitnodigen tot spel en interactie; • kunst.

Gebouw - Verbindende tussenruimte

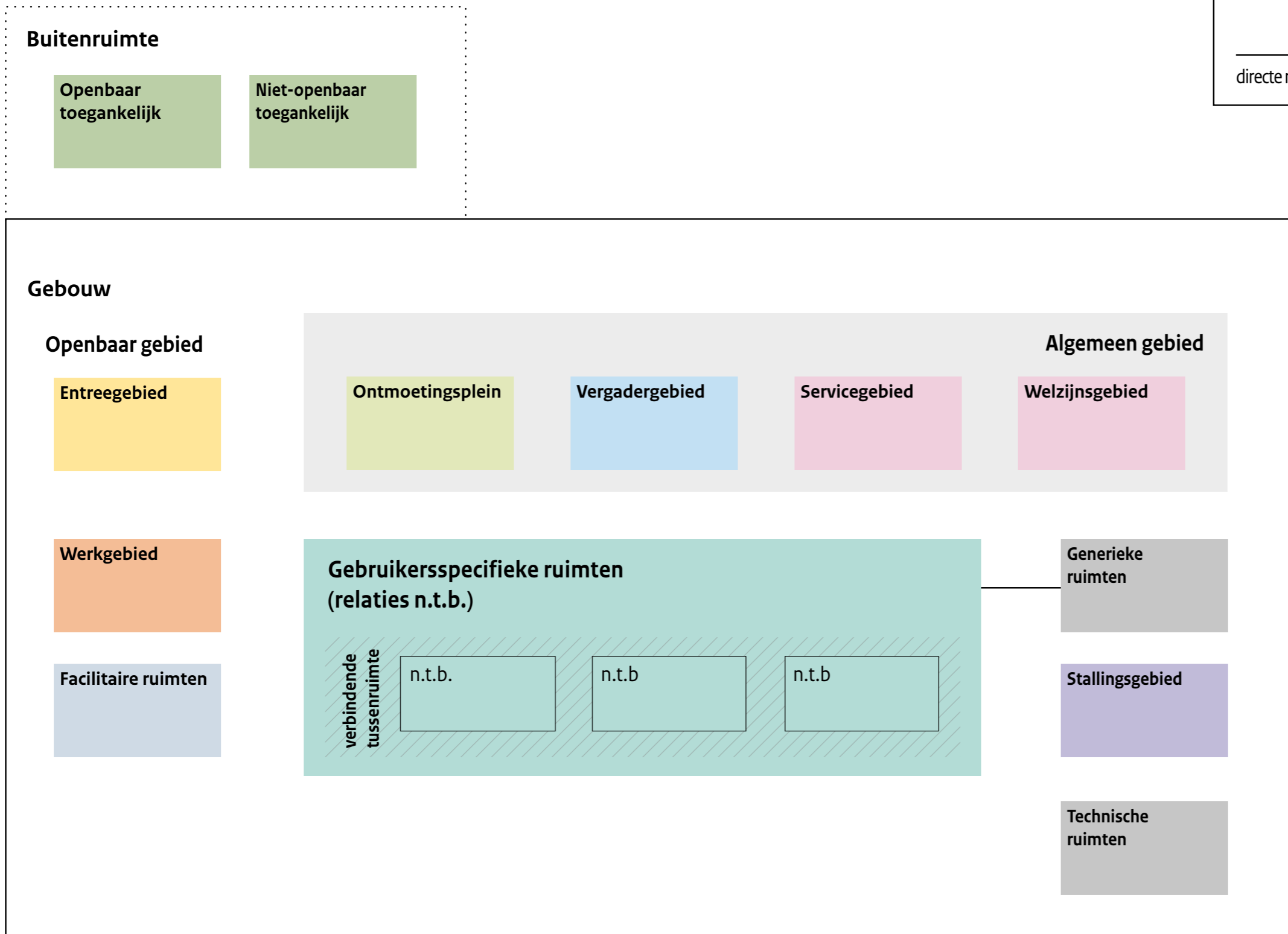
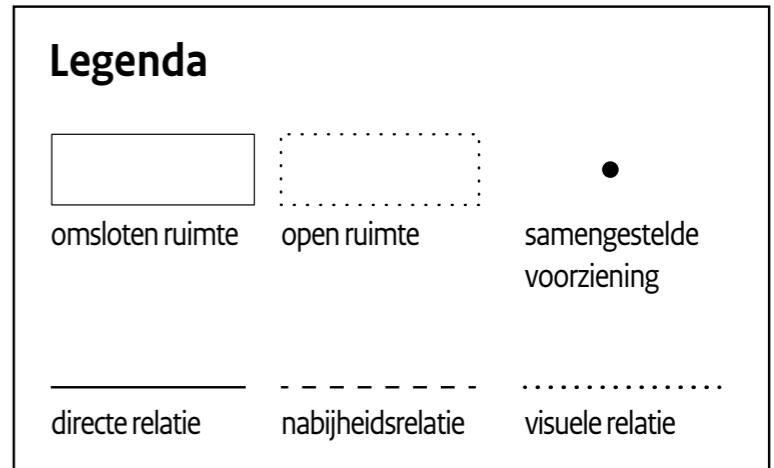
Ruimte	Verbindende tussenruimte (binnen)
Omschrijving	De verbindende tussenruimte is de ruimte die zich tussen de gebieden, ruimten en voorzieningen bevindt. Het wordt ook wel omschreven als het 'weefsel' tussen de bouwstenen dat interactie en ontmoeting stimuleert en bijdraagt aan een levendige, betekenisvolle en aantrekkelijke plek voor de gebruikers van het rijkskantoor. Een simpel voorbeeld is de opwaardering van het verkeersgebied tot een aantrekkelijke tussenruimte waar collega's elkaar informeel ontmoeten. Een ander voorbeeld is de toepassing van vides en trappen waardoor er naast een visuele verbinding tussen verdiepingen ook interactie tussen afdelingen en collega's ontstaat.
Activiteiten	<ul style="list-style-type: none"> • ontmoeten; • informeel overleg; • aanlanden; • pauzeren.
Functionele eisen	<ul style="list-style-type: none"> • diversiteit aan voorzieningen die informele ontmoetingen, overleg en aanlanden ondersteunen; • zorgvuldige routing, zonering en positionering van functies die zich in de tussenruimte bevinden (rust-ruis-rumoer); • het groen (onderhoudsarm) is zichtbaar, consistent aanwezig en vormt onderdeel van de vaste inrichting; • de klimaatinstallatie, verlichting en stroomvoorzieningen zijn toereikend om de diversiteit aan plekken in de tussenruimte te faciliteren.
Voorzieningen	Vaste inrichting <ul style="list-style-type: none"> • groenvoorzieningen; • sta-en zitelementen; • overlegtafels; • kunst.

Gebruikersspecifieke ruimten

Relatieschema gebruikersspecifieke ruimten

Gebouw - Gebruikersspecifieke ruimten

Ruimte		N.t.b.
Omschrijving		N.t.b.
Activiteiten		N.t.b.
Functionele eisen		N.t.b.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	N.t.b.
	Open/omsloten	N.t.b.
	Privacy	N.t.b.
	Afsluitbaarheid	N.t.b.
	Daglichttoetreding	N.t.b.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	N.t.b.
	Nabijheidsrelaties	N.t.b.
	Visuele relaties	N.t.b.
Samengestelde voorziening		N.t.b.
Voorzieningen	Losse inrichting	N.t.b.
	Vaste inrichting	N.t.b.
	IT- & AV-middelen	N.t.b.
Weging FWTE		N.t.b.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	N.t.b.
	Thermisch comfort	N.t.b.
	Luchtkwaliteit	N.t.b.
	Visueel comfort	N.t.b.

Gebouw - Gebruikersspecifieke ruimten

Ruimte		N.t.b.
Omschrijving		N.t.b.
Activiteiten		N.t.b.
Functionele eisen		N.t.b.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	N.t.b.
	Open/omsloten	N.t.b.
	Privacy	N.t.b.
	Afsluitbaarheid	N.t.b.
	Daglichttoetreding	N.t.b.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	N.t.b.
	Nabijheidsrelaties	N.t.b.
	Visuele relaties	N.t.b.
Samengestelde voorziening		N.t.b.
Voorzieningen	Losse inrichting	N.t.b.
	Vaste inrichting	N.t.b.
	IT- & AV-middelen	N.t.b.
Weging FWTE		N.t.b.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	N.t.b.
	Thermisch comfort	N.t.b.
	Luchtkwaliteit	N.t.b.
	Visueel comfort	N.t.b.

Gebouw - Gebruikersspecifieke ruimten

Ruimte		N.t.b.
Omschrijving		N.t.b.
Activiteiten		N.t.b.
Functionele eisen		N.t.b.
Ruimtelijke kenmerken	Ruimtebehoefte	N.t.b.
	Open/omsloten	N.t.b.
	Privacy	N.t.b.
	Afsluitbaarheid	N.t.b.
	Daglichttoetreding	N.t.b.
Ruimtelijke relaties	Directe relaties	N.t.b.
	Nabijheidsrelaties	N.t.b.
	Visuele relaties	N.t.b.
Samengestelde voorziening		N.t.b.
Voorzieningen	Losse inrichting	N.t.b.
	Vaste inrichting	N.t.b.
	IT- & AV-middelen	N.t.b.
Weging FWTE		N.t.b.
Technische uitgangspunten	Akoestisch comfort	N.t.b.
	Thermisch comfort	N.t.b.
	Luchtkwaliteit	N.t.b.
	Visueel comfort	N.t.b.

Bijlage 1: toelichting technische uitgangspunten

Gezondheid en comfort

De fysische factoren (comfortcondities) die bepalend zijn voor het fysiek en geestelijk welbevinden van de gebruikers van het rijkskantoor moeten een optimale uitvoering van de bedrijfsprocessen mogelijk maken. De gebruikers dienen daarom centraal te staan bij het ontwerp.

Gezondheid

Om tot een gezond gebouw te komen, wordt de volgende hiërarchie gehanteerd:

1. Vermijden van fysische, chemische en biologische vervuilingbronnen, ofwel aanpak aan de bron. De gebruikte materialen leveren geen negatieve bijdrage aan de gezondheid en de luchtkwaliteit.
2. De nog resterende gezondheidsrisico's worden zoveel mogelijk voorzien, beheerst en voorkomen.
3. Verbeteren van de zo ontstane leefkwaliteit door luchtverversing en een adequaat schoonmaakprogramma.

Individuele beïnvloeding werkplekomgeving: gebruikers moeten zoveel mogelijk invloed kunnen uitoefenen op hun omgeving. Dit heeft betrekking op zon- en lichtwering, verlichting, temperatuur, en op de toetreding van buitenlucht. Oplossingen moeten integraal worden uitgewerkt waarbij de beveiligingseisen worden gerespecteerd.

Comfort

Aan kantoorwerkplekken waar gedurende langere tijd (> twee uur) wordt gewerkt, worden eisen gesteld, zoals overeengekomen voor rijkskantoren. Voor akoestiek geldt dat voldoende geluidisolatie aanwezig is en voldoende geluidabsorptie om een gezond klimaat te realiseren. Het thermisch comfort is dusdanig dat een comfortabel binnenklimaat aanwezig is. Afhankelijk van de functie van de ruimte, zal een verhoogde eis worden gesteld wanneer meer privacy nodig is. Het ontwerp, materiaalkeuzen en de installaties worden zodanig gekozen dat gevaren voor de lichamelijke en geestelijke gezondheid van het personeel en toekomstige gebruikers zoveel mogelijk worden vermeden.

Er worden eisen gesteld aan het comfort van een rijkskantoor.

Daarbij worden eisen gesteld aan:

- akoestisch comfort;
- thermisch comfort;
- luchtkwaliteit;
- visueel comfort.

Voor de verschillende soorten ruimten zijn comfortklassen bepaald. Per comfortklasse zijn voor bovenstaande onderdelen eisen gesteld die aansluiten bij de activiteiten die in de ruimte plaatsvinden. Op de volgende pagina's worden deze comfortklassen nader toegelicht.

Aansprekende uitstraling en goed binnenklimaat

Loom Ferreteria office, Barcelona - Daniel Modòl Urbanism + Architecture (foto: Jordi Bernadó)

Akoestisch comfort

Klasse	Toelichting
Akoestisch comfort klasse 0	<p>Toe te passen voor zeer geluidgevoelige ruimten waar een zeer hoge privacy gewenst is en waar vertrouwelijke gesprekken niet hoorbaar en niet verstaanbaar zijn bij stemverheffing in de aangrenzende ruimten. Dit betreft een akoestisch comfortklasse voor een bouwkundige afgesloten ruimte.</p> <p>Datzelfde geldt voor het voorkomen van geluidshinder van buiten de ruimte welke een negatieve invloed heeft op de concentratie. Ook de gestelde eisen aan de ruimte-akoestiek zijn in deze comfortklasse zwaarder gesteld, ten behoeve van een betere spraakverstaanbaarheid en het verminderen van geluidsoverlast in de ruimte.</p> <p>Enkele voorbeelden van ruimten waar deze klasse wordt toegepast: auditorium, zittingszaal, verhoorkamer, e.g.</p>
Akoestisch comfort klasse 1	<p>Toe te passen voor ruimten met een bouwkundige afscheiding naar omliggende ruimten. Toe te passen voor geluidgevoelige ruimten waar een hoge privacy gewenst is en waar vertrouwelijke gesprekken niet verstaanbaar zijn bij stemverheffing in de aangrenzende ruimten.</p> <p>De eisen die gesteld worden aan de ruimte-akoestiek lijken deels op comfortklasse 2, maar kennen een verbijzondering voor de gesloten vergaderruimten.</p> <p>Een voorbeeld van een ruimte waar deze klasse wordt toegepast is een vergaderruimte.</p>
Akoestisch comfort klasse 2	<p>Toe te passen voor ruimten met een bouwkundige afscheiding naar omliggende ruimten. Toe te passen voor ruimten met een 'standaard' privacy waar gesprekken bij normale stemverheffing niet verstaanbaar zijn in de aangrenzende ruimten.</p> <p>De eisen voor de ruimte-akoestiek zijn in deze comfortklasse de standardeisen die het RVB aan een gesloten ruimte stelt.</p> <p>Enkele voorbeelden van ruimten waar deze klasse wordt toegepast: omsloten werkplek en overlegplek, CMK, kolfruimte, EHBO/BHV-ruimte, e.d.</p>
Akoestisch comfort klasse 3	<p>Toe te passen voor verblijfsruimten die in open verbinding staan met verkeersruimten of andere verblijfsruimten. In deze ruimte staat werken, overleggen of aanlanden centraal.</p> <p>Deze klasse stelt vooral eisen aan de ruimte-akoestiek en het beperken van overlast van de naastgelegen ruimten waarmee de ruimte in open verbinding staat.</p> <p>Enkele voorbeelden van ruimten waar deze klasse wordt toegepast: open werkplekken, overlegplekken en aanlandplekken.</p>
Akoestisch comfort klasse 4	<p>Dit betreft een comfortklasse voor specifieke werkplekken die gelegen zijn in een open omgeving en onderdeel uitmaken van de grotere open verkeersruimte.</p> <p>Deze klasse is specifiek bedoeld voor informatiebalies, e.d.</p>
Akoestisch comfort opslagruimte	<p>Toe te passen voor opslagruimten, bergingen, werkkasten etc. Het verblijven van de gebruikers speelt hier geen rol.</p>
Akoestisch comfort sanitaire ruimte	<p>Toe te passen voor sanitaire ruimten, bijvoorbeeld toiletten, kleedruimten, doucheruimten.</p>
Akoestisch comfort technische ruimte	<p>Toe te passen voor technische ruimten, bijvoorbeeld ICT-ruimten, techniekruimten. Het verblijven van de gebruikers speelt hier geen rol.</p>
Akoestisch comfort verkeersruimte	<p>Toe te passen voor verkeersruimten en hieraan gelijk te stellen ruimten.</p>
Akoestisch comfort semi buitenruimten	<p>Toe te passen voor semi buitenruimten (parkeergarages) en hieraan akoestisch gelijk te stellen ruimten.</p>

Thermisch comfort

Klasse	Toelichting
Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomstruimte klasse 1	<p>Dit betreft de hoogste comfortklasse die gesteld kan worden aan een ruimte. Er worden hoge eisen gesteld aan het thermische comfort zodat langdurig verblijf in de volledige breedte van het comfortgebied mogelijk is. De eisen overstijgen daarbij de reguliere eisen vanuit de Arbo-wet. Die gaat uit van klasse A vanuit de ISSO 74.</p> <p>Toe te passen voor ruimten waar hogere eisen aan het thermisch comfort worden gesteld.</p>
Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomstruimte klasse 2A	<p>Dit betreft de standaard comfortklasse voor reguliere Arbo-conforme werkplekken en vergaderzalen. Van toepassing is klasse A 'thermisch binnenklimaat voor thermische behaaglijkheid' ISSO-publicatie 74. In deze klasse is de temperatuur (individueel) regelbaar.</p> <p>De klasse A betreft een klasse met 90% thermische acceptatie door de gebruikers. Dat betekent dat 90% van de gebruikers het gebouw thermisch acceptabel moet vinden, binnen de gestelde bandbreedte in temperatuur. Daarbij geldt voor de A-klasse dat de bandbreedte in temperatuur kleiner is dan bij de B-klasse, in relatie tot een voortschrijdend gemiddelde gewogen buitentemperatuur.</p> <p>Voor de algemene behaaglijkheid zijn voor klasse 2A de eisen gelijk aan klasse 1, alleen gelden voor de partiële onbehaaglijkheid (zoals tocht) minder strenge eisen dan voor klasse 1.</p>
Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomstruimte klasse 2B	<p>Dit betreft de standaard comfortklasse voor reguliere Arbo-conforme werkplekken in een grotere open ruimte en zonder individueel regelbare temperatuur. Hier is klasse B thermisch binnenklimaat van toepassing voor thermische behaaglijkheid (ISSO-publicatie 74).</p> <p>De gestelde B-klasse betreft 80% thermische acceptatie. Dat betekent dat 80% van de gebruikers het gebouw thermisch acceptabel vindt, binnen de gestelde bandbreedte in temperatuur. Daarbij geldt voor de B-klasse dat de bandbreedte in temperatuur hoger is dan bij de A-klasse, in relatie tot een voortschrijdend gemiddelde gewogen buitentemperatuur.</p> <p>De eisen aan de partiële onbehaaglijkheid zijn voor klasse 2A en 2B gelijk.</p>
Thermisch comfort werkruimte/bijeenkomstruimte klasse 3	<p>Dit betreft een comfortklasse voor een kortdurend verblijf van de gebruikers.</p> <p>Klasse 3 heeft voor partiële onbehaaglijkheid de grootste bandbreedte. Voor de algemene behaaglijkheid voldoet deze comfortklasse aan klasse C volgens de ISSO 74. Dat betekent dat 65% van de gebruikers het gebouw thermisch acceptabel vindt in de gestelde bandbreedte. Dit heeft vooral te maken met het kortdurende verblijf van mensen, zoals kortdurende kantoorwerkzaamheden of overleg. Het gaat hier niet om het uitvoeren van Arbo-conforme werkzaamheden.</p> <p>Deze klasse wordt vooral toegepast voor bijvoorbeeld multifunctionele zitgebieden, restaurants, e.d.</p>
Thermisch comfort ICT-ruimte	Toe te passen voor ICT-ruimten. Het verblijf van gebruikers speelt hier geen rol.
Thermisch comfort overige technische ruimte en opslagruimte	Toe te passen voor opslagruimten, bergingen, werkkasten etc. Het verblijf van gebruikers speelt hier geen rol.
Thermisch comfort verkeersruimte	Toe te passen voor verkeersruimten en hieraan gelijk te stellen ruimten.
Thermisch comfort toiletruimte	Toe te passen voor toiletruimten.
Thermisch comfort restauratieve ruimte	Toe te passen voor restauratieve ruimten.
Thermisch comfort kled- en doucheruimte	Toe te passen voor kledruimten, douches.
N.T.B.	

Luchtkwaliteit

Klasse	Toelichting
Ventilatie verkeersruimte	Verkeersruimte
Ventilatie verblijfsruimte zonder spuiventilatie	Het basisventilatiesysteem zorgt bij aanwezigheid van personen op ruimteniveau voor voldoende en effectieve toevoer van verse lucht, zodanig dat bio-effluenten van gebruikers voldoende worden verdund en afgevoerd. Bij de afwezigheid van personen zorgt een basisventilatie voor voldoende verse luchttoevoer zodanig dat emissies (van o.a. materialen en apparatuur) voldoende worden verdund en afgevoerd.
Ventilatie verblijfsruimte met spuiventilatie	Er is per verblijfsruimte voorzien in adequate mogelijkheden voor de gebruikers ter beïnvloeding van de verse luchttoevoer waarmee het mogelijk is incidentele verhoogde luchtvervuiling efficiënt af te voeren. Het basisventilatiesysteem zorgt bij aanwezigheid van personen op ruimteniveau voor voldoende en effectieve toevoer van verse lucht, zodanig dat bio-effluenten van gebruikers voldoende worden verdund en afgevoerd. Bij afwezigheid van personen zorgt een basisventilatie voor voldoende verse luchttoevoer zodanig dat emissies (van o.a. materialen en apparatuur) voldoende worden verdund en afgevoerd.
Ventilatie serviceruimte	Toe te passen op ruimten met apparatuur zoals printers en kopieermachines.
Ventilatie semi buitenruimten	Toe te passen voor (semi) buitenruimten waarvoor het wenselijk is om eisen te stellen aan de luchtkwaliteit, bijvoorbeeld stallingsgarages.
Ventilatie opslagruimte	Opslagruimte
Ventilatie technische ruimte	Toe te passen voor technische ruimten. Het langdurig verblijven van mensen speelt hier geen rol.
Ventilatie MER- en SER-ruimte	Ventilatie MER- en SER-ruimte.
Ventilatie restauratieve ruimten	Toe te passen voor restauratieve ruimten zoals restaurant, koffiecorner etc.
Ventilatie sanitaire ruimte	Ventilatie sanitaire ruimte.

Visueel comfort

Klasse	Toelichting
Visueel comfort werkplek klasse 1	Toe te passen voor ruimten/bijzondere werkplekken waar personen langdurig verblijven en waar vanuit het visueel comfort of representatie de hoogste eisen aan het visueel comfort worden gesteld.
Visueel comfort werkplek klasse 2	Toe te passen voor ruimten/reguliere werkplekken waar personen langdurig verblijven en waar concentratietaken en beeldschermwerk elkaar afwisselen.
Visueel comfort werkplek klasse 3	Toe te passen voor ruimten/werkplekken waar personen in de regel niet langer dan twee uur verblijven (bv. balies, aanlandplekken en overlegplekken). Ten opzichte van de werkplek klasse 3 worden er minder stringente eisen aan daglichttoetreding, uitzicht en lichtwering gesteld (bv. balies, aanlandplekken/overlegplekken).
Visueel comfort bijeenkomstfunctie klasse 1	Toe te passen voor ruimten waar visueel comfort gerelateerd is aan de activiteiten in de ruimte, de visuele taak zodat er o.a. presentaties kunnen worden gegeven met de aanwezigheid van verduistering. N.B.: het verschil met visueel comfort bijeenkomstfunctie klasse 2 is enkel de aanwezigheid van verduistering.
Visueel comfort bijeenkomstfunctie klasse 2	Toe te passen voor ruimten waar visueel comfort gerelateerd is aan activiteiten in de ruimte, de visuele taak en de afwezigheid van verduistering. N.B.: het verschil met visueel comfort bijeenkomstfunctie klasse 1 is enkel de afwezigheid van verduistering (bv. gesloten vergaderruimten).
Visueel comfort bijeenkomstfunctie klasse 3	Toe te passen voor ruimtelfuncties die bedoeld zijn om personen korter dan twee uur aangesloten te laten verblijven en waarbij het visueel comfort gerelateerd is aan de activiteiten in de ruimte en visuele taak. Daglichttoetreding en regelbaarheid lichtwering zijn hier niet verplicht (bv. belplekken, pantry, rustruimte en uitgiftegebied).
Visueel comfort sanitaire, technische, verkeers- en opslagruimte	Sanitaire, technische-, verkeers- en opslagruimte.
Visueel comfort parkeergarage/inpandige voertuigstalling	Visueel comfort parkeergarage/inpandige voertuigstalling.
N.T.B.	

Bronvermeldingen

Rijkskantoor OV-terminal, Breda - <i>Koen van Velsen architecten</i>	6
Lumen IBM, Wageningen - <i>Behnisch Architecten (foto: Stefan Behnisch)</i>	7
Forum, Groningen - <i>NL architect (foto: Roos Adlershoff)</i>	8
Rijkskantoor Laan op Zuid - <i>OTH Architecten (foto: Maarten Zwaneveld)</i>	10
Universiteit Twente, Enschede - <i>CIVIC Architects, Studio Groen+Schild (foto: Stijn Bollaert & Mike Bink)</i>	14
Alliander Westpoort, Amsterdam - <i>De Zwarte Hond (Foto: ScagliolaBrakkee)</i>	17
Rijkskantorencomplex (Kempkensberg), Groningen - <i>UNStudio, landschap Baljon</i>	18
Erasmus Paviljoen, Rotterdam - <i>Powerhouse Company, De Zwarte Hond (foto: Christian van der Kooy)</i>	19
Terras Green house, Utrecht - <i>CEPEZED (foto: Lucas van der Wee)</i>	20
Tijdelijke huisvesting Tweede Kamer, Den Haag - <i>Zecc Architecten</i>	22
Rijkskantorencomplex (Kempkensberg), Groningen - <i>UNStudio, landschap Baljon</i>	24
St. Pancras square, London - <i>Townshend Landscape Architects (foto: John Sturrock)</i>	26
Jardin Argentié, Parijs - <i>D'ici là</i>	28
Rijkskantoor de Knoop, Utrecht - <i>Cepezed, Rijnboutt (buitenruimte) (foto: Kees Hummel)</i>	34
Erasmus MC, Rotterdam - <i>EGM Architecten, landschap: Juurlink[+]Geluk (foto: Frank Hanswijk)</i>	36
Rijkskantoor de Knoop, Utrecht - <i>Cepezed, Rijnboutt (buitenruimte) (foto: Kees Hummel)</i>	38
Walterbosch-complex, Apeldoorn - <i>Bosch Slabbers (binnentuin)</i>	44
Rijkskantoor Fellenoord, Eindhoven - <i>UNStudio (foto: Evabloem)</i>	48
Gemeentehuis Voorst, Twello - <i>De Twee Snoeken</i>	49
Rijkskantoor Fellenoord, Eindhoven - <i>UNStudio/OTH (foto: Evabloem)</i>	50
Headquarters of KAB, Kopenhagen - <i>Henning Larsen (foto: Laura Stamer)</i>	51
Rijkskantoor de Knoop, Utrecht - <i>Cepezed en Fokkema en Partners</i>	52
Universiteit Twente, Enschede - <i>CIVIC Architects (foto: Stijn Bollaert)</i>	59
Rijkskantoor Graadt van Roggenweg 500, Utrecht - <i>De Twee Snoeken</i>	60
LocHal, Tilburg - <i>CIVIC architects + Braaksma & Roos architectenbureau + Inside Outside + Mecanoo</i>	61
LocHal, Tilburg	62
Kaffe Landskap, Denver - <i>Roth Sheppard Architects</i>	63
Fotografiemuseum - <i>Charleroi, L'Escaut Architectures, Landinzicht Landschapsarchitecten (Foto: Michiel De Cleene)</i>	68
Office building Frederiksplein, Amsterdam - <i>Office Winhove (foto: Hart Nibbrig, Stefan Müller)</i>	69
Hoogheemraadschap van Delfland, Delft - <i>Mecanoo</i>	70
Rijkskantoor Rijnstraat 8, Den Haag - <i>OMA</i>	78
Hoogheemraadschap van Delfland, Delft - <i>Mecanoo</i>	79
Rechtbank Amsterdam - <i>KAAN Architecten (foto: Fernando Guerra FG+SG)</i>	80
Huis van Ermelo - <i>De Twee Snoeken</i>	92
Kantoor Sony Music Entertainment Amsterdam - <i>Beyond Space, Space Encounters (foto: Peter Tijhuis)</i>	93
Headquarters of KAB, Kopenhagen - <i>Henning Larsen (foto: Laura Stamer)</i>	102
Karper K, Amsterdam-Zuid - <i>Studioninedots (foto: Sebastian van Damme)</i>	103
Kantoor STX, Amsterdam-Zuid - <i>Hollandse Nieuwe (foto: Stijn Poelstra)</i>	104
Vakwerkhuis, Delft - <i>Vakwerk (foto: Peter de Krom, Boudewijn Bollmann)</i>	105
Het platform kantoorgebouw, Amersfoort - <i>Space Encounters</i>	108
Rechtbank Assen - <i>Studio Nuy van Noort (foto: Katja Efftig)</i>	118
Rijksorganisatie Beveiliging en Logistiek	123
Rijkskantoor Rijnstraat 8, Den Haag - <i>OMA (foto: Aad Meijer)</i>	124
Wesbild's offices, Vancouver - <i>SSDG Interiors (foto: Upper Left Photography)</i>	125
Rijks Beveiligings Organisatie	126
EMA-gebouw, Amsterdam - <i>MVSA Architects en Fokkema & Partners</i>	132

Rijks schoonmaakorganisatie	142
De Eijk Groep, Groenonderhoud, Walterbosch-complex, Apeldoorn	152
Shishane Otopark, Istanbul - ŞANALarc (foto: Olivve Wimmer)	158
Tengbom HQ, Stockholm - Tengbom (foto: Joakim Johansson)	168
Rijkslogistiek IPKD	174
Rijkskantoor Graadt van Roggenweg 500, Utrecht - De Twee Snoeken (foto: Joep Jacobs)	178
Rijkskantoor Rijnstraat 8, Den Haag - OMA	179
Huis, Bloemendaal - Paul de Ruiter en izg	184
Karen Blixens Plads, Kopenhagen - Cobe (foto: Rasmus Hjorthøj)	187
Fietsenstalling Leidseplein, Amsterdam - ZJA	188
Parkeergarage Lammermarkt, Leiden - JHK (part of Sweco)	198
Sportschool, Dubai - VSHD Design	204
Van Ghentkazerne, Rotterdam - Programma Zon op Dak	210
The University of Cologne's start-up centre, Keulen - Kadawittfeldarchitektur (foto: Jens Kirchner)	216
Het Zandkasteel, Amsterdam - Alberts & Van Huut, a/d Amstel architecten (foto: Adam van Noort)	232
Douanelaboratorium De Knip, Amsterdam - JHK (part of Sweco)	236
Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen/Het Trippenhuys, Amsterdam - Office Winhov (foto: René de Wit, Max Hart Nibbrig)	242
Loom Ferreteria office, Barcelona - Daniel Modòl Urbanism + Architecture (foto: Jordi Bernadó)	243
Rijkskantoor Fellenoord, Eindhoven - UNStudio/OTH (foto: Evabloem)	250

Dit is een uitgave van het Rijksvastgoedbedrijf.
www.rijksvastgoedbedrijf.nl

Januari 2025

